ISSN 1846-3827

Grb i Zastava 25

Glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva

Broj 25, Godina XIII.
Zagreb, svibanj 2019.

Bulletin of the Croatian Heraldic & Vexillological Association
Number 25, Volume XIII, Zagreb, May 2019

Konjanička zastava (Standarta) iz Tridesetogodišnjeg rata, 17. stoljeće

Cavalry Flag (Standard) from the Thirty Years' War, the 17th century

(HPM-PMH-715)

→ 7

U ovom broju **In this issue**

Hrvatsko grboslovno i zastavoslovno društvo osnovano je 2006. godine. HGZD je član
The Croatian Heraldic & Vexillological Association was established in 2006. HGZD is a member of
FIAV **CIGH**

Fédération internationale des associations vexillologiques · *Confédération internationale de généalogie et d'heraldique*

UVODNIK EDITORIAL

Dragi čitatelju,

Nema slađeg i istodobno gorčeg osjećaja urednika kada se nađe pred znatno više kvalitetnih tekstova nego što ima mjesta u časopisu. Tako sam se našao pred nezahvalnim izborom što ostaviti za sljedeći put.

Naši vjerni čitatelji primijetit će da u ovom broju nedostaje sljedeći nastavak **Todorovićevog** niza o zastava na portolanima. Ne zato što ga autor ne bi pripremio, nego je dostojanstveno pristao pričekati jesenski broj. I nije jedini, a o ostalima više sljedeći put. No, ove odnedavno dostupne zastave s tih digitaliziranih bisera srednjovjekovne kartografije otvaraju nove poglede na mnoga područja povijesti simboličkog identiteta, kao što nam naznačuje **Božić** u svojem članku.

S veseljem donosimo **Barićev** prilog o zastavama iz *Tridesetogodišnjeg rata*, a s osobitim zadovoljstvom objavljujemo neke „skrivene" tajne **sarajevskih** muzeja iz pera **Amera Sulejmanagića**. Nastavljamo **Galovićev** niz o hrvatskim heraldičarima, i **Horvatov** o zastavama iz bitaka. Redovito pratimo i *Međunarodni festival zastavica* u **Zagrebu**, lani održan po deseti put. **Kuščić** nam je ponovo pripremio zanimljiv prilog iz dalmatinske plemićke heraldike. Tako i **Kramberger** dopunjava svoj raniji prilog o jednom pronađenom prstenu drugim sličnim pronalaskom. I u ovom broju mađarski nam kolega **Pelles** piše o svojim istraživanjima **riječkog** brodarstva u vrijeme ugarske uprave i zastava iz tog perioda.

Od novih izdanja ovaj put ćemo razmotrit rijetku novost iz **BiH**, vrijedni katalog **splitske izložbe** te poseban broj ***Hrvatske revije*** posvećen heraldici. Galović nas ponovo izvještava o sjajnim diplomskim radovima, koje ćemo neke, također, uskoro, nadamo se, moći prikazati i u rubrici novih izdanja.

Na koncu, meni je osobno (zato što sam se i sam podosta bavio srodnim temama) osobito drag **Vitezov** prilog koji može poslužiti kao ogledni primjerak metodološkog pristupa istraživanju suvremenih municipalnih grbova i zastava.

Nova rubrika *Bljesci* uvedena prošlim brojem (koju ste lijepo prihvatili, hvala) podijelila je djelomično sudbinu drugih priloga koji su morali biti ostavljeni za jesen (za poneki najkraći prilog ipak smo našli mjesta, potražite ih sa znakom munje), ali zahvaljujem se svima koji su poslali priloge i ideje te ponovo pozivam da nam skrećete pažnju na zanimljiva događanja i materijale u medijima i druge teme koje smatrate da vrijedi podijeliti s našim čitateljstvom u domovini i u inozemstvu.

Kao i inače, želim vam da uživate čitajući GiZ,

Željko Heimer

Dear Reader,

There is no sweeter feeling for an editor – and at the same time no more bitter one – than having more high quality text in hand than the space in the journal allows. Thus I faced the difficult choice of what to leave for the next issue.

*Our faithful readers may notice that this time we are missing the next installment of **Todorović**'s series on portolan flags. This is not because the author did not prepare it, but because he gracefully agreed to defer it to the autumn issue. However, these flags, made available recently from digitized pearls of medieval cartography, open new insights to many fields of symbolic identity history, as hinted in Božić's article. And Todorović is not the only one to have material deferred.*

*We are happy to present **Barić**'s paper on the* Thirty Years' War *flags, and with particular pleasure we reveal some "hidden" secrets of **Sarajevo** museums by **Amer Sulejmanagić**. We continue **Galović**'s series on Croatian heraldists and **Horvat**'s series on flags from battles. As usual, we follow the* International Art Flags Festival, *held last year for the tenth time. **Kuščić** has prepared another interesting article on Dalmatian nobility heraldry. Likewise, **Kramberger** supplements his previous paper on an excavated ring with another similar discovery. Our Hungarian colleague **Pelles** writes more on his research on the **Rijeka** shipping industry and its flags during the Hungarian administration period.*

*Among new publications, we examine a rare new book coming from **B&H**, the important catalog of the **Split** exhibition, and a special issue of* **Croatian Review** *on heraldry. Galović again reports on excellent graduate theses, some of which we hope to present someday in the New Books column.*

*Finally, I am particularly pleased (because I have been doing much of similar research myself) with **Vitez**'s paper, which may well serve as an example of a methodological approach to research on contemporary municipal coats of arms and flags.*

The new column Flashes, *which we introduced in the last issue, had to share the destiny of other articles waiting until autumn, but I am very grateful to all who submitted their texts and ideas, and I ask you again to call our attention to interesting events and materials in the media and other issues that you think should be shared with our readers here and abroad.*

And, as usual, I hope you enjoy reading GiZ,

Željko Heimer

Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske financijski podupire časopis **Grb i Zastava** kao časopis za popularizaciju znanosti

Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia *provide financial support to* **Grb i Zastava** *as a journal for popularization of science*

S A D R Ž A J
C O N T E N T S

Tomislav Galović

Ivan Nepomuk Labaš Blaškovečki (1783. – 1849.)

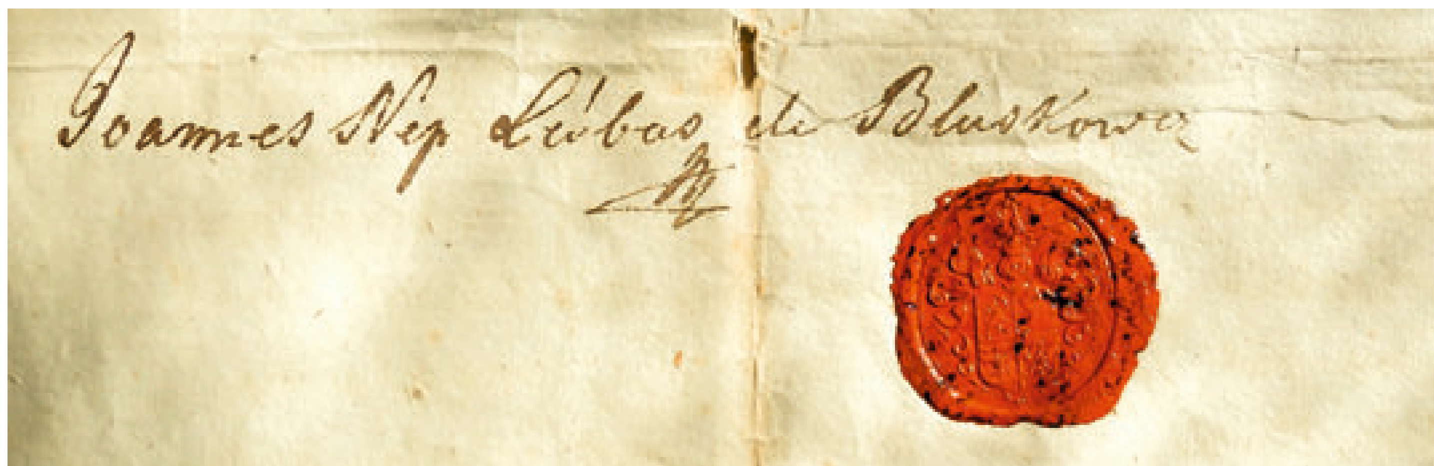
Ivan Nepomuk Labaš Blaškovečki (Ivan Labaš; *Joannes Nepomucenes Labas/Labass de Blaskowecz*) po zvanju sudac, hrvatski je heraldičar, numizmatičar, genealog, bibliofil, kolekcionar i antikvar rođen najvjerojatnije 1783. godine (jer je u matici umrlih zabilježeno da je umro u 65. godini života), no mjesto rođenja za sada nije poznato. (U literaturi se navodi i podatak da je rođen /8. ožujka/ 1783. u Zagrebu, ali za sada to nije moguće provjeriti; u *Hrvatskom biografskom leksikonu* navodi se godina 1875.; također ga se pogrešno zna poistovjećivati s istoimenim svećenikom koji je djelovao u *Čazmanskom arhiđakonatu*). Ujak je **Ivana Kukuljevića Sakcinskog** s kojim je komunicirao o različitim pitanjima iz hrvatske povijesti, posebice o povijesti plemstava. Prevodio je s latinskog na hrvatski.

Od 1804. bio je prisjednik, a od 1805. do 1847. sudac *Sudbenoga stola Varaždinske županije*. Bio je od 1807. i prisjednik *Sudbenoga stola Zagrebačke županije*. U literaturi se za Labaša tvrdi da je bio „tipični zakašnjeli alkemičar u Hrvatskoj“ koji je nastojao pretvaranja neplemenita metala u plemenit dobiti zlato na svom imanju u selu **Lovrečan** kraj **Zlatara**. Bio je antikvar koji se zanimao za numizmatiku te je dio vlastite zbirke grčkoga i rimskoga novca prodao 1816. godine *Narodnomu muzeju* u **Pešti**, a ostali *Pravoslovnoj akademiji* u **Zagrebu** i dr. Podupro je inicijativu da se utemelji *Narodni muzej* u Zagrebu.

No, Labaš je prikupljao starinski novac ne samo kao kolekcionar već i sa znanstvenim interesom kao što to pokazuju serije numizmatičkih radova i rasprava koje su bile u njegovom posjedu.

***Ivan Nepomuk Labaš Blaškovečki** (Ivan Labaš;* Joannes Nepomucenes Labas/Labass de Blaskowecz*), a judge by profession, was Croatian heraldist, numismatist, genealogist, bibliophile, collector, and antiquarian, born probably in 1783 (since the death register includes a note that he died in his 65th year), but the location of his birth remains unknown. (The literature provides his birth date as /8 March/ 1783 in Zagreb, but this has yet been impossible to verify; the* Croatian Biography Lexicon *provides the year 1785; also he is mistakenly identified with a priest of the same name who was active in the* Čazma archdeaconry*). He was the maternal uncle of **Ivan Kukuljević Sakcinski**, with whom he corresponded on various topics from Croatian history, particularly relating to the history of nobility. He translated from Latin to Croatian.*

He was an assessor starting in 1804, and from 1805 until 1847 a judge of the Varaždin County Judicial Chair*. He was also an assessor of the* Zagreb County Judicial Chair *since 1807. The literature includes the claim that he was a “typical belated alchemist in Croatia”, attempting to transmute ignoble metals into noble gold at his estate in the village of **Lovrečan** near **Zlatar**. He was antiquarian interested in coins. He eventually sold part of his collection of Greek and Roman coins to the* National Museum *in **Pest** in 1816, and the remainder to the* Legal Academy *in **Zagreb** and elsewhere. He supported the initiative to establish the* National Museum *in Zagreb. However, Labaš not only collected coins, but had a scientific interest in the field, as the number of numismatic papers and discussions he owned testify.*

Potpis i pečat Ivana Nepomuka Labaša Blaškovečkog (HR-HDA-786. Razne obitelji. Obitelj Labaš. Ugovor o zakupu vinograda na dobru Lovrečan, sklopljen između podložnika Petra Brleka kao zakupnika, te Ivana Nepomuka Labaša i Justine Labaš, kao posjednika i vlastelina dobra Lovrečan, u Lovrečanu, 21. kolovoza 1841.)

An autograph and a seal of Ivan Nepomuk Labaš Blaškovečki (HR-HDA-786. Various Families. The Labaš Family. The lease agreement for a vineyard at Lovrečan estate, between bondsman Petar Brlek as lessee and Ivan Nepomuk and Justina Labaš, as owners and squires of the Lovrečan estate, signed in Lovrečan, 21 August 1841.)

Pripadao je krugu tzv. “Biblijskog društva” zagrebačkog biskupa **Maksimilijana Vrhovca** koje je trebalo prevesti čitavu *Bibliju* na hrvatski (kajkavski) književni jezik, te je tada izradio prijevod *Knjige o Jobu* (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb /NSK/, Rukopis /R/ 3505). Osim toga poznat je Labašev autograf i prijepis rukopisa *Disputatio de lapide sepulchrali in orphanotropii ecclesia s. Nicolai Zagrabiae* (NSK, R 6572) dok se određeni zapisi njegovom rukom nalaze u dva tiskana izdanja *Calendarium Zagrabiense* iz 1806. i 1815. godine.

U heraldičkom pogledu Labaš je kao rezultat svoga rada sastavio rukopis u tri (3) knjige koji sadrži (nacrtane) grbove

*He was member of the so called “Biblical Society” cycle that the Bishop of Zagreb, **Maksimilijan Vrhovec**, tasked to translate the entire* Bible *in Croatian (kaikavian) standard language. Thus he prepared a translation of the* Book of Job *(National and University Library, Zagreb /NSK/, Manuscript /R/ 3505). We also know of Labaš's autograph and transcript of the manuscript* Disputatio de lapide sepulchrali in orphanotropii ecclesia s. Nicolai Zagrabiae *(NSK, R 6572), while some of his own manuscripts were printed in two issues of the* Calendarium Zagrabiense *in 1806 and 1815.*

Regarding heraldry, Labaš compiled a manuscript in three

hrvatskih županija i gradova, te grbove hrvatskih plemićkih obitelji (npr. grb **Nelipića**). Završio ga je 1840. godine. Taj je *„Labašev grbovnik"* bio prvi pokušaj cjelovitog grbovnika **Hrvatske** i **Slavonije**. Do 1945. godine nalazio se u posjedu njegovih obiteljskih baštinika (u Zagrebu kod **Antuna pl. Labaša** /1887. – 1959./, kapetana bojnog broda u miru, u Kraljevskoj mornarici), a gdje je danas nije poznato. Međutim, poznat je i sačuvan prijepis toga grbovnika koji je izradio I. Kukuljević Sakcinski, a čuva se u *Hrvatskom državnom arhivu*: HR-HDA-887. Zbirka grbova obitelji Hrvatske i Slavonije (1840-1883). Upravo je **Ivan Bojničić Kninski** (1858. – 1925.) svoje kapitalno djelo *Der Adel von Kroatien und Slavonien* (Plemstvo Hrvatske i Slavonije, Nürnberg 1899.) izradio na temelju Labaševa rukopisnog grbovnika hrvatskoga plemstva. Unatoč tomu, u Labaševu grbovniku nalazi se još 115 obiteljskih grbova koji nisu zastupljeni u Bojničićevu djelu. *„Labašev grbovnik"* korišten je i pri izradi *Heraldičkog zbornika. Zbornika plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini I-II* (1938. i 1939., ur. **V. A. Duišin**) citiran kao: *LB. g. – Labaš Blaškovečki Ivan-Nep. pl. »Grbovnica m/s., 1840, sada u posjedu porodice u Zagrebu«*.

Labaševa bogata obiteljska knjižnica, koja se sredinom 19. st. nalazila u obiteljskoj kuriji u selu Lovrečan kod Zlatara, brojila je – prema sačuvanom rukopisu *Cathalogus Bibliothecae Ioannis Nep. Labas* (NSK, R 3607) – preko 5500 naslova uglavnom humanističke tematike. Danas je tek djelomično od toga knjiškog blaga pohranjeno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu kamo je dospjela koncem 19. st. u sklopu ostavštine **Ljudevita Gaja**. *Državni arhiv u Varaždinu* čuva nešto od Labaševe korespondencije.

Ivan Nepomuk Labaš Blaškovečki umro je 2. siječnja 1849. u Lovrečanu kraj Zlatar Bistrice. U matici umrlih župe Zlatar zapisano je da je Labaš umro u 65. godini života i da je bio „slavne gradjomeđe zahvalni veliki sudac".

O Labaševu životu i djelu vidi:

volumes, containing hand-drawn coats of arms of Croatian counties and cities, as well as coats of arms of Croatian noble families (e.g. the coat of arms of the ***Nalipićs****). He finished it in 1840. This* "Labaš Armorial" *was the first attempt at a complete* ***Croatian*** *and* ***Slavonian*** *armorial book. Until 1945 it was held by his family (in Zagreb, by* ***Antun pl. Labaš****, 1887–1959, retired Royal Navy captain), but its current location is unknown. However, a transcript of it made by I. Kukuljević Sakcinski is preserved in the* Croatian State Archives *as HR-HDA-887 Croatian and Slavonian family arms collection (1840–1883).* ***Ivan Bojničić Kninski*** *(1858–1925) based his capital opus* Der Adel von Kroatien und Slavonien *(The Nobility of Croatia and Slavonia, Nürnberg, 1899) on the Labaš Armorial. However, Labaš included 115 family arms that were not included in the Bojničić book. The* Labaš Armorial *was also used in compiling the* Heraldički zbornik. Zbornik plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini I-II *(1938 and 1939, ed.* ***V. A. Duišin****), where it is cited as* LB. g. – Labaš Blaškovečki Ivan-Nep. pl. »Grbovnica m/s., 1840, sada u posjedu porodice u Zagrebu« *[Armorial manuscript 1840, now in family possession in Zagreb].*

The Labaš's rich family library, located in the mid-19th century in the family curia in Lovrečan near Zlatar, held – according the manuscript Cathalogus Bibliothecae Ioannis Nep. Labas *(NSK, R 3607) – more than 5,500 titles, mostly in the humanities. Only a fraction of that literary wealth is today stored in the* National and University Library *in Zagreb, where it was deposited in the late 19th century as part of the* ***Ljudevit Gaj*** *heritage. The* State Archive in Varaždin *preserves some of Labaš's correspondence.*

Ivan Nepomuk Labaš Blaškovečki died on 2 January 1849 in Lovrečan near Zlatar. The death register of the Zlatar parish notes that Labaš dies in his 65th year of age and that he was a "worthy great judge of the illustrious county".

On Labaš's life and work, see:

Ivan Majnarić i **Ivan Armanda** „Labaš, Ivan (Labaš Blaškovečki, Ivan Nepomuk), kolekcionar i heraldičar (?, 1785 - Lovrečan kraj Zlatar Bistrice, 2. I. 1849)", *Hrvatski biografski leksikon* 8 (2013): s. v.; **Gjuro Szabo**, *Kroz Hrvatsko Zagorje*, Zagreb: Knjižara Vasić (Vasić i Horvat), 1939., 80, 186; **Viktor Antun Duišin**, „Hrvatski heraldičari i genealozi", *Glasnik heraldike* (Zagreb) II (1938) 5-6-7-8: 21-22; V. A. Duišin, (uz suradnju: **Aleksandra Kulmera**, **Milana Praunspergera**, **Alfreda Makanca**, **Ivana Dominisa** i **Bartola Zmajića**), *Heraldički zbornik. Zbornik plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini, knjiga I, (A-H)*, Zagreb: Vlastita naklada, 1938., XII, LXX; 134, 150, 186, 194, 233, 267; **V. A. Duišin**, (uz suradnju: **A. Kulmera**, **M. Praunspergera**, **A. Makanca**, **I. Dominisa** i **B. Zmajića**), *Heraldički zbornik. Zbornik plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini, knjiga II, 1. sv., (I-J)*, Zagreb: Vlastita naklada, 1939., 34, 50, 64; **Bartol Zmajić**, „Razvitak heraldike u banskoj Hrvatskoj", *Vjesnik Hrvatskog državnog arhiva* XI (1945), 43-58 (54); **Vjekoslav Noršić**, „Genealožki podatci o plemićkim porodicama iz matica župe Zlatar", *Vjesnik Hrvatskog državnog arhiva* XI (1945): 187-232 (220, 232); **Ivan Rengjeo**, „Stariji hrvatski numizmatičari", *Numizmatika – Vjesnik Numizmatičkog društva u Zagrebu* V (1953): 60-81 (66-67); *Vodič kroz arhivsku građu Arhiva Hrvatske u Zagrebu*, sv. 41., Zagreb 1964., 76-77; **Stjepan Antoljak**, *Pomoćne istorijske nauke*, Kraljevo: Istorijski arhiv Kraljevo (Biblioteka časopisa »Naša prošlost«, knj. 3), 1971., 127; **Bartol Zmajić**, „Pečat sa grbom kneza Ivana II. Nelipića", *Arhivski vjesnik* 19-20 (1976-1977 [1977]), 19-20, 237-239 + 1. tab. (239); **Marko Atlagić**, *Grbovi plemstva u Slavoniji 1700-1918*, Čakovec: RO „Zrinski" TIZ Čakovec – Povijesno društvo Pakrac-Daruvar-Grubišno polje (Biblioteka posebnih izdanja 25), 1982., 12; *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, knj. 1*, obradio **Šime Jurić**, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1991., str. 264 (br. 598); *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, knj. 5*, obradio **Šime Jurić**, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 1997., str. 154 (br. 3203); **Ivan Majnarić**, „Izvori za povijest plemstva – Pregled s osvrtom na Hrvatski državni arhiv", *Povijesni prilozi* XXXI (2006) 31: 23-37 (30); **Tomislav Galović** – **Emir O. Filipović**, „Prilog bibliografiji radova o heraldici (s posebnim osvrtom na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu)", *Arhivski vjesnik* LI (2008): 161-226 (163); **Tomislav Galović**, „Hrvatska heraldička periodika: Vitezović i Glasnik heraldike", *Arhivski vjesnik* LII (2009): 81-127 (112); **Vicko Kapitanović**, *Povijesna vrela i pomoćne znanosti*, Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet – Odsjek za povijest (Udžbenici Sveučilišta u Splitu – *Manualia Universitatis studiorum Spalatensis*; Izdanja Filozofskog fakulteta Sveučilište u Splitu – *Editiones Facultatis Philosophicae Universitatis Spalatensis. 1. Manualia Facultatis Philosophicae Spalatensis*), 2012., 311; **Alojz Jembrih**, „'Vrhovćeva Biblija': Je li joj se iznova u trag ušlo?", *Kairos – Evanđeoski teološki časopis* VI (2012) 1: 89-101; **Snježana Paušek-Baždar**, *Hrvatski alkemičari tijekom stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.; Državni arhiv u Varaždinu (DAVŽ – korespondencija, sign. HR-DAVŽ-532, pismo br. 631 | *Pismo Ivana Nepomuka Labaša Ivanu Kukuljeviću, Lovrečan, 22. VI. 1848.*) dostupno na: https://davz.eindigo.net/?pr=iiif.v.a&id=10771&tify={"view":"info"}. ■

Zahvalni smo gospodinu Ladislavu Dobrici iz Hrvatskog državnog arhiva za pomoć pri izradi ovog članka.

We are grateful to Mr. Ladislav Dobrica from the Croatian State Archives for help he provided for this article.

Amer Sulejmanagić

Bosanske zastave osmanskog doba u Zemaljskom muzeju i Muzeju Sarajeva

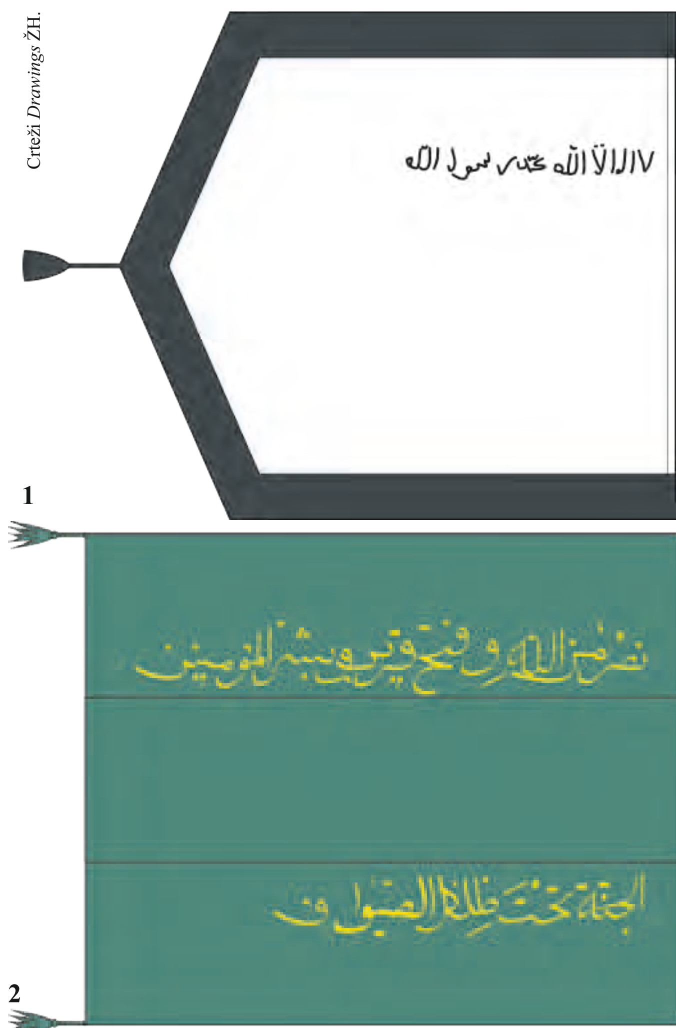
Bosnian Flags of the Ottoman Period in the Land Museum and the Museum of Sarajevo

Zemaljski muzej u **Sarajevu** posjeduje četiri bosanske zastave osmanskog doba i sve su s tekstom vjerskog sadržaja na arapskom jeziku. Jedna slična nalazi se u **Muzeju Sarajeva**. **Bosanske** zastave **osmanskog** doba su ratne i esnafske (cehovske – obrtničke).[1] Starije zastave su, po ugledu na **turske**,[2] jednobojne s obrubom ili bez njega.[3] Kasnije zastave su, pod **hrvatskim** i **mađarskim** utjecajem s kraja prve polovice XIX. stoljeća, trobojne sa ili bez ilirskoga (položenog) polumjeseca i osmokrake zvijezde, kakav je slučaj s dvije zastave iz Zemaljskog muzeja na kojima se polumjesec i zvijezda značajno razlikuju od uobičajenih turskih.[4] Muzej Sarajeva (MS) i Etnološka zbirka Zemaljskog muzeja (EZZM) posjeduju ove zastave:

1. esnafska zastava (MS), jednobojna (bijelo) s obrubom (zeleno), tekst od svile boje zlata, naličje bez teksta, pamučno platno, bez tragova upotrebe u borbi – restaurirana; tekst – vjerska formula (šahada): *Nema boga osim Boga, Muhammed je Božji poslanik*.

2. inv. br. 3994 (EZZM), *stari bajrak od zelene svile*, kupljena 29. prosinca 1913., veličina 146×146 cm, jednobojna iz tri spojena dijela, tekst od svile boje zlata, naličje bez teksta, svila, bez tragova upotrebe u borbi; tekst (gornji red) – Kur'an 61 (Sura as-Saff), 13: *Božja pomoć i skora pobjeda! Zato obraduj vjernike*; tekst (donji red) – Bukhari, Tom 4, knj. 52, br. 73: *Raj je u hladu sablji*.

3. inv. br. 3491 (EZZM), *džematska zastava iz Foče*,[5] kupljena 27. lipnja 1910., veličina 158×189 cm, trobojka (crveno–duhan–crveno), ilirski polumjesec s osmokrakom zvijezdom boje duhana, tekst od svile boje zlata, naličje bez polumjeseca, zvijezde i teksta,

The ***Land Museum*** *in* ***Sarajevo*** *holds four Bosnian flags of the Ottoman period, and all of the four include inscriptions in Arabic. The* ***Museum of Sarajevo*** *has one such flag, as well. The* ***Bosnian*** *flags of the* ***Ottoman*** *period are either military (war) or guild (esnaf, craft association) flags.*[1] *The older flags, following* ***Turkish*** *examples,*[2] *are single-colored with or without a border.*[3] *Subsequent flags show* ***Croatian*** *and* ***Hungarian*** *influence in the first half of the 19th century, tricolors with or without an Illyrian crescent (with upwards pointing horns) and an eight-pointed star, as in the case of two flags in the Land Museum where the crescent and star considerably differ from contemporary Turkish flags.*[4]

The Museum of Sarajevo (MS) and the Land Museum in Sarajevo Ethnology Collection (EZZM) hold these flags:

*1. a guild flag (MS), single color (white) with border (green), gold colored silk inscription, reverse without the inscription, cotton cloth, no traces of combat use – restored; inscription – religious formula (*Shahada*):* There is no god but God, Muhammad is God's emissary.

2. inv. nr. 3994 (EZZM), old green silk flag *purchased on 29 December 1913, 146×146 cm, single color, sewn of three stripes, gold colored silk inscription, reverse without the inscription, silk, no traces of combat use; inscription (top) Qur'an 61 (Sura as-Saff), 13:* help from Allah and a victory near at hand; and give good news to the believers*; (bottom) Bukhari, Vol. 4, Book 52, Nr. 73* Paradise is under the shades of swords.

3. inv. nr. 3491 (EZZM), Foča jamia[5] flag *purchased on 27 June 1910, 158×189 cm, tricolor (red-tobacco-red), Illyrian crescent with an eight-*

1 Spaho, Fehim, „O zastavama bosansko-hercegovačkih muslimana“, u: Spahić, Mustafa (prir.), *Reis Fehim ef. Spaho – čovjek vizije i akcije*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2011, 332–333.; prvobitno objavljeno u *Glasnik Islamske vjerske zajednice*, god. X.–br. 4, 105–106. – Zabilježen je jedan slučaj nošenja esnafske zastave u rat 1788. godine. | *At least one example of carrying a guild flag in war in 1788 was recorded* – Kreševljaković, Hamdija, Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini (1463–1878), Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena knj. XXX sv. 1, 1935, 89.

2 Spaho, *Ibid.* 331.

3 Izgubljena zastava sa sabljom Zulfikar iz 1754. godine, dvije također izgubljene: „... esnafske zastave, … one su sasvim zelene bez ikakvih emblema i natpisa. Gore na dršku, koji se zove temre, imaju srebrne jabuke, a ispod njih tug (dlake od konjskog repa).“ kao i sačuvana: „još jedna sasvim zelena s natpisom, i to osim gornih izreka još i ova: 'Raj je u hladu sabalja (mačeva)'.“ | *A lost 1754 Zulfiqar flag and two other lost flags were "… guild flags, … entirely green with no charges or inscriptions. Atop the handle, called the temre, they have silver globes, and beneath them tug (horse tail hairs)" as well as: "another entirely green with inscriptions", beside the abovementioned phrases, also "Paradise is under the shades of swords." – Ibid.* 332. Zastava o kojoj Spaho govori: „Ima još jedna s bijelim poljem, a zelenim obrubom bez ikakvih natpisa.“ mogla bi biti ona koja se danas nalazi u Muzeju Sarajeva s dosta izblijedljelim tekstom samo na prednjoj strani. | *A flag that Spaho mentions next may be the one still preserved in the Museum of Sarajevo with a much-faded inscription on the obverse: "There is another one of white field, with green border and no inscriptions." – Ibid.* 333.

4 Kod turskih zastava polumjesec je najčešće svojim vršcima okrenut u desno, a samo ponekad u lijevo. Zvijezde uz polumjesec ili nema ili je petokraka. Kod Turaka je kombinacija polumjeseca koji je vršcima okrenut na gore i osmokrake zvijezde nepoznata. Na to je još 1879. godine u Obzoru upozorio fra Anto Knežević: „Osim toga, položaj turskog polumjeseca, sasvim je drugčiji od bosanskog.“ | *On Turkish*

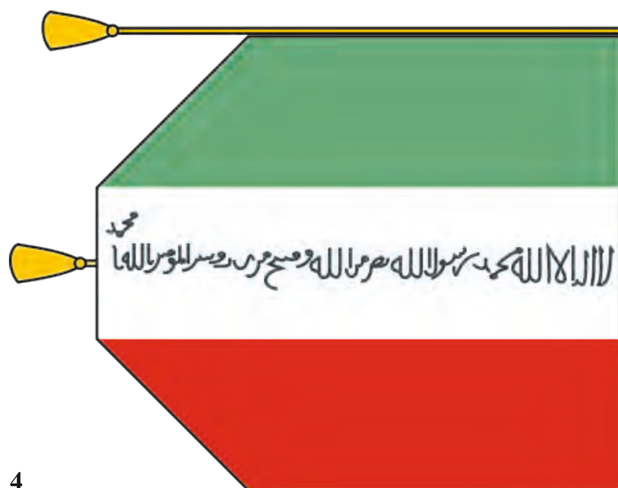
vuna–pamuk–svila, tragovi upotrebe u borbi; tekst (donji red) – a.) vjerska formula (šahada); b.) Kur'an 61 (Sura as-Saff), 13; c.) uzvik: *O Bože, O Muhammede*; tekst (gornji red) – Kur'an 48 (Sura al-Fath), 1 i 3: *Mi ćemo ti dati sigurnu pobjedu, da bi te Bog pobjedonosnom pomoći pomogao*.

4. inv. br. 2882 (EZZM), *„mađžarska zastava" koju su muslimani negdje u boju oteli i na nju stavili svoj natpis*,[6] kupljena 20. siječnja 1904., veličina 134×146 cm, trobojka (zeleno-bijelo-crveno), tekst od tamnozelene keper trake, naličje bez teksta, pamučno platno, bez tragova upotrebe u borbi što dovodi u pitanje navedenu atribuciju; tekst – a.) vjerska formula (*šahada*); b.) Kur'an 61 (Sura as-Saff), 13; c.) uzvik: *O Bože, O Muhammede*.

5. inv. br. 1427 (EZZM), *zastava iz ustanka Ali paše Rizvanbegovića*, potječe iz **Mostara**, kupljena 9. lipnja 1893., veličina 84×124 cm, trobojka (crveno–bež–svijetli duhan), ilirski polumjeseci s osmokrakim zvijezdama bež boje, tekst od tamnosmeđe trake, naličje bez teksta, pamučno platno–pamučni konac, tragovi upotrebe u borbi; tekst – vjerska formula (šahada).[7]

3

4

5

*pointed star of tobacco color, gold colored silk inscription, reverse without the inscription and crestent-star, wool-cotton-silk, traces of combat use; inscription (bottom) a) religious formula (*Shahada*); b) Qur'an 61 (Sura as-Saff), 13; c) exclamation:* Oh God, Oh Muhammad*; (top) Qur'an 48 (Sura al-Fath), 1 and 3:* Surely We have granted thee a clear victory, And that Allah might help thee with a mighty help.

4. inv. nr. 2882 (EZZM), "Hungarian flag" captured somewhere by Muslims and appropriated by inscription[6] *purchased on 20 January 1904, 134× 146 cm, tricolor (green-white-red), dark green twill ribbon inscription, reverse without the inscription; cotton cloth, no trance of combat use, thus questioning the above attribution; inscription a) religious formula (*Shahada*); b) Qur'an 61 (Sura as-Saff), 13; c) exclamation:* Oh God, Oh Muhammad.

5. inv. nr. 1427 (EZZM), flag from the Ali Pasha Rizvanbegović uprising *originating from Mostar and purchased on 9 June 1893, 84×124 cm, tricolor (red-beige-light tobacco), beige Illyrian crescents with eight-pointed stars, dark brown ribbons inscription, reverse without the inscription; cotton cloth-cotton thread, traces of combat use; inscription religious formula (*Shahada*).*[7]

flags the crescent usually points toward the right, rarely to the left. The star is either omitted or five-pointed. Among Turks the combination of upward-pointing crescent and eight-pointed star is almost unknown. This was noted in 1879 in Obzor by Fra Anto Knežević: "Besides, the orientation of Turkish crescent is entirely different from the Bosnian." – Truhelka, Ćiro, „Jedno zanimljivo pismo bosanskog historičara fra Ante Kneževića", *Narodna starina*, 5agreb, 22 (1930): 230.

5 Džemat je najmanja jedinica teritorijalne podjele u vjerske svrhe, muslimanska vjerska općina. | *Jamia is a local Muslim religious community.*

6 Spaho, *ibid.* 332.

7 Autor donosi zaključke starijih istraživača, koji su na temelju svojega poznavanja osmanskih zastava i djelomično anakronih izvora, upravo putem trobojnice, polumjeseca s vrhovima na gore i osmokrake zvijezde, ukazivali da je u osmansko doba dijelom postojao specifični bosanski simbolički identitet, povezan sa susjednim hrvatsko-ugarskim, a ne s osmanskim. Tri od ukupno pet bosanskih zastava opisanih i ilustriranih u tekstu primjeri su koji takvom stavu idu u prilog. Za očekivati je da bi se neki od spomenutih elemenata mogli pronaći i na ponekoj zastavi iz velikog osmanskog korpusa koja ne bi imala veze s Bosnom što bi obesnažilo navedeno mišljenje. Potvrda ili odbacivanje iznesenog stava zavisi od rezultata šireg istraživanja osmanske veksilologije, njezine onodobne recepcije u susjedstvu, kao i mogućih međudjelovanja čemu će dijelom biti posvećen nastavak rada koji donosimo u narednom broju časopisa. (Ur.) | *The author here presents the conclusions of older researchers who demonstrate the existence of a specific Bosnian symbolic identity in the Ottoman period, linked with the neighbouring Croatian-Hungarian symbols, rather then Ottoman in general, based on their knowledge of the Ottoman flags and partially on anachronous sources, though use of tricolors, upward pointing crescents and eight-pointed stars. Three of the five Bosnian flags presented above provide examples supporting the claim. It may be expected that some of the mentioned charges could be found in some flag in the large Ottoman corps, with no connection to Bosnia, and that might disprove the case. The confirmation or rejection of the claim depends on results of a wider research of the Ottoman vexillology, its reception in the neighbourghood in the period, as well as of possible interactions. Some of those concerns will be addressed by the author in the next issue of the journal. (Ed.)*

Mislav Barić

Značaj zastava iz Tridesetogodišnjeg rata u Hrvatskom povijesnom muzeju

The Significance of the Thirty Years' War Flags in the Croatian History Museum

Do sada neobjavljena fotografija četvrte dragonska zastave hrvatskih postrojbi iz Vojnog muzeja Stockholm, ST 13:609. 185×109 cm, svileni damask, slikani simboli i obrub. (Fotografija ljubaznošću Vojnog muzeja.)
So far unpublished photo of the fourth Dragonflag of Croatian units from the Stockholm Army Museum, ST 13:608. 185×109 cm, silk damask, painted emblem and border. (Photo kindly provided by the Army Museum.)

Tridesetogodišnji rat (1618. – 1648.) odvijao se pretežito na području srednje Europe, međutim svoj gospodarski, kulturni i društveni utjecaj ostavio je u svim dijelovima Starog kontinenta. Kao jedan od ratova u kojem je nivo destrukcije te visina ratnih i civilnih žrtava toliko naglašen da se odražava znatno na stvaranje stereotipa i legendi putem pamfleta i književnih djela.[1] Rat se odvijao u više faza isprekidanih mirnodopskim razdobljem, započinje poznatom *Drugom praškom defenestracijom* kada je još uvijek ima karakteristike vjerskog sukoba. Ubrzo su njih zamijenile težnje za prevlast i moć tadašnjih europskih vojnih sila. *Češki period* rata okončan je 1625., ali se ubrzo sukobi ponovno intenziviraju kada započinje razdoblje *Danske intervencije* i traje do 1630. *Švedski period* Tridesetogodišnjeg rata (1630. – 1635.) karakteriziran je najvećim utjecajem na razvoj vojne taktike i tehnologije. Posljednje razdoblje nazvano je *Francusko-švedskom intervencijom* (1635. – 1648.) koja na koncu završava **Vestfalskim mirom** 1648. koji pak obilježava jedan od prvih modernijih međudržavnih sporazuma koji postaje presedan u diplomatskim odnosima i koegzistiranju suverenih država.[2]

Vojnici s područja **Hrvatske**, poglavito **Vojne krajine**, bili su jedni od ključnih učesnika tog značajnog europskog konflikta. Uloga hrvatskih sudionika kao što su **Nikola Zrinski**, **Juraj Rattkay**, **Nikola Ostrošić** i **Nikola Kapilet**, bila je istaknuta u svim periodima rata. Europski vladari kao što su **Ferdinand II.**, **Ferdinand III.**, vojskovođa kao što su **Johann Ludwig Hektor Isolani**, **Albrecht Wallenstein** i **Walter Leslie**, čija su djelovanja ostavila neizbrisiv trag u ovom pogubnom ratu i pod kojima su se mnogi hrvatski vojnici borili, presudni su sudionici.[3]

Što se tiče očuvanosti zastava iz toga razdoblja, definitivno u tome prednjači *Vojni muzej* u **Stockholmu** koji posjeduje jedinstvene predmete upravo vezane uz ovaj period. Budući da je švedski kralj **Gustav II. Adolf** bio jedan od ključnih sudionika Tridesetogodišnjeg rata, taj period je duboko povezan s nacionalnom poviješću Švedske.[4] Postoji legenda kako su ga upravo hrvatske postrojbe ubile u *Bitki kod Lützena* 1632. međutim

*The **Thirty Years' War** (1618 – 1648) was fought mainly in Central Europe, but its economic, cultural, and social impact was felt in all parts of the continent. It was a war in which the level of destruction – and military and civilian casualties – was so profound that it became reflected in extensive stereotypes and legends through pamphlets and literary works.[1] The war was waged in different phases, interrupted by periods of peace. When it started with the infamous* Second Prague Defenestration *it still had character of a religious war. This soon changed with ambitions of power and supremacy among the European powers. The* Czech Period *ended in 1625, but the clashes soon started to intensify when the* Danish Intervention *began and lasted until 1630. The* Swedish Period *of the Thirty Years' War, from 1630 until 1635, was characterized by its large influence on military tactics and technology. The last period of the war is known as the* French and Swedish Intervention *(1635–1648) which ended with the **Peace of Westphalia** in 1648, which in turn marked one of the first modern treaties between states and created a precedent in diplomatic relations and the coexistence of sovereign states.[2]*

*Soldiers from **Croatian** territories, mainly from the **Military Frontier**, were key participants in this significant European conflict. Croatians – such as **Nikola Zrinski**, **Juraj Rattkay**, **Nikola Ostrošić**, and **Nikola Kapilet** – had significant roles in all periods of the war. European rulers such as **Ferdinand II** and **Ferdinand III**, as well as military leaders such as **Johann Ludwig Hektor Isolani**, **Albrecht Wallenstein**, and **Walter Leslie** (who left a big mark on this deadly conflict and under whom many Croatian soldiers fought), were all important participants.[3]*

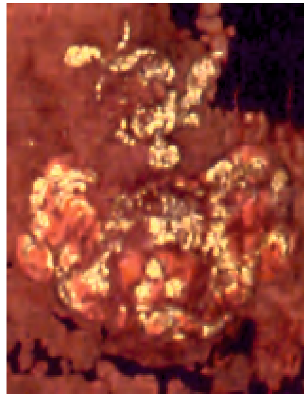
Regarding the preservation of flags of the period, the Army Museum *in **Stockholm** is definitely the leading institution holding unique items of this particular period. Since the Swedish king **Gustav II Adolph** was one of the key participants in the Thirty Years' War, that period is heavily connected with the national history of Sweden.[4] A legend states that he was killed by Croatian troops during the* Battle of Lützen *in 1632, but that has never been*

1 Friedrich Schiller je u svojim djelima širio legende o surovosti hrvatskih vojnih postrojbi. | *Friedrich Schiller has spread myths about the ruthlessness of Croatian military troops in his literary works.*
2 Ernest Bauer, *Hrvati u Tridesetogodišnjem ratu*, Matica hrvatska, Zagreb, 1941., 140.
3 Ivan Kukuljević Sakcinski, „Borba Hrvatah u Tridesetogodišnjem ratu“, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, XII, Zagreb, 1875., 3 – 7.
4 Bengt M. Holmquist i Birger Gripstad, *Swedish Weaponry since 1630*, The Royal Army Museum, 1982, 7 – 8.
5 Ernest Bauer, *Sjaj i tragika hrvatskog oružja*, Matica hrvatska, 1991., 43.

to se nije uspjelo definitivno dokazati.[5] Tekstilne predmete iz 17. stoljeća teško je pronaći, još teže očuvati, ako su oštećeni. Među zastavama koje posjeduje švedski muzej su zastava **Stevana** ili **Nikole Mili Draghija** (Dragić) i **Petra Keglevića**. To su najstarije sačuvane zastave hrvatskih vojnih postrojbi, a svojim izgledom predstavljaju zastave **Habsburške Monarhije**. Moderne rekonstrukcije dviju zastava napravio je *Hrvatski državni arhiv* za izložbu „Tko su bili ti strašni Hrvati?" autora **Damira Stanića**.[6] Sve četiri zastave u muzeju (ST 13:608, ST 13:609, ST 13:612 i ST 13:615) tip su jednokrake zastave lastavičjeg repa kao zastava Draghija koja je crvene boje. S obje strane ukrašena je malim plamičcima koji simboliziraju silazak Duha Svetoga.[7] Avers prikazuje grb obitelji Draghi i prikazom broda te geslom na latinskom jeziku „SPES MEA IN DEO EST".[8] Zahvaljujući kontaktu s kolegama iz Vojnog muzeja u Stockholmu, saznajemo kako su zastave došle u Stockholm već 1685. Sve četiri zastave bile su dio vojnog plijena te se i danas vode kao dio *Zbirke vojnih trofeja*. Tek su krajem 20-ih godina 20. stoljeća kustosi švedskog Vojnog muzeja posumnjali kako bi sve četiri zastave mogle pripadati hrvatskim konjičkim postrojbama koje su sudjelovale u Tridesetogodišnjem ratu na strani Habsburgovaca. Upravo je zastava Mili Draghija, svrstana u tip zastave *penon*, prva identificirana u 80-ima 20. stoljeća kao moguća zastava hrvatskih postrojbi prema obiteljskom grbu koji se nalazi na njoj. Budući da je bogato ukrašena smatralo se kako je vjerojatno pripadala stražarskoj postrojbi. Na aversu ima okrunjeni monogram „F" koji simbolizira cara Ferdinanda II. koji je vladao od 1619. do 1637. Zastava Petra Keglevića jednostrana je i prikazuje okrunjeni monogram „F" sa plamičcima oko tog prikaza. Svila je bila plave boje te je tokom vremena izblijedjela.[9] Ta je zastava navodno bila korištena na sprovodu Gustava II. Adolfa, što još više daje maha priči kako su hrvatske postrojbe bile upravo te koje su švedskog kralja ubile kod Lützena, premda je već **Kukuljević** to osporavao. Treća zastava sadrži slikani prikaz svetog Juraja te iznad njega geslo na latinskom „S. GEORGIJ ADIUVA NOS" i to na svili plave boje, koja je s vremenom izblijedjela. Ova zastava ima kordon s kićankama. Na reversu ponovno se nalazi slikani prikaz monograma Ferdinanda II. Pretpostavka je kako je pripadala hrvatskim dragunima koji su sudjelovali u tom ratu.[10] Sve četiri zastave bile su izložene od 1817. do 1970. u crkvi **Riddarholmen**, koja služi kao grobna crkva švedskih vladara. Nakon toga su bile pohranjene u Vojnom muzeju u Stockholmu.

Hrvatski povijesni muzej posjeduje tri zastave koje se vremenski vežu uz Tridesetogodišnji rat. **Pješačka (infanterijska) zastava** austrijske vojske datirana je u 17. st. Svojim grbovnim prikazom sugerira čak ranije habsburške vladare kao **Ferdinanda I.**, ali ipak ima obrnuti prikaz grbova. Međutim, nakon uvida i konzultacija restauratorica iz *Hrvatskog restauratorskog zavoda* utvrđeno je kako slikovni prikaz spada pod kraj 17. i početak 18. stoljeća. Sam tekstil prema raportu tipičan je za 17. stoljeće što bi moglo značiti kako je zastava

Gore: Grb pukovnika Dragića, detalj s dragonske zastave, ST 13:615.
Top: The coat of arms of Colonel Draghi, details from the Dragonflag, ST 13:615.
Dolje: Grb Dragića prema Hayeru, 1873.
Bottom: The Draghi coat of arms in Hayer, 1873.

fully proven.[5] Textile items from the 17th century are difficult to find, and even more difficult to preserve if they are damaged. Among the flags in the Swedish museum are the flag of ***Nikola Mili Draghi*** *(Dragić) and the flag of* ***Petar Keglević****. Those are the oldest preserved flags of Croatian troops, although their symbols represent the* ***Habsburg Monarchy****. The reconstructions of the two were recently produced by the Croatian State Archives for the* ***Damir Stanić*** *exhibition "Who were those 'terrible Croats'?"[6] All four flags in the museum (ST 13:608, ST 13:609, ST 13:612, and ST 13:615) are of a one-winged swallow-tailed type such as the red Draghi flag. That flag is decorated on both sides with small flames that symbolize the descent of the Holy Spirit.[7] It depicts the Draghi family coat of arms and the image of a ship with a motto in Latin "SPES MEA IN DEO EST".[8] Thanks to contact with colleagues at the Army Museum in Stockholm, we have learned that the flags came to Stockholm in 1685. All four were war trophies and today they are a part of the* Trophy Collection*. Only at the end of the 1920s did the curators of the Army Museum suspect that those flags could have been affiliated with the Croatian cavalry serving the Habsburgs in the Thirty Years' War. The Dragić flag, categorized as a "pennon", was identified in the 1980s as a flag that might have belonged to Croatian troops, based on the family coat of arms depicted on it. Since the flags were generously ornamented it was thought that they could have belonged to the guard troops. The obverse has a crowned monogram "F", for Emperor Ferdinand II, who ruled from 1619 until 1637. The flag of Petar Keglević on both sides depicts a crowned monogram "F" with small flames all around it. The silk was colored blue, which faded over time.[9] This one was supposedly used during Gustav II Adolf's funeral, further supporting the story that the Croatian troops were the ones that killed him at Lützen, even though* ***Kukuljević*** *had already disputed this claim. The third flag has a painted image of St. George and above it a motto on Latin "S. GEORGIJ ADIUVA NOS" on blue silk, faded today. This one also has tassels. The reverse side again depicts a painted monogram of Ferdinand II. It is supposed that it belonged to the Croatian Dragoons.[10] All four flags were exhibited from 1817 to 1970 in* ***Riddarholmen*** *Church, which is used as the royal tomb of Swedish rulers. After that they were stored in the Army Museum in Stockholm.*

The Croatian History Museum *has three flags connected to the era of the Thirty Years' War. The* ***Infantry Flag*** *of the Austrian Army is dated to the 17th century. The coat of arms depicted on it suggests it could stand for an earlier ruler, such as* ***Ferdinand I****, but it has a reversed order of the coat of arms. However, after the inspection and consultation with the conservationists of the* Croatian Conservation Institute*, it was established that the painted image is from the end of the 17th or the beginning of the 18th century. The textile sample is typical for the 17th century which could mean that the flag was a memento of earlier rulers and that it might have been made for special ceremonies. This new information helps in*

6 Damir Stanić, Vedran Farlica, „Reprodukcija povijesnih zastava hrvatskih pukovnija iz Tridesetogodišnjeg rata | Replica Historical Flags of Croatian Regiments in the Thirty Year's War", *Grb i zastava*, 23 (2018), 18. – 19.
7 Fred Sandstedt, Lena Sandstedt Engquist, Martin Skoog, Karin Tetteris (eds.), *In hoc signo vinces: A presentation of The Swedish State Trophy Collection*, The National Swedish Museum of Military History, Halmstad, 2006., 205.
8 Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld, *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, (Johann Ambrosius Siebmacher's Wappenbuch, IV, 3), Bauer u. Raspe, Nürnberg, 1873., 105. – 106, T. 60.
9 Jelena Borošak Marijanović, *Zastave kroz stoljeća*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 1996., 35 – 37.
10 Željko Heimer, *Identitet oružanih snaga Republike Hrvatske iskazan zastavama vojnih postrojbi u Domovinskom ratu i nakon njega*, (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2013), 134.

Pješačka (infanterijska) zastava, 17. st. | *Infantry flag, 17th century.* (HPM-PMH-709)

reminiscencija na ranije vladare te kako je rađena za potrebne svečanosti. Ove nove informacije pomažu u pomnijoj dataciji te zastave. Kolege u *Muzeju povijesti umjetnosti* u **Beču** posjeduju veoma sličnu zastavu koju također datiraju u 17. stoljeće. Na isti način je ukrašena i također se oko dvoglavog orla nalaze zlatni plamičci. Nakon kontakta sa kolegama iz *Vojnopovijesnog muzeja* u Beču, ustvrđeno je kako grb na ovoj zastavi pripada **Maksimilijanu II.** budući da grb zrcalno prikazuje **Ugarsku** i **Češku**. Prvotno je bila lastavičjeg repa, međutim zbog pretrpljenih oštećenja i radi boljeg očuvanja kod njezinog prijašnjeg restauriranja taj oblik je izgubljen.

Druga zastava koju muzej veže uz Tridesetogodišnji rat navodi se kao **Konjanička zastava (Standarta)** iz 17. stoljeća (vidi str. 1). Dvobojna je sa crvenim i zelenim poljem. Novije istraživanje restauratora *Hrvatskog restauratorskog zavoda* donijela su nove informacije na vidjelo kako je ova zastava rađena od dva različito datirana tekstilna materijala i to zeleni u 18. stoljeće te crveni u 19. stoljeće. Inventarna knjiga muzeja vodi ju kao jedna od prvih zastava koje su ušle u muzej te se karakterizira kao zastava *hrvatskih arkebuzira* iz tog sukoba. Međutim, vjerojatnije je kako je izrađena kasnije, napravljena od tekstila koji su tada imali pri ruci, te kako je mogla biti upotrijebljena za svečanosti i obljetnice vojnih uspjeha hrvatskih postrojbi u Tridesetogodišnjem ratu.

Treća zastava identična je ovoj, osim što je još uvijek prikovana uz konjaničko koplje te je također zeleni tekstil izrađen u 18., a crveni u 19. stoljeću.

Sve ove zastave *Hrvatskog povijesnog muzeja* prema istraživanjima ne mogu se sa sigurnošću okarakterizirati kao zastave direktno iz Tridesetogodišnjeg rata. Ipak *Vojni muzej* u Stockholmu predvodi u tome, a pogotovo jer skrbi za najstarije očuvane zastave pod kojima su se borile hrvatske vojne postrojbe. Zanimljiv oblik tih zastava te prikaz obiteljskog grba na zastavi, a ne na vršku, čine ih prilično upečatljivima te izvorima za proučavanje jednog od najvećih vojnih sukoba u Europi u kojima su i hrvatski vojnici ostavili svoj trag.

dating the flag. Colleagues in the Museum of Art History *in* ***Vienna*** *have a similar flag they date to the 17th century. It is decorated in the same way and also there are small golden flames around the two-headed eagle. After contacting colleagues at the* Military History Museum *in Vienna it was established that the coat of arms on the flag belongs to* ***Maximilian II****, since the coat of arms show a mirrored order of the* ***Hungarian*** *and* ***Czech*** *coat of arms. This was a swallow-tailed flag, but that shape was lost during earlier conservation efforts due to damage and to preserve it better.*

The second flag that the museum links to the Thirty Years' War is known as the ***Cavalry Flag (Standard)*** *from the 17th century (see p. 1). It consists of two stripes comprising a red and green field. Recent research by the* Croatian Conservation Institute *has brought some new information to light, that the flag was made out of two differently dated textile materials: the green dates to the 18th century and the red to the 19th century. It is described in the museum accession records as one of the first flags procured by the museum and it was originally characterized as a flag of* Croatian Harquebusiers *from that conflict. However, it is more likely that it was made for ceremonial purposes during subsequent celebrations of the military victories of Croatian troops in the Thirty Years' War.*

The third flag is identical to this one, except it is fixed to a cavalry spear. Its green textile also dates to the 18th and the red to the 19th century.

None of these flags of the Croatian History Museum *can be dated with absolute certainty directly to the Thirty Years' War. Still, the* Army Museum *in Stockholm is the leading institution for such efforts, especially for the preservation for the oldest flags under which Croatian troops have fought. The shape of these flags is interesting as well as the depiction of family coat of arms on the flag rather than on the finial, which makes them even more striking. They also can be used as sources for researching one of the greatest military conflicts in Europe during which many Croatian soldiers left their mark.*

Autor i uredništvo se zahvaljuje Raunu Vaaru, arhivistu i Karin Tetteris, kustosici Vojnog muzeja u Stocklomu na ljubazno pruženim informacijama i fotografijama.
The author and the editorial board are grateful to Rauno Vaara, archivist and Karin Tetteris, curator of the Army Museum who kindly provided info and photos.

Mate Božić

Neki naglasci izlaganja *Heraldika gospodara kliške tvrđave...*

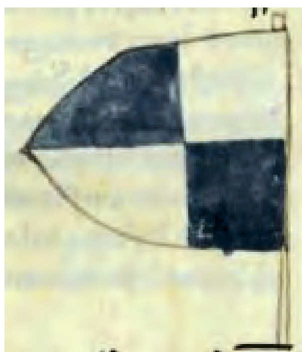
Hrvatski plemićki zbor – splitski ogranak i **Udruga „Toma Arhiđakon“** iz Splita (podružnica Međunarodne udruge studenata ISHA) su od lipnja 2018. do ožujka ove godine zajednički organizirali niz predavanja heraldičko-povijesne tematike: *Nastanak i simbolika najstarijih hrvatskih zemaljskih grbova* (**Mate Božić**, 7. lipnja 2018.); *Kliška tvrđava* (**Valter Firić**, 17. listopada 2018.); *Palača obitelji Garagnin u Trogiru* (**Fani pl. Celio-Cega**, 26. studenoga 2018.) te naposljetku 5. ožujka 2019. *Trogirska heraldika od 12. do 20. stoljeća* (**Danka Radić**) uz uvodno izlaganje *Heraldika gospodara kliške tvrđave kroz povijest te kliških, senjskih i žumberačkih uskočkih obitelji* (Mate Božić). Navedena predavanja su se održala u prostorima *Filozofskog fakulteta u Splitu*, a okupila su studentice i studente, članstvo splitskog ogranka HPZ-a, kao i sve zainteresirane.

Ovdje je nekoliko pojedinosti iz uvodnog izlaganja *Heraldika gospodara kliške tvrđave...*, koje se temeljilo na istoimenom predavanju održanom na kliškoj tvrđavi u sklopu manifestacije *Krunom hrvatskih vladara* **Solin-Klis** (listopad 2016.), radu *Heraldička istraživanja na području Hrvatske* (2016.)[1] kao i studiji *Nastanak hrvatskih grbova: Podrijetlo, povijest i simbolika od 13. do 16. stoljeća* (2017.).[2] U okviru izlaganja istaknuto je kako su jedan od izvora za proučavanje heraldičke teorije na prostoru Hrvatske i *portulani* (pomorske karte). Tako su na sačuvanim pomorskim kartama hrvatske obale Jadranskog mora još od prvih desetljeća 14. stoljeća vidljiva i znamenja gradova ili grbovi pojedinih feudalnih gospodara koji su u određenom razdoblju vladali nad nekom važnom lukom ili područjem.[3]

1. Šibenska zastava na portulanu A. Dalorta iz 1325.
Flag of Šibenik on the 1325 Dalorto portolan.

Primjerice, prikaz raščetvorene zastave (plavo-srebrno) kojoj je podnožje koplja smješteno na područje delte rijeke **Neretve**, nalazi se na portulanu koji se pripisuje **Angelinu Dalortu**, a nastao je oko 1325.[4] Također na istom portulanu je vidljiva i pravokutna zastava u središtu koje je bijela kružnica s crvenim križem u sredini. Podnožje koplja zastave s opisanim znamenjem smješteno je na područje **Šibenika**. Uz spomenuto šibensko, već opisano neretvansko znamenje raščetvorene zastave prikazano je i na portulanu **Angelina Dulcerta**, koji je nastao oko 1339. Na istom portulanu nalazi se i crveno-zlatna zastava sa srebrnom zvijezdom na crvenoj polovici (tj. grb knezova **Krčkih**). Podnožje koplja te zastave smješteno je u grad **Senj**.

2. Zastava *kralja Neretve* u Libro del conocimiento.
Flag of the king of Neretva *in the* Libro del conocimiento.
(BNE, MSS/1997)

S obzirom na opisane slučajeve prikaza spomenutih heraldičkih znamenja na pojedinim portulanima može se uočiti određeni povijesni kontekst pojave tih simbola. Primjerice, upravo su templari upravljali kliškom tvrđavom početkom 13. stoljeća, a potom su do sredine istoga stoljeća boravili u Šibeniku, gdje su imali važnu ulogu s obzirom na kontrolu glavnih trgovačkih komunikacija prema kaštelu **Sv. Mihovila** odnosno prema šibenskoj luci (vezano uz ubiranje kraljevskih pristojbi). Iako su templari iz Šibenika, koji je poput Senja bio važna jadranska luka, bili protjerani već oko 1255. godine, postoji mogućnost kako je uspomena na njih ostala sačuvana na nizu portulana od 1325. pa sve do početka 17. stoljeća upravo u obliku opisanog šibenskog znamenja (bijela kružnica sa

Some Highlights from the Presentation The Heraldry of Masters of Klis...

*From June 2018 until March 2019 the **Croatian Nobility Union** (HPZ) – **Split Chapter** and the **History Students Association “Thomas the Archdeacon”** Split (chapter of ISHA – International Students of History Association) jointly organized a series of lectures with heraldic and history topics:* The Emergence and Symbolism of the Oldest Croatian Land Arms *(**Mate Božić**, 7 June 2018);* The Klis Fortress *(**Valter Firić**, 17 October 2018);* The Garagnin Family Palace in Trogir *(**Fani pl. Celio-Cega**, 26 November 2018) and finally on 5 March 2019:* Heraldry of Trogir from the 12th to the 20th Century *(**Danka Radić**); with an introductory lecture* The Heraldry of the Masters of Klis through the history of the Klis, Senj, and Žumberak Uskok families *(Mate Božić). The lectures were held at the* Faculty of Humanities and Social Sciences in Split*, gathering students, members of the HPZ Split Chapter, and other interested audience members.*

Here we present some details from the introductory lecture The Heraldry of the Masters of Klis…*, which was based on a lecture given under the same title at Klis Fortress itself during the convention* By the Crown of Croatian Rulers, ***Solin-Klis** (October 2016), the thesis* Heraldic Research in Croatia *(2016),[1] and the essay* The Emergence of Croatian Coats of Arms: Origins, History, and Symbolism from the 13th to the 16th Century *(2017).[2] The lecture emphasized that an important source for heraldic research in Croatia includes portolans (navigational charts), on which the insignia of cities or various feudal lords who ruled over some important port or region on the Croatian coats of Adriatic were recorded beginning in the first decades of the 14th century.[3]*

*Thus the quartered (blue-silver) flag with its spear set in the **Neretva** River delta is found in the portolan ascribed to **Angelino Dalorto**, produced around 1325.[4] The same portolan shows a rectangular flag with a white disk with a red cross with its spear pointing to the area of **Šibenik**. Along with the Neretvan and Šibenik emblems, a quartered flag is shown on the **Angelino Dulcert** 1339 portolan. It also includes a red-gold flag with a silver star in the red field (the coat of arms of the counts of **Krk**), with its spear set in the city of **Senj**.*

*The historical context should be noted for such heraldic emblems on individual portolans. For example, the Knights Templar governed the Klis Fortress in the early 13th century, and afterwards they were located in Šibenik, where they played an important role in controlling trade communications with **St. Michael Castle** and the port of Šibenik (related to royal taxes). Although in 1255 the Templars were exiled from Šibenik, which was an important Adriatic port like Senj, it is possible that their memory was preserved in the series of portolans from 1325 to the early 17th century in the form of the Šibenik emblem (a white disk with a red cross, reminiscent to the Templar flag with a red cross in a white field).[5]*

*Besides the Senj and Šibenik emblems, a symbol that appeared continuously on a series of portolans is a quartered flag, set in the Neretva River delta (the region of the well-known Neretvan marketplace **Drijeva** [*portum Narenti*])[6] in earlier examples and afterwards in the city of **Dubrovnik** itself, in the **Gabriel de Vallseca** 1439 portolan. Dubrovnik had its trade colony in Drijeva (later **Gabela**), and the 1186 agreement between Dubrovnik and the Serbian rulers of the **Nemanjić** dynasty guaranteed free trade in the Drijeva market. One might conclude that using the emblem of Drijeva as a*

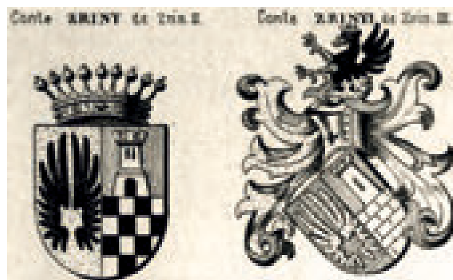
crvenim križem u sredini – što podsjeća na templarsku zastavu sa crvenim križem na bijeloj podlozi).[5]

Uz senjsko i šibensko, znamenje koje se također kontinuirano pojavljuje na nizu portulana je raščetvorena zastavu, na ranijim portulanima smješteno na deltu Neretve, tj. područje poznatog neretvanskog trgovišta **Drijeva** (*portum Narenti*),[6] a na kasnijim, primjerice na portulanu **Gabriela de Vallsece** iz 1439., u sam grad **Dubrovnik**. Dubrovčani su upravo u Drijevima (kasnijoj **Gabeli**) imali svoju trgovačku koloniju, a ugovorom između Dubrovnika i srpskih vladara **Nemanjića** 1186. dubrovačkim trgovcima je zajamčena sloboda trgovanja na području Drijeva. Prema tome može se zaključiti kako se znamenje Drijeva kao dubrovačkog trgovišta na pomorskim kartama 14. i 15. stoljeća ujedno odnosilo i na sam grad Dubrovnik. S obzirom na simboliku raščetvorene zastave pripisane Drijevima (tj. Dubrovniku) bitno je istaknuti kako sačuvani dubrovački komunalni pečati 13. i 14. stoljeća (tj. iz 1279. i 1396. godine) uz središnji lik dubrovačkog nebeskog zaštitnika **sv. Vlaha** prikazuju i gradske bedeme, odnosno tvrđavu s kruništima. Prema tome, slijedom već ustanovljenog obrasca o heraldičkom preoblikovanju/supstituciji tvrđave ili tvrđavnog, obrambenog zida u šahirana ili raščetvorena polja može se zaključiti kako raščetvorena plavo-srebrna zastava na pomorskim kartama, pripisana Drijevima odnosno Dubrovniku, zapravo predstavlja pojednostavljeni prikaz dubrovačke gradske utvrde, slično kao što su i šahirana polja grba **Kraljevine Hrvatske** oblikovanog krajem 15. stoljeća reprezentirala stilizirani prikaz bedema - tj. simbol Hrvatske kao onovremenog „predziđa kršćanstva“ (*Antemurale Christianitatis*) suočenog s osvajanjima Osmanlija.[7]

Nakon viteškog reda templara i kneza **Domalda Cetinskog** kliškom tvrđavom je dugo vremena gospodario velikaški rod **Šubića** (1273. – 1356.). Upravo je uz Šubiće (kasnije **Šubiće-Zrinske**) vezan još jedan zanimljivi primjer stiliziranog prikaza obrambenog zida – preoblikovanog u heraldičko znamenje sa šahiranim poljima. Naime, Šubići-Zrinski su 1546. stekli **Međimurje**, koje je 1473. – 1540. bilo u posjedu obitelji **Ernuszt**. Tada je, spajanjem izvornog grba roda Šubić (crno orlovo krilo na crvenom) s grbom izumrlih Ernuszta Čakovečkih (tvrđavni zid s kulom i dvije šesterokrake zvijezde) nastao poznati grb Šubića-Zrinskih. Prikaz tvrđavnog zida s kruništem u tako nastalom grbu Šubića-Zrinskih najčešće je bio likovno predstavljen upravo zidnim plohama. Međutim, poznat je i jedan specifični primjer istoga grba u kojem je tvrđavni zid (zajedno s kruništem) heraldički stiliziran upravo u obliku šahiranih polja.[8]

3. Pečati Dubrovačke komune/Republike s prikazom sv. Vlaha i gradskih zidina.
Seals of Dubrovnik Commune/Republic depicting St. Blasius and city walls.

4. Varijante grba Šubića-Zrinskih (Hayer, 1873.)
Two versions of the Šubić-Zrinski coat of arms.

*Dubrovnik market in the 14th and 15th century portolans symbolized the city of Dubrovnik itself. In that regard, it may be recalled that municipal seals of Dubrovnik preserved from the 13th and 14th centuries (of 1279 and 1396) display, in addition to the central figure of **St. Blasius** (the celestial patron of Dubrovnik), the city walls, i.e. a fortress with embattlements. Therefore, following the established pattern of heraldic metamorphosis/substitution of fortress walls or fortifications into checkered or quartered fields, it may be concluded that the quartered blue-silver flags on the portolans, ascribed to Drijeva and Dubrovnik, actually present the simplified depiction of Dubrovnik's city walls, just as the chequy fields in the **Kingdom of Croatia**'s coat of arms in the late 15th century represented stylized ramparts—symbolizing Croatia as the "bulwark of Christianity" (*Antemurale Christianitatis*) facing the Ottoman conquest.[7]*

*After the departure of the Templar Order and Count **Domaldo of Cetin**, Klis Fortress was held for quite some time by the magnate family of **Šubić** (1273 – 1356). The Šubićs (later **Šubić-Zrinskis**) are linked with another interesting stylized representation of defensive walls reshaped in heraldic chequy fields. In 1546 the Šubić-Zrinskis gained control of **Međimurje**, which had been owned by the **Ernuszt** family 1473 – 1540. Marshalling of the original Šubić coat of arms (gules a wing sable) with the arms of the extinct Ernuszt family of Čakovec (a fortified wall with a tower and two mullets) produced the well-known Šubić-Zrinski coat of arms. The depiction of the embattled walls in such coats of arms was usually represented with the mural pattern. However, there is at least one known depiction of the arms where the walls (together with the embattlements) were heraldically stylized as chequy fields.[8]*

Blijesci — Flashes

Clipeus Croatorum

http://hgzd.hr/2425/
http://dalmatinskiportal.hr/kolumna/clipeus-croatorum

Naš solinski kolega **Mate Božić** objavljuje na *Dalmatinskom portalu* povremenu kolumnu nazvanu *Clipeus Croatorum* (latinski „štit Hrvata“, prema nadimku kneza Mladena III. Šubića Bribirskog – *Croatorum clipeus fortis*: „hrabri štit Hrvata“, kao i nazivu prvog heraldičkog djela *Clipeus Theutonicorum* Konrada von Murea) u kojem na popularan način tumači porijeklo zemaljskih grbova i njihovu relevantnost u današnjem društvu.

*Our colleague from Solin, **Mate Božić** writes an occasional column for* Dalmatinski portal *(Dalmatian Portal) called* Clipeus Croatorum *(Latin for "the shield of Croats", after the nickname of Duke Mladen III Šubić Bribirski –* Croatorum clipeus fortis*: "courageous shield of Croats", and after the first heraldic written work* Clipeus Theutonicorum *by Konrad von Mure). In the column Božić writes in a popular style on the origins of country coats of arms and on their relevance in modern society.*

1 Božić, Mate: *Heraldička istraživanja na području Hrvatske*, diplomski rad (mentor prof. dr. sc. Stjepan Ćosić), Odsjek za povijest, Studij filozofije i povijesti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Split, 2016. https://www.academia.edu/36611355/Heraldička_istraživanja_na_području_Hrvatske

2 Božić, Mate; Ćosić, Stjepan: „Nastanak hrvatskih grbova - Podrijetlo, povijest i simbolika od 13. do 16. stoljeća“, *Gordogan*, 35-36 (2017): 22 – 68. http://tomaarhidjakon.ffst.unist.hr/joomla/images/pleter/Bozic_Nastanak-hrvatskih-grbova.pdf

3 Kao što to prikazuje u seriji članaka | *As presented in his series by* Tomislav Todorović „Zastave jadranskog priobalja na portolanskim kartama | *Flags of Adriatic Coast on Portolan Charts*“, GiZ, 21 (2017) i naredni brojevi | *and subsequent isues.*

4 Angelino Dalorto (a.k.a. Dulcert/Dulceto/Dulceti), portolan 1325. (1330.), Prince Corsini Library, Florence.

5 Iako su i drugi autori ukazali na moguću vezu ovog simbola s templarima, šibenska povjesnica ne čini tu vezu vjerojatnom, jer su ih Šibenčani prilično agresivno otjerali. Ovaj simbol nesumnjivo potječe od atributa sv. Mihovila, koji se na šibenskim pečatima pojavljuje barem od 1255. držeći upravo kuglu označenu križem. (Ur.) | *Although another author has also asserted a possible link between this symbol with the Templars, the history of Šibenik apparently does not support that theory, since its citizens violently repudiated the Templars. The symbol mentioned undoubtedly originated as an attribute of St. Michael, who is depicted on Šibenik seals holding such an orb with a cross since at least 1255. (Ed.)* Cf. Josip Barbarić, Josip Kolanović (eds.), Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1986. i Danko Zelić: „Templarski castrum u Šibeniku“, Rad. Inst. povij. umjet. 23/1999: 33-42.

6 *Libro del conocimiento de todos los reinos*, Manuscript S, Španjolska nacionalna knjižnica, Sig. MSS/1997, Ant. sig. H. 273.

7 Božić i Ćosić, *Ibid.*

8 Friedrich Hayer von Rosenfeld: *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Bauer und Raspe, Nürnberg, 1873.: 92 – 93, Tab. 56.

Matija Horvat

Bitke na sisačkom bojištu 1591. – 1595. godine (1)

Battles at the Sisak Front 1591 – 1595 (1)

Kod **Siska** se 22. lipnja 1593. odigrala se jedna od najznačajnijih bitaka starije hrvatske povijesti – kršćanska vojska predvođena carskim pukovnikom **Ruprechtom von Eggenbergom** i hrvatskim banom **Tomom Erdődyjem** strahovito je porazila osmanlijske snage pod **Hasan-pašom Predojevićom**. Sama bitka predstavlja prekretnicu u stoljetnom sukobu **Hrvata** i **Osmanlija**, gdje je slomljena moć lokalnih bosanskih vojskovođa, čime su zaustavljeni razorni pljačkaški pohodi Osmanlija prema Hrvatskoj i nasljednim austrijskim zemljama. Manje je poznato da je Sisačka bitka zapravo predstavljala kulminaciju borbi između hrvatskih i osmanlijskih snaga na tome području, koje započinju 1591. god. stupanjem ratobornog Hasan-paše Predojevića na mjesto bosanskog beglerbega.[1] Sam Sisak je nekoliko puta bio opsjedan tokom tih borbi, a bitke su se vodile i za obližnju **Petrinju**, koju su podigli Osmanlije kako bi imali stalno uporište iz kojega bi mogli ugrožavati Sisak, ali i zagrebačko područje.

Vijest o velikoj pobjedi kršćana i porazu Osmanlija je odjeknula čitavom **Europom**, te su povodom toga nastali mnogi slikoviti povijesni izvori kao što su grafike, slike i mape u europskim gradovima poput **Beča**, **Antwerpena**, **Augsburga**, itd.,[2] koji su obilježavali spomen na tu bitku. Premda se radi o događaju koji je najviše obilježen u izvorima, ostale bitke za Sisak i borbe vođene na tom bojištu nisu ostale nezapažene, te danas raspolažemo grafičkim izvorima koji se odnose i na te događaje. Takvi izvori predstavljaju pravo malo blago za veksilološku povijest Hrvatske jer, s obzirom na brojnost izvora, Sisački boj spada među najdokumentiranije ratne događaje iz hrvatske povijesti. Velik dio tih slikovnih izvora je nastao mnogo kasnije nakon same bitke, zbog čega one nastale neposredno ili u kraćem vremenskom razdoblju nakon bitke, možemo smatrati autentičnim prikazima bitke, odnosno zastava i stjegova korištenih od strane kršćana. Međutim, bilo bi pogrešno odmah odbaciti kasnije nastale izvore, jer su autorima bez sumnje kao uzor za ilustracije poslužile njima suvremene hrvatske i carske postrojbe, pa zbog toga mogu poslužiti veksilolozima kao izvori za zastave iz vremena kada su pojedine grafike nastale. Ovdje

Slika 1. i 2. Bakrorezi W. P. Zimmermanna u djelu S. Dilbauma *Eikonographia*, Augsburg, 1603. Gore: Tabla 7, Dolje: Tabla 9.
Figs 1. and 2. *W. P. Zimmermann's copper plates from Dlibaum's* Eikonographia*, Augsburg, 1603. Top: Table 7, bottom: Table 9.*
(ÖNB MF 4477)

On 22 June 1593 one of the most important battles in medieval Croatian history took place around ***Sisak*** *– the Christian army led by imperial colonel* ***Ruprecht von Eggenberg*** *and the Croatian Ban* ***Toma Erdődy*** *completely defeated the Ottoman forces under* ***Hasan-Pasha Predojević****. The battle represented the turning point in the century-long conflict between* ***Croats*** *and* ***Ottomans****, where the power of local Bosnian military leaders was crushed, thus bringing to the end the devastating marauding raids of Ottomans into Croatia and the hereditary Austrian lands. It is less known that the Battle of Sisak represented the height of struggles between Croatian and Ottoman forces in the region, which actually began in 1591, when the pugnacious Hasan-Pasha Predojević assumed the office of the Bosnian beylerbey (senior provincial governor).[1] During this fighting the city of Sisak was besieged several times, and battles were fought for the nearby* ***Petrinja*** *fortress, erected by Ottomans to serve as a permanent stronghold to threaten the city of Sisak and the Zagreb region.*

The news of a grand Christian victory and the Ottoman defeat reverberated all over ***Europe*** *and many historical sources in form of illustrations recognized that occasion: graphics, paintings, charts in European cities such as* ***Vienna****,* ***Antwerpen****,* ***Augsburg****, etc., marking the memory of the battle. While these sources mostly covered the final, the other battles for Sisak and fighting on the Sisak front were not forgotten, and today we have graphic sources recounting those events as well. These sources are truly a treasure in the vexillological history of Croatia, since the Battle of Sisak, based on the number of sources, may rank among the best-documented military events of Croatian history. Most of these figurative sources were produced long after the battle itself, thus those that appeared immediately after the battle or shortly afterwards may be considered authentic depictions of the battle and thus of the flags and banners used by the Christians. However, it would be wrong to dismiss all the subsequent sources immediately, since no doubt their artists used contemporary Croatian and imperial troops as models, so they may serve as sources for vexillologists indicative of the*

1 Za detaljan pregled oko povijesti sisačke utvrde i borbama vođenima za to područje vidi | *For a detailed review of the history of Sisak Fortress and battles fought for it, see* | Milan Kruhek, ed.: *Bojevi za Sisak 1591-1593*, Muzej Sisak, 1993:12-35.

2 "Sisačka bitka", *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2019. www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56245

ćemo se osvrnuti na sve te izvore, ovaj put one koji se borbama na tom području koji su prethodili samoj ključnoj Sisačkoj bitki, odnosno trećoj opsadi Siska, da bismo se u sljedećem nastavku posvetili velikoj pobjedi kod Siska.

***

Prva opsada Siska zbila se u kolovozu 1591. i trajala je 4 dana, nakon čega su se Osmanlije morale povući neobavljena posla. U travnju slijedeće godine Hasan-paša ponovo provaljuje, ali ovoga puta ne opsjeda Sisak, već započinje s gradnjom utvrde na **Kupi** nedaleko od Siska – Petrinjom. Kršćanske snage okupljene u svrhu sprečavanja gradnje Petrinje razišle su se, a da nisu ni započele borbu s neprijateljem. Nakon devet dana opsade, 19. lipnja, Hasan-paši se predaje grad **Bihać**, a slijedećeg mjeseca Hasan-paša ponovo dovodi svoju vojsku na **Kupu**. Kršćanske snage pokrenute u svrhu obrane utaborile su se na lijevoj obali Kupe, nedaleko od **Bresta**, koji je stajao nasuprot Petrinji, gdje ih je iznenadnim napadom 19. srpnja Hasan-paša strahovito porazio. Sastojale su se od hrvatskih četa predvođenih banom Erdődyjem i njemačkih plaćenika iz **Štajerske**. **Druga opsada Siska** započinje 24. srpnja 1592., a završila se neuspješno po Osmanlije 29. srpnja. Slikovni prikazi tih bitaka sačuvani su, između ostalog, u bakrorezima **Wilhelma Petera Zimmermanna**.

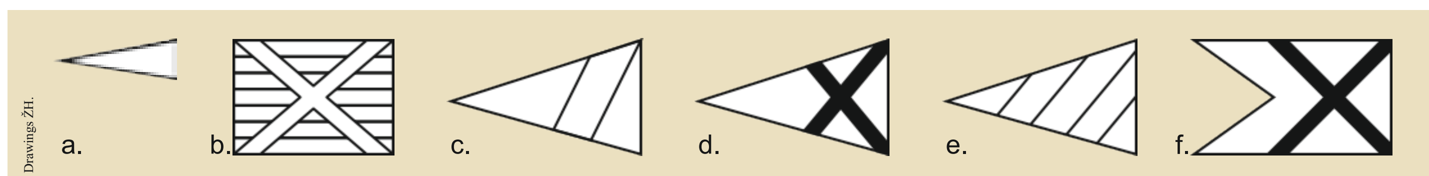
Zimmermann je bakroreze sa scenama ovih bitaka, zajedno s prikazima ostalih bitaka koje su se odnosile na vojne sukobe pred **Dugi turski rat** (1593. – 1606.) te onima iz samoga rata, izradio za djelo **Samuela Dilbauma** *Eikonographia, Aller deren Ungarischen Stätt, Vöstungen, Castellen und Häuser, welche von anfang der regierung Rudolphi II (etc.) biß 1603. ... belägert (etc.) worden (etc.)*. Djelo je objavljeno 1603. godine u Augsburgu, a bakrorezi su objavljeni kao numerirane table, dok se popratni tekst nalazi na posebnim stranicama (koje nisu numerirane).[3]

particular period when the illustrations were made. We shall consider those sources as well – on this occasion those depicting the fighting preceding the Battle of Sisak, also known as the Third Siege of Sisak, while we shall leave the victorious battle itself for the next installment.

***

*The **First Siege of Sisak** took place in August 1591 and lasted four days, after which the Ottomans retreated with business unfinished. The next April, Hasan-Pasha burst in again, but rather than besiege Sisak he started erecting a fort on the **Kupa** River near Sisak – Petrinja. The Christian forces gathered to prevent the construction of the new fort dispersed even before they engaged the enemy. On 19 June 1592, after nine days of siege, the city of **Bihać** surrendered to Hasan-Pasha and next month he brought his army to Kupa again. The Christian forces launched in defense, which consisted of Croatian companies led by Ban Erdődy and of German mercenaries from **Styria**, camped on the left bank of Kupa near **Brest**, opposite Petrinja. There Hasan-Pasha suddenly attacked them and defeated them terribly on 19 July. The **Second Siege of Sisak** begun on 24 July 1592, and ended in Ottoman failure on 29 July. Illustrations of these events are preserved in copper plates by **Wilhelm Peter Zimmermann**, among others.*

*Zimmermann prepared these depictions, together with scenes from other battles recounting the history preceding the **Long Turkish War** (1593 – 1606) and those from the War itself for a work by **Samuel Dilbaum**:* Eikonographia, Aller deren Ungarischen Stätt, Vöstungen, Castellen und Häuser, welche von anfang der regierung Rudolphi II (etc.) biß 1603. ... belägert (etc.) worden (etc.). *The work was published in Augsburg in 1603. The copper plates were numbered as tables in it, while the descriptive text is appears on separate non-numerated pages.*[3]

Slika 3. Rekonstrukcije zastava s Table 7 W. P. Zimmermanna, 1603.

***Fig. 3.** Reconstruction of the flags from W. P. Zimmermann's Table 7,1603.*

Tako se na **Tabli 7** (Sl. 1) odvija sukob hrvatskih snaga pod vodstvom bana Erdődyja i Osmanlija nedaleko od grada Petrinje. Kako je Petrinja sagrađena 2. lipnja 1592., sukob treba datirati poslije tog mjeseca – u popratnome tekstu se spominje 9. srpnja, kao i to da su osmanlijske snage udarile na **Turopolje**. U prednjem planu vidimo sudar konjaništva, hrvatske snage navaljuju s desne strane. Većinu tih konjanika čine vojnici u odori hrvatskih husara, dvojica su njemački arkebuziri, a ostali su oklopljeni konjanici. Konjanici imaju dva mala konjanička penona, jednobojna trokutastog oblika (Sl. 3a). Također nose i jednu veliku pravokutnu zastavu (nepoznatog završetka) sa sedam greda, preko kojih je Andrijin križ, čiji krakovi idu skroz do ruba zastave (Sl. 3b). U pozadini na desnoj strani grafike kršćanski konjanici nose tri zastave. Prva slijeva je trokutasta, a kako ona zaklanja drugu (i druga treću), ne vidimo završetak ostalih zastava. Međutim, s obzirom na oblik „trupa“, možemo zaključiti kako su i ostale dvije bile trokutaste. Prva zastava u sredini ima jednu ljevòkosu gredu (Sl. 3c), druga crni Andrijin križ (Sl. 3d), a treća je ispunjena ljevòkosim gredama (Sl. 3e). Hrvatski konjanici u pozadini na lijevoj strani grafike imaju dvije raskoljene zastave; jedna je s Andrijinim križem (ispunjen crnom bojom) koji ide do ruba (Sl. 3f), a na drugoj se nalazi maleni simbol koji nije moguće prepoznati (izgleda kao polumjesec okrenut nalijevo).

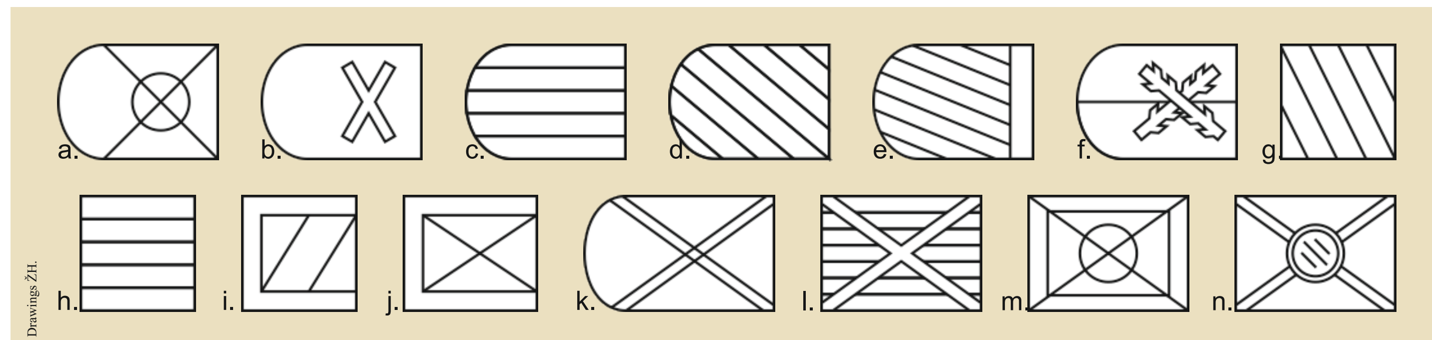
***Table** 7 (Fig. 1) presents the clash near Petrinja between Croatian forces, led by Ban Erdődy, and the Ottomans. As Petrinja was completed on 2 June 1592, the battle took place after that. The caption cites 9 July as the date, stating that the Ottoman forces burst into the **Turopolje** region. The foreground shows a clash of cavalry, the Croatian forces attacking from the right. The majority of cavalrymen wear the uniforms of Croatian hussars, two are German arquebusiers, while other are armored horseman. The cavalry carries two small monocolored triangular lance pennons (Fig. 3a). They also carry a large rectangular flag (of unknown fly end shape) with seven bars superimposed with a saltire reaching the edges of the flag (Fig. 3b). In the background on the right the Christian soldiers carry three flags. The first from the left is triangular and obscures the second and third one, so we cannot see their shape. However, it seems reasonable from the visible portion to conclude that these also represent triangular flags. The first one displays a bend (Fig. 3c), the second a black saltire (Fig. 3d), and the third is bendy (Fig. 3e). The Croatian cavalry in the background on the left carries two split-fly flags; one with a saltire (filled black) reaching the edges (Fig. 3f) and the other includes a small indiscernible symbol (possibly a crescent turned towards left).*

3 Digitalizirano | *Digitized* at http://data.onb.ac.at/rep/1032E377. Table 8 i 9 objavljene su u Kruhek, 1993.:86-88, ali tamo se pogrešno navodi za Tablu 9 kao godina stvaranja 1604., a za Tablu 7 niti godina, te se za obje ne navodi da dolaze iz *Eikonographie*. | *Tables 8 and 9 published in Kruhek, 1993: 86–88, but for T. 9 the wrong date is given (1604), while no date is given for T. 7, and their source,* Eikonographia*, is not mentioned.*

Na **Tabli 9** (Sl. 2) prikazana je bitka kod Petrinje 1592., odnosno napad Osmanlija na kršćanski logor kod Bresta. Iznad ilustracije stoji natpis „Anno 1592 im August“. Logor je sa svih strana opasan drvenom palisadom i unutar njega su postavljeni šatori. Neke od kršćanskih zastava su postavljene na palisadi južne strane logora, dok manji dio nose vojnici u borbi. Osmanlije su već provalile u logor i dio kršćana bježi, a u prvom planu nalazi se prikaz Osmanlija koji kolima odvoze svoj plijen – odsječene glave neprijateljskih vojnika. Nažalost, zastave nisu prikazane s puno detalja, i dosta je teško, a za neke i nemoguće, otkriti njihov izgled.

Table 9 *depicts the 19 July 1592 battle near Petrinja – the Ottoman attack on the Christian camp at Brest. The caption for the Table states “Anno 1592 im August”. The camp is encircled by a wooden palisade with tents erected within. Some Christian flags are raised along the southern palisade wall, while several others are carried by soldiers fighting. The Ottomans have already broken into the camp and some Christians are running away, while the foreground depicts Ottomans driving away their trophies – severed heads of enemy soldiers. Unfortunately, the flags are not shown with much detail and their design is difficult to discern and impossible in some cases.*

Slika 4. Rekonstrukcije zastava s Table 9 W. P. Zimmermanna, 1603.

Fig. 4. *Reconstruction of the flags from W. P. Zimmermann's Table 9,1603.*

Za razliku od zastava s Table 7, gdje su kršćani prikazani u prednjem planu, ovdje su zastave prikazane u mnogom manjem mjerilu. (Sl. 5) S lijeve strane jednog od istaknutih položaja južne palisade (mjesto za top, formirano kao kula) nalazi se ukupno osam kršćanskih zastava. Sve su pravokutne ovalnog završetka.[4]

Prva s lijeva na sebi ima Andrijin križ, koji dosiže do ruba stijega i sastoji se od obične dvije crte, a preko njegove sredine krug koji podsjeća na oblak (Sl. 4a). Slijedeća zastava u sredini ima maleni Andrijin križ formiran od dva puna kraka koji ne ide do ruba zastave (Sl. 4b). Treća se sastoji od pet greda (Sl. 4c). Na četvrtoj se mogu prepoznati tri ili četiri ljevòkose grede, te je sasvim izgledno i ostatak zastave bio tako ispunjen (Sl. 4d). Peta uz rub do motke ima kolac (okomitu gredu), a ostatak je ispunjen ljevòkosim gredama (Sl. 4e). Na šestoj se opet nalazi pet greda, te je ovako bez poznavanja njihovih boja, identična trećoj. Sedma je podijeljena na dva horizontalna polja preko kojih se nalazi Andrijin križ sastavljen od neravnih krakova, što će biti da je riječ o okresanim granama, odnosno tzv. burgundskome križu (Sl. 4f). Na osmoj se nalazi lik ili simbol koji je nemoguće raspoznati.

Unlike Table 7, where the Christian soldiers are shown in the foreground, they are shown here on a much smaller scale. To the left of a prominent location in the palisade (a cannon post, formed as a tower) are eight Christian flags. All are rectangular with an oval fly.

The first flag from the left has a saltire composed of two simple lines reaching the edges. The center of the saltire is encircled with a cloud shape (Fig. 4a). The next flag has a small saltire formed by two wider beams (Fig. 4b). The third one has five horizontal stripes – bars (Fig. 4c). The fourth sports three or four bends, obviously the unseen part would have been filled in the same manner (Fig. 4d). The fifth has a vertical stripe along the pole, the rest filled with bends (Fig. 4e). The sixth again has five bars, without knowing their colors it looks the same as the third one. The seventh is horizontally divided in two and has a saltire of irregular lines, which would make a raguly (i.e. Burgundy) cross (Fig. 4f). The eighth has a figure or a symbol which cannot be identified.

There are four flags to the right of the "tower" with the cannon. These show an oval fly, although much shorter than those on the left side. One is shown as a simple square flag, and it seems clear that the others were also square – the apparent oval being an artistic attempt to show them flying. However, the last one is different, a longer rectangle. These flags are much easier to identify, as they are set further apart, thus not covering one another, unlike those on the left end of the palisade. The first one on the left has bends through the entire flag field (Fig. 4g). The second flag has five horizontal bars (Fig. 4h). The third one is edged with a wide border and has three bend stripes within it (Fig. 4i). The fourth is also bordered with a simple saltire reaching the inner edges of the border (Fig. 4j).

On the right end of the camp, where a large struggle is shown between the Ottomans who breached into the camp and the Christians trying to break out, the Christians carry three flags. All

Slike 5. Središnji dio logora s Table 9 iz *Eikonographije*.
Figs 5 *Central part of the camp detail of the* Eikonographia *Table 9.*

4 Nije isključeno da ih je umjetnik zamislio kao obične pravokutne zastave prikazane u vijorenju, no činjenica da su sve istog oblika, upućuje na to da su ovalne. Zastave ovalnog slobodnog kraja potvrđene su i u drugim izvorima iz toga doba, usp. | *It may be that the artist intended to show ordinary rectangular flags flying, but since they all have the same shape indicate that they really were with oval fly. Flags of such oval fly ending are confirmed in other period sources, cf.* | https://en.wikipedia.org/wiki/File:Hans_von_Aachen_-_Allegory_of_the_Turkish_war_-_The_Battle_of_Gorossló.jpg

S desne strane „kule“ s topom nalaze se četiri zastave. I ove se doimaju kao su ovalnog kraja, i prve tri su, za razliku od ovih s lijeve strane kule, mnogo kraće. Međutim, kako je jedna od njih prikazana kao obična kvadratna, bez ovalnoga završetka, sa velikom sigurnošću se može pretpostaviti da su i ostale bile kvadratne, a krajevi su im ovalni jer se radi o umjetničkome prikazu vijorenja. Iznimka je zadnja zastava, prva zdesna, koja je pravokutna, odnosno veće dužine. Ove zastave je lakše identificirati jer su postavljene jedna od druge s određenim razmakom, te tako se međusobno ne zaklanjaju, kao što je to slučaj sa zastavama na lijevoj strani palisade. Prva slijeva ispunjena je lijevokosim gredama (Sl. 4g). Druga zastava sadrži četiri grede (Sl. 4h). Treća je obrubljena istaknutim (podebljanim) rubom, i unutar se nalaze tri ljevòkose grede (Sl. 4i). Četvrta (pravokutna) zastava je isto obrubljena i na njoj se nalazi jednostavan Andrijin križ koji dosiže unutarnje rubove (Sl. 4j).

Na desnoj strani logora, gdje se odvija veliki okršaj između Osmanlija koji su uspjeli ući u logor i kršćana koji pokušavaju izvršiti proboj van, kršćani nose tri zastave. Sve tri su pravokutne ovalnog kraja[5] i dvije na sebi imaju Andrijin križ koji se prostire do rubova, tj. preko cijele zastave (Sl. 4k). Iznimka je zastava koja se nalazi u sredini, na sebi ima sedam greda i preko njih jedna kosa greda. Kako zastava nije prikazana detaljno, a uspoređujući je sa zastavom na tabli 7, možemo zaključiti kako joj je bila identična, odnosno umjesto jedne kose grede nalazio se Andrijin križ (Sl. 4l). Na lijevoj strani logora, među šatorima, prikazane su grupe vojnika koje u formaciji čekaju navalu neprijatelja. Jedna takva nosi zastavu istog oblika kao što su i sve druge zastave kršćana, a obrubljena je te se na njoj nalazi Andrijin križ koji se prostire sve do vanjskog ruba stijega. Križ je formiran od dviju linija, a sredinu mu opasuje okrugli simbol (Sl. 4m). Na jednom od šatora nalazi se pravokutna zastava (prikazana kao da se vijori) s Andrijinim križem, formiran od dvaju krakova. Na sredini tog križa nalazi se dodatno obrubljeni krug, sredina tog kruga je isjenčana, odnosno prikazane su crtice (Sl. 4n). Nije jasno koji bi to simbol moglo predstavljati, ali kako su barem dvije crtice prikazane koso ulijevo, a jedna koso udesno, tako da se križaju, tu bi se mogli nalaziti kvadratići, odnosno šahirano polje. Od svih ovih zastava, ovu posljednju na temelju šahiranog kruga možemo identificirati kao jednu od zastava banskih četa (ako je autor doista htio prikazati šahirano polje, a ne neki nama nepoznat simbol).

Tabla 8 prikazuje opsadu Siska 1592. godine, ali za razliku od ostalih bakroreza, na njemu se ne nalaze kršćanski vojnici, pa tako ni njihove zastave. Jedan bakrorez, koji se pripisuje Zimmermannu,[6] prikazuje drugu opsadu Siska te njegovu okolicu, gdje se vodi velika bitka. Kršćanske snage su djelomično pokazane i od njihovih zastava su prikazane dvije, koje pripadaju konjaništvu. Obje su kvadratnog oblika i prva zaklanja drugu, te ova nije vidljiva u potpunosti. Prva zastava na sebi ima pet greda, a na drugoj su također vidljive grede, te se može pretpostaviti da su obje zastave bile identične. Kako se radi o vojsci koja ratuje izvan grada s nekim osmanlijskim četama, dok ostale opsjedaju grad, može se zaključiti kako je riječ o zastavama koje nisu pripadale sisačkim braniteljima, odnosno vojnicima zagrebačkog kaptola, već ili banskim četama ili njemačkim plaćenicima koji su ili kasnije poraženi kod Bresta ili bili u sukobu s pljačkaškim četama koje su u to doba harale Turopoljem.

Slijedeće godine Hasan-paša ponovo dolazi pred Sisak s ogromnom vojnom silom, te započinje opsadu 15. lipnja, treću po redu, koja je okončana velikom pobjedom kršćana i uništenjem osmanlijske vojske, no o tome više u sljedećem broju.

5 Neke od tih bi mogle biti i obične pravokutne. | *Some of them could be rectangular.*

6 Za bakrorez se navodi kako je nastao između 1604. i 1607. god., kao i to da bi mogao biti objavljen u *Eikonographii*, ali pregledom digitaliziranog izdanja, utvrđeno je kako to nije slučaj. | *It is claimed that it was made between 1604 and 1607 and that it most probably originated from the* Eikonographia*, but checking the digitized issue it is determined that it is not the case.* | Kruhek, 1993.:86.

three are rectangular with an oval fly, and all have a saltire overall (reaching the edges) (Fig. 4k). An exception is the flag in the center, which bears seven stripes and a bend overall. It lacks much detail, and comparing it with Table 7, we may conclude that it depicts a saltire instead of a single bend (Fig. 4l). On the left end of the camp, among the tents, there are groups of soldiers in formations, waiting for the enemy onslaught. One of the groups carries a flag of the same shape as the other Christian flags, bordered and with a saltire reaching the outer edges of the flag. The saltire is made of two simple lines covered by some circular emblem (Fig. 4m). Atop one of the tents is a flag shown fluttering with a wide saltire and a bordered circle with a hatched center (Fig. 4n). It is not clear what the symbol within the disk would be, but since at least two lines go one way and another the other, crossing the first, it may have been intended to represent a chequy field. Among all those flags, this last, based on those checks, may be tentatively identified as a flag of the Ban's companies (if the intention were indeed to show the checks, and not some other unknown symbol).

Table 8 *shows the 1592 Siege of Sisak, but unlike the other pictures, it does not shown any Christian soldiers, nor their flags. Another copper plate attributed to Zimmermann[6] depicts the Second Siege of Sisak and its surroundings, where the battle took place. The Christian forces are shown partially and only two of their flags appear, affiliated with the cavalry. Both are rectangular and the first one obscures the second, which is thus not fully visible. The first flag has five stripes, while the other is also striped and one may assume that these may have been identical. As this is an army fighting with some Ottoman forces outside the city, while others besiege the city, it may be concluded that these were not flags of the Sisak defenders – the soldiers of the Zagreb Chapter – but of the Ban's companies or of the German mercenaries, those who were eventually defeated near Brest or who were fighting marauders plundering Turopolje at the time.*

The next year Hasan-Pasha again came to Sisak with a huge military force and began the third siege on 15 June 1593, which ended with a great Christian victory and annihilation of the Ottoman army. But more on that in the next issue.

Blijesci — **Flashes**

Poster zastava svijeta »Jutarnjeg lista«
The »Jutarnji list« Flags of the World Poster

Zagrebačke dnevne novine *»Jutarnji list«* u svojem izdanju od 21. siječnja 2019. darovale su čitateljima poster zastava svijeta. Ljubaznošću glavnog urednika **Gorana Ogurlića**, za prvih sto čitatelja GiZ osigurali smo primjerak ovog postera.

The Zagreb daily newspaper »Jutarnji list« presented its readers with a Flags of the World poster in its issue of 21 January 2019. Thanks to the editor-in-chief ***Goran Ogurlić****, the first hundred GiZ readers will get a copy of this poster as a gift.*

Dijana Nazor

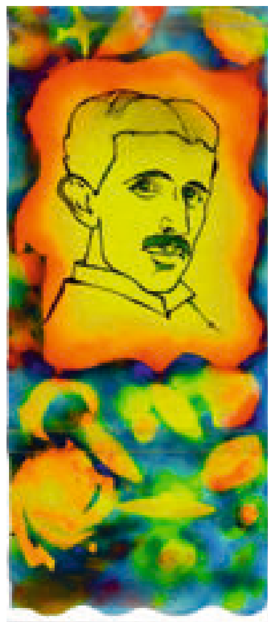
10. međunarodni festival umjetničkih zastavica *Svjetlost svijetu – homage Tesli*

U sklopu 22. međunarodnog uličnog festivala *Cest is d'Best*, proslavljena je desetogodišnjica Međunarodnog festivala umjetničkih zastavica. Natječaj pod nazivom *Svjetlost svijetu – homage Tesli* omogućio je umjetnicima širok izbor i slobodu u odabiru motiva (od figurativnog do nefigurativnog prikaza). Cilj teme Festivala za 2018. bio je prikazati genijalni um jednog od najvećih svjetskih znanstvenika i izumitelja – **Nikole Tesle**, u povodu 75. obljetnica od njegove smrti.

Primljeno je 38 zastavica 33 autora iz SAD-a, Finske, Crne Gore, Slovenije, Kosova i Hrvatske. Zastavice su izložene na drvoredima ulaza u parku **Zrinjevac**, na sjeveru, zapadu, kružno oko paviljona od 30. svibnja do 3. lipnja 2018. Prilikom postavljanja izložbe, nagrađeni i pohvaljeni autori i organizatori, drugi put su se okupili u parku Zrinjevac, te uz kavu ugodno družili i upoznavali.

Kao i prošlih godina, i ove su godine sudionici natječaja radove izrađivali različitim tehnikama: ulju i akrilu na platnu, patchworku, bojama za tekstil i svilu, batiku, digitalnom tisku fotografije, printu fotografije i digitalno obrađenog crteža ili akrila na platnu, na poliesterskom materijalu, solventnom tisku raznih tehnika na banneru i kombiniranim tehnikama otpornim na vremenske utjecaje. Većina pristiglih radova dvostrano je likovno riješena istim motivima, a dio radova različitim. Svaka zastavica na svoj nam način umjetničkim simbolima prenosi svoju priču na ovogodišnju temu.

Počasna gošća umjetnica bila je poznata akademska slikarica, **Jadranka Fatur** iz Zagreba, donedavni redoviti profesor na *Akademiji likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu*. Fatur je 2018. godine obilježila i retrospektivnu izložbu u *Muzeju suvremene umjetnosti* u Zagrebu. Naslikala je zastavicu sprejevima na plastičnoj foliji u tehnici akrila pod nazivom *Tesla – zvjezdani znak*. Likovnim rješenjem postigla je uvjerljiv efekt transparentnosti boje, sličan vitraju. Svjetlo na zastavici prodire kroz prozirnu foliju i osvjetljava portret Tesle naslikanog fluorescentnim bojama u svemirskom prostranstvu. Umjetnica u objašnjenju rada piše: „Zamisao da se Teslu na zastavici prikaže simbolički kao kozmički znak proizašla je iz osjećaja njegove prisnosti s prirodnim pojavama. Pomislila sam da se priroda ne zadržava samo na planeti Zemlji nego se širi svemirom obuhvaćajući galaksije i zviježđa i druge svemirske divote, kao početak i kraj ljudskog iskustva. Tesla je za mene priroda koja zadivljuje, a to sam pokušala izraziti jasnoćom znaka,

Gore: Počasna gošća umjetnica | *Top: Honored Guest Artist*
Jadranka Fatur, Zagreb: *Tesla – zvjezdani znak* | *Tesla – a Star Sign*
Dolje: 1. nagrada | *Bottom*: *1st prize*
Mirsad Koljenović, Podgorica: triptih *Nikola Tesla* | triptych *N. Tesla*

The 10th International Art Flags Festival Light to the World – Homage à Tesla

The 10th anniversary of the International Art Flags festival was marked during the 22nd International Street Festival Cest is d'Best. *The competition topic* Light to the World – Homage à Tesla *provided artists a wide choice of motifs (from figurative to abstract). The 2018 Festival goal was to present the genial mind of one of the greatest scientist and inventors –* ***Nikola Tesla****, on the occasion of 75th anniversary of his death.*

The 38 flags were submitted by 33 artists from the US, Finland, Montenegro, Slovenia, Kosovo, and Croatia. The flags were displayed from 30 May to 4 June 2018 along the trees lining ***Zrinjevac Square*** *in the center of Zagreb, and in a circle around its central pavilion. While setting up the exhibition, the winning authors and organizers met for a second time in Zrinjevac Square.*

As in previous years, the competitors submitted works created in various techniques: oil and acrylic on canvas, patchwork, textile and silk colors, batique, digital photo print, prints of photos and digitally enhanced drawings or acrylic, polyester, solvent print on banners, and various weather-resistant combined techniques. Most of the works submitted had matching obverse and reverse, but some used different designs on the two sides. Each flag in its own artistic way presented the story on the annual topic.

The guest of honor was the renowned academic painter ***Jadranka Fatur*** *from Zagreb, until recently a tenured professor at the* University of Zagreb Academy of Fine Arts. *In 2018 Fatur held a retrospective exhibition in the* Museum of Contemporary Art *in Zagreb. She prepared a flag of sprayed acrylic on plastic foil called* Tesla – a Star Sign. *Her design achieved the effect of transparency similar to stained glass. The light passed through the foil and lightened the Tesla portrait made in phosphorescent colors in outer space. She wrote in her explanation: "The idea to show Tesla symbolically as a cosmic sign came from his connection with natural phenomena. I thought that nature is not limited to Earth, but reaches galaxies and constellations and other wonders of space, as the beginning and the end of human experience. Tesla for me is nature which impresses, and I tried to show it through the clarity of the symbol, almost like a traffic sign placed among the stars, choosing his well-known young figure."*

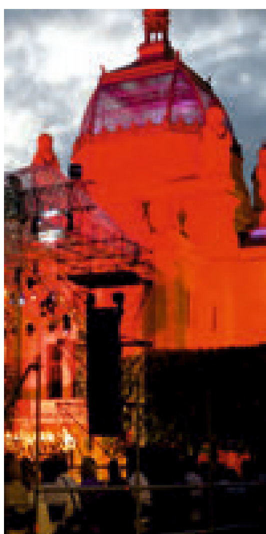
The jury comprised ***Marta Crnobrnja****, academic painter;*

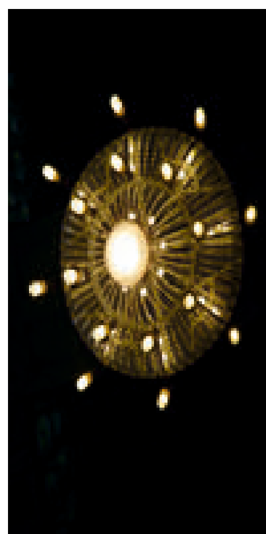

izgledom gotovo prometnog i smještenog među zvijezde, izabravši njegov svima poznati mladenački lik.“

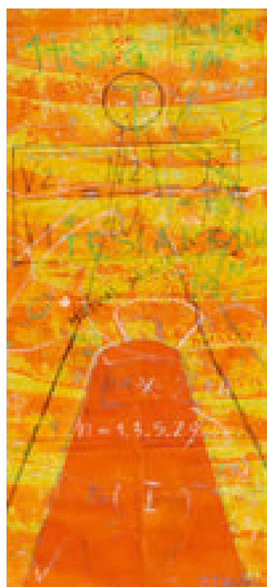
Stručno povjerenstvo u sastavu: **Marta Crnobrnja**, akademska slikarica; **Branka Hlevnjak**, povjesničarka umjetnosti i likovna kritičarka, **Marina Tenžera**, povjesničarka umjetnosti i likovna kritičarka, **Marijana Paula Ferenčić**, povjesničarka umjetnosti i likovna kritičarka te potpisnica teksta, **Dijana Nazor**, profesor likovne kulture-restaurator, dodijelilo je tri nagrade i dvije pohvale. Umjetnici su svatko na svoj način odgovorili na temu Tesle likovnim radovima, koja trajno ostaju u fundusu Festivala.

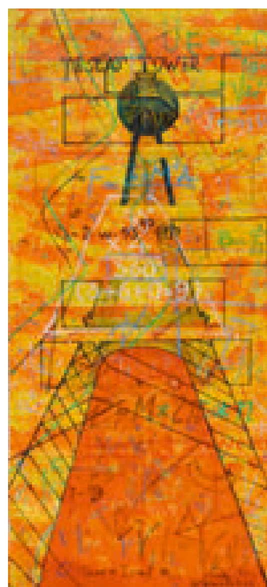
Festival traje neprekinuto deset godina zahvaljujući interesu umjetnika, kao i *Kraljevima ulice* te Gradu Zagrebu koji su prepoznali ovaj umjetnički projekt. Kao i svake godine, u dane Festivala, pozitivna energija ozaruje lica prolaznika, zvukom, pokretom i bojom transformira ih u vedra, nasmijana i bezbrižna. Uz glazbenike, performere iz cijelog svijeta, plesne skupine, različite akcije, likovne instalacije, kao i naše i vaše zastavice, uveseljavaju grad Zagreb i obogaćuju ga raznolikim umjetničkim sadržajem. Neke su nam zastavice više, neke manje lijepe, druge su duhovite, treće nas potiču na promišljanje, a ujedno su i vrijedna umjetnička ostvarenja. Svaka na svoj način, na okupu, na otvorenoj pozornici pod plavim nebom, suncem, kišom ili zvijezdama, pozivaju nas da se opustimo, zaplešemo, zapjevamo na Zrinjevcu i da uživamo u cjelokupnom bogatom programu Festivala. Ovakva umjetnička djela, koja su podložna svim vremenskim uvjetima, zahtijevaju stalnu brigu pa se zbog različitih oštećenja svake godine po potrebi i restauriraju. S vremenom, neke se toliko oštete da se dalje ne mogu izlagati, ali trajno ostaju dokumentirane u katalogu izložbe. Koristeći se suvremenom tehnologijom tiska, trajno oštećene se ponovo otiskuju pa u tim slučajevima replike zamjenjuju originale. Bez obzira na originale ili rijetke replike, na 22. *Cestu* se je preko 250 zastavica vijorilo u parku Zrinjevac i 56 na ulazu u *Muzej suvremene umjetnosti* u Zagrebu.

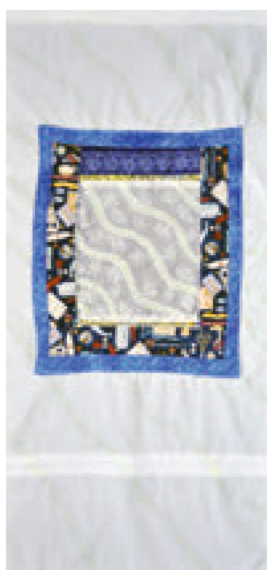

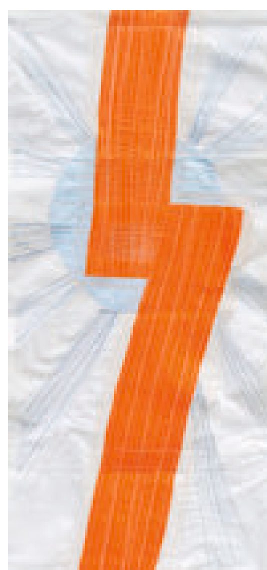
Gore: 2. nagrada | *Top: 2nd prize* – Slavka Pavić, Zagreb: *Umjetnički paviljon / Secesija, u sjaju svjetla | Art Pavilion / Art Noveau, in Glow of Lights.*
Sredina: 3. nagrada | *Middle: 3rd prize* – Zvonko Pavličić, Leposavić: *Homage à Nikola Tesla.*
Dolje lijevo: 1. pohvala | *Bottom left: 1st citation* – Marijana Petrović Mikulić, Sisak: *Naslućivanje | Anticipation.*
Dolje desno: 2. pohvala | *Bottom right: 2nd citation* – Ana Novoselac, Zagreb, *Polje-napon | Field-Tension.*

***Branka Hlevnjak**, art historian and art critic; **Marina Tenžera**, art historian and art critic; **Marijana Paula Ferenčić**, art historian and art critic; and the author of this article, **Dijana Nazor**, art professor and restorer. The jury awarded three prizes and two citations. By participating in the competition the artists agreed that their works would be kept in the permanent collection of the Festival.*

The Festival has been running for ten years thanks to the interest of artists as well as the performance group Kings of Street*, organizers of the* Cest is d'Best *festival, and the City of Zagreb's recognizing the project. Each year during the Festival the positive energy puts smiles on the faces of passersby, through sounds, movement, and colors transforming them into cheerful, smiling and carefree faces. With musicians and performers from around the world, dance groups, various activities, art installations, as well as our flags, it brings joy to Zagreb and enriches it with various artistic content. Some flags are more appealing to us, others less so, others are humorous, yet others make us think, all being valuable works of art. Each in its own way, all together, on open air stage, under blue skies, sun, rain, or stars, calls us to relax, dance, sing in Zrinjevac Square and enjoy the entire rich program of the Festival. Such artworks are vulnerable to weather conditions and require constant care; each year they are restored if damaged. Eventually some are so damaged that may not be exhibited any more, but remain permanently recorded in the exhibition catalog. Using modern printing technology, these permanently damaged items may be reprinted, thus the replicas replace the originals. WIth originals and the occasional replica, during the 22nd* Cest *more than 250 flags with hoisted over Zrinjevac Square and 56 more above the entrance to the* Museum of Contemporary Art *in Zagreb.*

Vjekoslav Kramberger ◆ Ninoslav Ljubičić

Srebrni prsten pečatnjak s grbom – *Sablja u ruci*

The Sliver Armorial Signet Ring – Scimitar in Hand

Prije par godina pisao sam u GiZ o prstenu pečatnjaku nađenom u okolici **Petrinje**.[1] Prsten je izrađen od srebra i sadrži heraldički motiv s prikazom stojećeg lava u desno, te inicijale *P.R.*, odijeljene zvjezdicama. (Sl. 1) Kako je motiv stojećeg lava vrlo čest prikaz na grbovima srednjovjekovnog i novovjekovnog plemstva[2] i s obzirom na činjenicu da je prsten pronađen kod Petrinje, te uz inicijale koji bi još uže suzili krug eventualnog vlasnika, vrlo teško ga je pripisati nekoj od poznatih plemićkih obitelji. Pitanje vlasnika ovog zanimljivog plemićkog prstena sa heraldičkim motivom i s inicijalima *P.R.*, ostaje i dalje nerazjašnjeno.

Nedavno, u razgovoru s kolegom iz **Slavonskog Broda** – dr. **Ninoslavom Ljubičićem**, dugogodišnjim numizmatičarom kojemu je uža specijalnost srednjovjekovna numizmatika na prostoru **Hrvatske**, pokazao mi je vrlo sličan srebrni prsten s heraldičkim motivom, a koji se nalazi u njegovoj privatnoj zbirci. Nakon usporedbe vrlo brzo smo se složili da prsten iz Petrinje, te prsten iz njegove zbirke nose slične karakteristike i detalje, te se opet dovodi u pitanje eventualna radionica iz koje su mogli poteći luksuzniji primjerci nakita, u ovome slučaju prstenje kao statusni simbol plemstva na prostoru sjeverne Hrvatske. S ovim primjerkom kojega ćemo obraditi u ovom radu, ponovno ćemo se prisjetiti i prstena pečatnjaka pronađenog prilikom istraživanja nekropole pavlinskog samostana u **Kamenskom** (Sl. 2),[3] a koji ima vrlo interesantan prikaz grba floralnog motiva i sadrži slične detalje pri izradi kao prsten iz Petrinje i prsten iz zbirke Ljubičić.

Srebrni prsten pečatnjak je dr. Ljubičić otkupio od privatnog zlatara u **Virovitici** prije 15-20 godina. Nažalost, njegov raniji kontekst (gdje je i kako nađen?) možemo samo nagađati, no činjenica je su od davnina, predmeti od plemenitih kovina i povijesne važnosti završavali otkupom kod zlatara. Prava je šteta da nemamo konkretniju informaciju o podrijetlu prstena, no opet samo možemo pretpostaviti da je originalno pripadao nekom plemstvu šireg podravskog kruga. Na to će nas možda uputiti heraldički motiv o kojemu će još biti riječi. Prsten je vrlo masivne izrade, lijevan iz jednog dijela, težine čak 17,96 grama. (Sl. 3) Dimenzije su 31 mm visina prstena, 30 mm širina,

*A few years ago I wrote an article in GiZ about a signet ring found near **Petrinja**.[1] The ring is made of silver with heraldic motifs depicting a lion rampant and the initials* P.R. *separated by stars. (Fig. 1) As a lion rampant charge is very frequent for medieval and modern nobility[2] and despite the fact that it was found in vicinity of Petrinja and with the initials to focus the search for eventual owner, it was still very hard to connect it to some of the known noble families. The issue of ownership of this interesting armorial ring inscribed* P.R. *remains unsolved.*

*Recently, while talking with Dr. **Ninoslav Ljubičić**, a colleague from **Slavonski Brod** and a seasoned coin collector specializing in **Croatian** medieval numismatics, he showed me a very similar silver armorial ring in his private collection. Comparing the two, we easily agreed that the ring from Petrinja and the one in his collection share some characteristics and details, raising the question of whether these luxurious examples of jewelry, rings as status symbols of nobility in northern Croatia, came from the same workshop. The item presented in this article will also remind us of the signet ring found in excavations of the Pauline monastery necropolis in **Kamensko** (Fig. 2),[3] depicting an interesting floral charge and details similar to those on the Petrinja and Ljubičić collection rings.*

*Dr. Ljubičić bought his silver signet ring from a private goldsmith in **Virovitica** 15 to 20 years ago. Unfortunately, its former context (where and how it was found) may only be speculated. The fact remains that since time immemorial such noble metal items would frequently end up bought by goldsmiths. We may want more details of its origin, but we may only guess that it belonged to some nobleman of the wider Podravina region. The heraldic charges may also indicate this, as will be discussed later. The ring is massive, of fine make, cast as a single piece, weighing 17.96 grams (Fig. 3). It is 31 mm of high, 30 mm wide, with inner diameters of 25×23 mm; its head of 8×10 mm. It is ornamented with carved heraldic charges. Outside the head rim are carved lines, descending on both sides to the middle of the ring, though they are less noticeable due to wear. The ring head is, as of those from Petrinja and Kamensko near **Karlovac**, a flat oval, and like that from Petrinja it has a dotted rim.*

1. (gore) Prsten pečatnjak pronađen kod Petrinje. | *(top) The signet ring found around Petrinja.*
2. (dolje) Prsten pečetnjak pronađen u Kamenskom. *(bottom) The signet ring found in Kamensko.*

1 Vjekoslav Kramberger: Prsten pečatnjak s prikazom grba iz okolice Petrinje | A Signet Ring with a Coat of Arms from Petrinja Area, *Grb i zastava*, 16 (2014): 16 – 18.

2 Usp. osvrt urednika na članak o prstenu iz Petrinje, str. 18. | *Cf. the editorial comment to the above article, p. 18.*

3 Domagoj Perkić : Pavlinski samostan u Kamenskom kod Karlovca, nalazi iz grobova kasnog srednjeg i novog vijeka, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 43 (2010),: 227 – 288, cf. p. 252; kat. br. 25.

unutarnji promjer 25×23 mm, glava 8×10 mm. Po njemu su ukrasi i heraldički motivi izvedeni tehnikom urezivanja. S vanjske strane po obodu glave prstena prostire se ukras urezanih linija, a one se spuštaju s obje strane do sredine prstena, no zbog istrošenosti površine, ukrasi su slabije vidljivi. Glava prstena je kao i kod petrinjskog, te prstena iz Kamenskog kod **Karlovca** ravna ploha jajolikog oblika, a svakako ga s petrinjskim prstenom veže obrub izveden točkastim ubodima. Heraldički prikaz je u zrcalu, dominira cijelom glavom prstena, a iznad njega stoje inicijali: *.P.*.* Drugo slovo je znatno oštećeno, moguće namjerno i teško je zaključiti o kojemu se slovu radi. Kako je cijeli prikaz u zrcalu, u konačnici grb moramo gledati obrnuto nego je prikazan na prstenu. Grb se sastoji od prikaza ruke koja drži uzdignutu sablju, te motivom zvijezde i polumjeseca s jedne strane, te opet polumjeseca zatvorenog između ruke i sablje, s druge strane. S lijeve i desne strane grba stoje točkice kao ukrasi u praznom prostoru.

Heraldički prsteni pečatnjaci su uglavnom muški, te su uz svrhu ukrašavanja osobe, služili pri administrativnom osiguravanju i ovjeravanju dokumenata i isprava – ovaj izrazito veliki unutrašnji promjer prstena nas također upućuje da se radi o muškom prstenu, ali je kao takav vjerojatno predviđen i za nošenje preko rukavice što je bio onovremeni običaj.

***

Nažalost već uoči prelistavanja **Bojničićevih** *Grbova*...[4] pojavio se problem, a on je vezan za drugo slovo u inicijalu, koje bi najvjerojatnije označavalo prezime vlasnika prstena. Heraldički motiv oklopljena ili ne oklopljena ruka koja drži sablju, jedan je od najčešćih likova među hrvatsko-slavonskim plemstvom i zaista oko pedesetak grbova prema Bojničiću nosi taj prikaz u osnovi, zatim s dodacima kao što su najčešće zvijezde, polumjeseci, turske glave itd. Ovaj tip grbova je najvećim brojem nastao u plemićkim darovnicama zasluženim za vrijeme ratova protiv **Turaka**, između 15. i 18. stoljeća. S obzirom da nemamo kontekst vezan uz mjesto

3. Prsten pečatnjak iz zbirke Ninoslava Ljubičića. | *The signet ring from the Ninoslav Ljubičić collection.*

The heraldic charges are mirrored, dominating the center ring head, topped with the initials: .P.*. *The second letter is damaged, possibly intentionally, and it is hard to guess what it was originally. As the entire image is mirrored, we should consider the coat of arms inverted as printed. It consists of an embowed arm holding an erect scimitar with a mullet and a crescent on one side and another crescent enclosed between the arm and the scimitar on the other side. Dots to the left and right of the coat of arms ornament the void.*

The heraldic signet rigs were mostly male jewelry, and besides their ornamental purpose, they served an administrative function in securing and authenticating documents and charters—the exceptionally large inner diameter also indicates it was for a man, and it was, probably, supposed to be worn over a glove, as it was the custom.

***

Unfortunately, even before browsing through ***Bojničić****'s* Arms…,[4] *a problem emerged linked with the second letter of the initials, supposedly indicating the family name of its owner. The heraldic charge of an armored or naked hand holding a scimitar is one of the most frequent charges of Croatian-Slavonian nobility arms, and indeed some fifty coats of arms in Bojničić have that basic design, some with addition such as stars, crescents, Ottoman heads, etc. This type of coat of arms appeared most often in armorial patents earned during the wars against* ***Ottomans*** *between the 15th and 18th centuries. Considering that we have no context of the location where it was found, and especially due to the damaged initial, it is hard to link this ring to any particular person and to attempt guessing the owner by the first initial P. However, the ring includes differentiating attributes, the mullet and star to the mirrored right (in the dexter), and another a crescent in the sinister. Unfortunately, no such combination of astral symbols is recorded in the available literature. The most similar combination of that of the coat of arms of the* ***Ferklić*** *family (Fig. 4),*[5] *but there the second*

4 Ivan Bojničić: *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nuernberg, 1899.

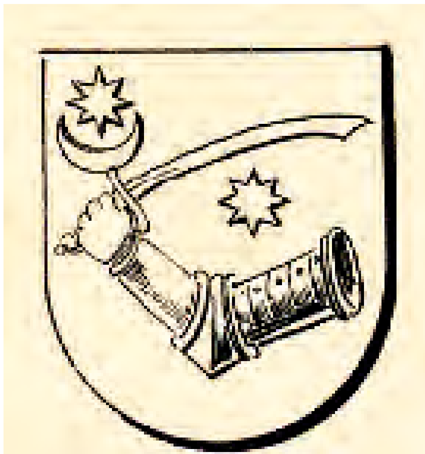
5 Bojničić je zabilježio pečat koji datira u 1609. godinu Đure Ferklića, župana Turopoljskog (*comes terrestris nobilium de Turopolje*). Boj., 1899: 222, T.161.

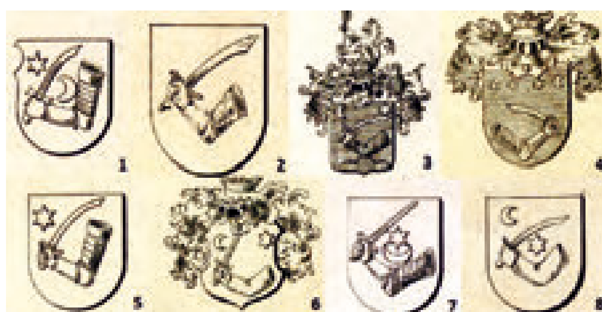
*Bojničić recorded a seal dated to 1609 attributed to Đuro Ferklića, comes of Turopolje (*comes terrestris nobilium de Turopolje*).* Bojničić, 1899: 222, T. 161.

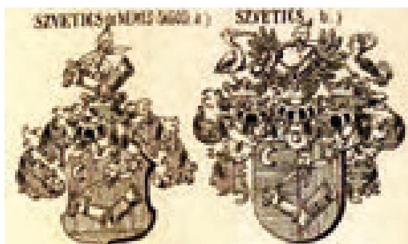

nalaza, a naročito što je slovo prezimena oštećeno, prsten je jako teško pripisati određenoj obitelji, te tražiti eventualno ime vlasnika po prvom inicijalu *P*. Prsten u svom grbu nosi značajne karakteristike, a to su zvijezda i polumjesec s desne strane u zrcalu, što bi na otisku bilo s lijeve strane. Tu je još jedan polumjesec između ruke i sablje i nažalost ova kombinacija astralnih simbola nije zabilježena u dostupnoj nam literaturi. Najsličnija kombinacija simbola uz ruku koja drži sablju je zabilježena na grbu obitelji **Ferklić** (Sl. 4),[5] ali kod njih je između ruke i sablje zvijezda, a ne polumjesec kao na prstenu iz zbirke Ljubičić. Dodatak zvijezde i polumjeseca na ovakvom tipu grba uočavamo u više kombinacija, pa tako nalazimo kod Bojničića više neodgovarajućih položaja ili manjka jednog simbola, što možemo vidjeti na slici 5, gdje su prikazani vrlo slični grbovi. No, niti položaj simbola na grbovima nije uvijek dobar pokazatelj, jer su određeni grbovi pojedinih obitelji znali varirati prikazanim elementima. Za primjer ćemo uzeti grb obitelji **Svetić** iz okolice Požege koji također ima prikazanu oklopljenu ruku sa sabljom i kod Bojničića je prikazana turska glava nabijena na sablju. (Sl. 6) Taj prikaz je vrlo vjerojatno izvornik, a kasnije je Svetić očito maknuo nabijenu tursku glavu jer ju ne vidimo na mnogim kasnijim grbovima, do recimo sredine 19. stoljeća.[6] Nažalost grb iz zbirke Ljubičić ostaje predmetom daljnjeg proučavanja. Vlasnika bi možda trebalo potražiti preko današnjih granica s obzirom na ondašnje političke ili gospodarske prilike, te migracije plemstva koje su uvjetovane ratovima, primirjima, ženidbama, kupovinama ili darovanjima plemićkih imanja i posjeda. Slična je stvar s grbom iz okolice Petrinje koji na sebi također nosi jedan od najčešćih heraldičkih prikaza, a s obzirom na čiste inicijale, mjesto nalaza, još ne možemo sa sigurnošću ući u trag vlasniku, odnosno pripisati ga plemićkoj obitelji s područja Hrvatske ili **Slavonije**.

Po stilu izrade bi vremenski sva tri prstena koja vidimo, mogli datirati u razdoblje ranijeg novog vijeka, odnosno u 16. – 17. stoljeće. S velikim oprezom možemo nagađati o eventualnoj zajedničkoj radionici, premda je vrlo zanimljivo usporediti slovo *P* na petrinjskom prstenu i na prstenu iz zbirke Ljubičić. Prsten koji smo ovdje obradili i prstenje iz proteklog članka su iznimno zanimljivi povijesni predmeti i svakako zaslužuju još detaljnije istraživanje prikaza grbova i inicijala koje nose. U to svakako uključuje zalaženje u stranu, posebice mađarsku literaturu, istraživanje plemićkih grbovnica šireg prostora, odnosno traganje za vlasnicima izvan današnjih granica Republike Hrvatske. ■

4. (gore) Grb turopoljske obitelji Ferklić. | *(top) The coat of arms of the Ferklić family from Turopolje* (Bojničić, 1899.)
5. (sredina) Grbovi srodni grbu na pečatnjaku N. Ljubičića | *(middle) The coats of arms similar to the Ljubičić's ring: 1. Goletz de Zloteska, 2. Hreljanović, 3. Jambrešić, 4. Kelecseny, 5. Mihanić, 6. Minegha, 7. Pezery, 8. Vitez* (Bojničić, 1899.)
6. (dolje) Dva grba obitelji Svetić i današnji grb općine Velika kod Požege | *(bottom) Two coats of arms of the Svetić family* (Boj., 1899) *and the present coat of arms of the Community of Velika near Požega* (design Prof. Frano Paro, 1998).

charge is a mullet between the arms and the scimitar, and not the crescent as in the Ljubičić collection ring. The addition of a mullet and a crescent on this type of coat of arms is noted in several combinations, so in Bojničić's work one may find them in several non-matching locations or omitting one or the other symbol, as it may be seen in Fig. 5, presenting some very similar coats of arms. However, not even the location of the symbols in the coats of arms is a good indicator, since it is known that some family coats of arms were used in several variants. For example, the coat of arms of the ***Svetić*** *family in vicinity of Požega also includes the armored hand with scimitar shown in Bojničić's book, where it also includes an Ottoman head stuck on the scimitar (Fig. 6). That depiction is probably the original, but the Svetićs eventually removed the head from the depictions, as it is omitted from numerous later examples into the mid-19th century.*[6] *Unfortunately, the Ljubičić collection ring's coat of arms will remain an issue for further research. The owner may be, possibly, found beyond the present borders of Croatia, considering the political and economic conditions and migrations of the nobility due to wars, truces, marriages, and land and estate acquisitions and grants. The same goes for the Petrinja ring, carrying another very common heraldic charge, which despite the clear initials and known location of its discovery we are still unable to identify its owner among the noble families from Croatia and* ***Slavonia****.*

The style of the rings, for all three examples mentioned, would date them all in the same period of the early modern age, in the 16th and 17th century. With large reservations we may attributed them to a common workshop, although it may be interesting to compare the initial P in the Petrinja and Ljubičić rings. The ring presented here and those from previous papers are certainly very interesting historical artifacts and deserve further research into their heraldic devices and initials. This would certainly include taking broader steps, especially into the Hungarian literature, researching the armorial patents of a wider region, and searching for the owners beyond today's Croatian borders. ■

6 Jakob grof Svetić je krajem 18. stoljeća došavši iz Mađarske postao veleposjednik Velike, Pleternice, Trenkova i Vetova gdje mu je bila i rezidencija, a njegovi potomci su se zadržali u požeškom kraju do sredine 19. stoljeća. Umro je 1833. godine, te je pokopan u župnoj crkvi u Velikoj. Grb obitelji Svetić je danas grb općine Velika. | *In the late 18th century Count Jakob Svetić came from Hungary and became landowner of Velika, Pleternica, Trenkovo, and Vetovo, where he had his residence, while his descendants remained in the area through the mid-19th century. He died in 1833 and was buried in the parish church in Velika. The coat of arms of the Svetićs is used as the coat of arms of the community of Velika today.*

Zastave brodarskih društava Sigismunda Kopajtića (1884. –1918.)

Sigismund Kopajtić (*Sigismondo*, *Žiga*; *Copaitich*, *Kopaitich*) ime je zauvijek povezano s povijesti hrvatsko-ugarske riječke trgovačke mornarice. Kopajtić potječe iz starog pomorskog roda iz **Bakra**. Imenom su poznati njegov djed **Tome Kopajtić** (1759. – 1824.), i otac **Anton Kopajtić** (1799. – 1871.) te majka **Karolina Florio**. Izvorno se obiteljsko ime pisalo **Copaitich**, a kasnije i **Kopaitich** te **Kopajtić**. Njihov sin **Sigismondo August Alberto Andrija** kršten je sa starim obiteljskim imenom *Copaitich* 6. travnja 1853.

Sukladno obiteljskoj tradiciji Sigismund je završio za pomorskog kapetana u riječkoj pomorskoj školi *Fiume Nautica*. Tijekom njegovog studija događa se vrhunac tranzicije trgovine jedranjacima u trgovinu parobrodima. Kopajtić je prepoznao tehnološku promjenu i 1884. povezao se s **Matteom Sverljugom**, osnovavši uz državnu subvenicju prvo hrvatsko parobrodarsko društvo u **Rijeci**. Ujedinili su se 1891. s drugom lokalnom parobrodarskom kompanijom koju je vodio **Ladislav Krajacz** i osnovali su **Ugarsko-hrvatsko parobrodarsko društvo**, koje je povezivalo manje hrvatske i dalmatinske luke s Rijekom. Zastava ove zajendičke kompanije bila je crvena s posebnom bijelom zvijezdom, koja se nalazila i u staroj hrvatskoj zastavi.

Flags of Sigismondo Copaitich's Shipping Companies (1884 – 1918)

*The name of **Sigismondo Copaitich** (*Sigismund, Žiga*; *Kopajtić, Kopaitich*) is forever linked to the history of the Hungarian-Croatian merchant marine of Fiume. Copaitich came from an ancient sailing dynasty of **Bakar**. By name, we know of his grandfather **Tome Kopaitich** (1759 – 1824), his father **Anton Kopaitich** (1799 – 1871), and his mother **Karolina Florio**. The family name was originally written **Copaitich**, but was changed to **Kopaitich** and **Kopajtići**. However, the infant **Sigismondo August Alberto Andrija** was baptized with the old family name *Copaitich* on 6 April 1853.*

Following family tradition, Sigismondo received a maritime captain qualification from the Fiume Nautica. *During his studies, Copaitich recognized the accelerating transition from sail to steam, and in 1884 he partnered with **Matteo Sverljuga** to found the first state-sponsored Croatian steamship company in **Fiume**. In 1891 they united with another local steamship company led by **Ladislao Krajacz**, and together they founded the **Hungarian-Croatian Steam Sea Navigation Company** (*Società di navigazione a vapore Ungaro-Croata*), which connected the smaller Croatian and Dalmatian ports to Fiume. The flag of this joint venture placed a special white star in red background, which we can recognize as an echo of the old Croatian flag.*

Pečatna naljepnica
Ugarsko-hrvatskog parobrodarskog društva.
The seal label of the Ungaro-Croata S. A.
(DAR-46. 634-1912-IV-598)

Zastave Ugarsko-hrvatskog parobrodarskog društva, poduzeća Leopolda Schwarza, Copaitich&Co. i Ugarsko-hrvatske slobodne plovidbe.
Flags of the Ungaro-Croata, Impresa Fiume-Venezia-Ancona di Leopold Schwarz, Copaitich&Co. and Hungarian-Croatian Free Shipping Company.

Ponovo su se 1901. ujedinili s još jednom lokalnom tvrtkom, onom **Leopolda Schwarza**, koja je održavala redovite linije **Rijeka-Mleci-Ankona**. Zastava Schwarzove tvrtke imala je boje ugarske trobojnica sa sidrom. Ujedinjena **Ugarsko-hrvatska plovidba** između 1893. i 1913. prevezla je 3.500.153 tona robe i 15.506.282 puntika.

Kopajtić je sudjelovao u osnivanju i niza drugih poduzeća. Tako je 1893. sudjelovao u osnivanju **Brodogradilišnog društva u Rijeci**. Izgrađene su radionice za popravak brodova u predjelu **Brgudi**, a 1895. dovele u Rijeku brodogradilište **Georga**

*In 1901 they united again with another local firm, the Company of **Leopold Schwarz**, which had regular routes between **Fiume-Venice-Ancona**. The flag of Schwarz's company used the Hungarian national colors with an anchor. Between 1893 and 1913 the united company, under the name of **Ungaro-Croata**, transported 3,500,153 tons of goods and 15,506,282 passengers.*

*Copaitich established a number of other ventures. In 1893 he participated in founding the **Dock Association of Fiume**. This association created a small ship repair workshop in the city's **Bergudi** district, and in 1895 this attracted the shipyard of **Georg Howaldt** from **Kiel** to Fiume. In 1905, the **Danubius** shipyard was*

Howaldta iz **Kiela**. Tako je 1905. osnivan **Danubius**, a 1911. i brodogradilište **Ganz-Danubius**, u kojem je, između ostalih brodova, izgrađen bojni brod SMS *Szent István* (Sv. Stjepan).

Kopajitić je sudjelovao i u oporavku lokalnog financijskog tržišta: bio je član riječkih banaka *Banca Fiumana* te *Banke i štedionice za Primorje u Sušaku*. Bio je član privredne i industrijske komore u Rijeci i **Zagrebu**. Njegova prva tvrtka za slobodnu plovidbu osnovana je 1895. kao **Copaitich i partneri Co.**, a potom 1899. i **Ugarsko-hrvatska slobodna plovidba**. Zastave ovih kompanija bile su slične zastavi njegove prve tvrtke. Copaitich & Co. je bila bijela s crvenom zvijezdom, a Ugarsko-hrvatska slobodna crvena s plavom zvijezdom. Copaitich&Co. je osnovalo 14 riječkih poduzetnika i imala je tri parobroda (*Azow*, *Dunav*, *Rečina*), a prevezli su 427.333 tona robe širom svijeta. Ungaro-Croato Libera koju su osnovali isti poduzetnici imala je 8 parobroda i prevezla 1.627.065 tona robe, također širom svijeta.

Kopajtić se dvaput ženio. Prva žena bila mu je **Olga Battaglierni** (1852. – 1900.), majka njegovog prvog sina **Milutina**, koji je rođen 1890. Druga žena bila je **Josipa Gorup Slavinjska** (1874. – 1955.), kćer **Josipa Gorupa**, vlasnika **Hotela *Europa***. Ona je bila majka Kopajitićevog drugog sina **Aleksandra**, koji je rođen 1910. Te je godine, na prijedlog riječkog guvernera, kralj **Franjo Josip** dodijelio ugarsko plemstvo Sigismundu Kopajitiću i svoj njegovoj djeci, neovisno o spolu, za Kopajitićeve zaluge „u trgovačkom pomorstvu i pomorskom prijevozu". Kopajitić je izvorno želio da mu plemićki predikat bude *morski*, ali to nije bilo sukladno pravilima, pa je izabrao svoj plamićki naslov prema djedovinskom domu u Bakru.

Za razliku od drugih lokalnih poduzetnika, poput **Luigija Ossoinacka**, Sigismund Kopajtić Bakarski preživio je 1. svjetski rat i reorganizirao je svoje pomorske tvrtke koje je osnovao u ugarsko doba, u riječkoj luci podijeljenoj nakon 1920. te je bio predsjednik **Jadranske plovidbe d.d.** Pravni nasljednici njegovih tvrtki i danas posluju. Sigismund Kopajtić umro je u Rimu, 25. travnja 1925. Na pogebu 30. travnja njegov je lijes bio prekriven zastavom *Jadranske plovidbe* (u kojoj je izvorna zvijezda zamijenjena stiliziranim propelerom), a pokopan je u obiteljskoj grobnici na riječkom groblju Kozala.

Grb Sigismunda Kopajtića Bakarskog
The coat of arms of Sigimsondo Copaitich de Buccari
(Libri regii, 72:311)

*established on these grounds, and in 1911 it became the **Ganz-Danubius** shipyard, which produced the dreadnought SMS* Szent István *(St. Stephen), among other ships.*

Copaitich also took part in local financial life: he was a member of Banca Fiumana *and the* Banka i štedionica za Primorje u Sušaku *local savings bank. He was also a member of the Chamber of Commerce and Industry of Fiume and **Zagreb**. His first tramp shipping company was founded in 1895 as **Copaitich & Partners Co.**, his second in 1899 as the **Hungarian-Croatian Free Shipping Company Ltd.** The flags of these companies were similar to that of his first company. The flag of Copaitich & Partners Co. had a red star on a white background, while the Ungaro-Croato Libera had a blue star on a red background. Copaitich & Partners Co., founded by 14 local businessmen, owned three steamships (*Azow, Dunav, Rečina*) and transported 427,333 tons of goods worldwide. The Ungaro-Croato Libera (Hungarian-Croatian Free Shipping Company), founded by the same businessmen, had 8 steamships and transported 1,627,065 tons of goods worldwide.*

*Copaitich married twice. His first wife was **Olga Battaglierni** (1852 – 1900), mother of his first son **Milutin**, who was born in 1890. His second wife was **Josipa Gorup Slavinjska** (1874 – 1955), daughter of **Josip Gorup**, the owner of the **Hotel** **Europa**. She was the mother of Copaitich's second son **Alexander**, who was born in 1910. That same year, following the recommendation of Fiume's governor, King **Franz Joseph** granted Hungarian nobility to Sigismondo Copaitich and to all of his children, regardless of their sex, recognizing Copaitich's merits in "merchant marine and maritime transport". Copaitich originally wanted to be titled* Morski *(of the sea), but this was not in accordance with the rules, so he chose to take his noble predicate from the family's ancestral home in Bakar.*

*Unlike the other local entrepreneurs such as **Luigi Ossoinack**, Sigismondo Copaitich of Bakar survived the First World War and reorganized his marine companies, which he had founded in the Hungarian era, in the divided port of Fiume after 1920, eventually becoming president of the **Jadranska plovidba d.d.** The companies' legal successors are still in business today. Sigismondo Copaitich died in Rome on 25 April 1925. During the funeral on 30 April, his coffin was covered with the* Jadranska plovidba *flag (in which the original star was replaced with a stylized propeller), and he was burried in the family tomb at the Kozala cemetary in Rijeka.*

Zastava
Jadranske plovidbe d.d. Sušak.
The flag of the
Jadranska plovidba d.d. *Sušak.*

Izvori / *Sources*

DAR (Državni Arhiv u Rijeci). JU-5. Opći spisi. 457–1904–36–183.
DAR. JU-5. Pres. 37–1910–42.
Lukežić, Irvin: „Sigismund pl. Kopajtić Bakarski – pomorski privrednik, domoljub i vizionar. Prilog poznavanju privredne elite sjeverozapadne Hrvatske", *Bakarski Zbornik*, 16 (2017).
Libri Regii: https://archives.hungaricana.hu/en/libriregii
Pelles, Márton; Zsigmond, Gábor: *A fiumei magyar kereskedelmi tengerészet története (1868–1918) | The Hungarian maritime trade history of Fiume (1868–1918)*. Pécs, Pro Pannonia Press, 2018.

Dmičić: Državna obilježja i simboli BiH

Među rijetkim veksilološko-heraldičkim izdanjima koja dolaze iz **Bosne i Hercegovine** (BiH) lijepo je bilo otkriti lani objavljenu knjigu redovitog profesora ustavnog prava prof. dr. sc. **Mile (Simo) Dmičića** na *Fakultetu pravnih nauka Univerziteta u Banjoj Luci* koja se bavi državnim obilježjima. Prof. Dmičić bio je glavni tajnik Kabineta predsjednika **Republike Srpske**, a obnašao je i niz drugih istaknutih dužnosti u Srpskoj. Knjiga je napisana na srpskom jeziku, s cjelovitim prijevodom na engleski u drugoj polovici knjige. Sadrži devet likovnih prikaza grbova, zastava i notnih zapisa himni, a zvučni zapis obje himne priložen je na optičkom mediju koji dolazi uz knjigu. Rasprava je opremljena sa 130 bilješki, koje većinom referiraju zakonske odredbe i uglavnom domaću pravnu literaturu. U prilozima su prikazani i simboli entiteta koji se od 2006. više ne koriste temeljem odluke Ustavnog suda BiH.

Tekst se nakon autorove *Uvodne riječi* sastoji od osam poglavlja. Prvo daje pregled razvoja bosanskohercegovačke (bh.) državnosti, a drugo opći uvod o državnim simbolima i njihovom ustavnom i pravnom statusu u drugim zemljama. Naredna poglavlja predstavljaju ustavno-pravni status i izgled zastave, grba i himne BiH, zastave, grba/amblema i himne Republike Srpske, status simbola **Federacije BiH** te njezinih kantona i na posljetku **Distrikta Brčko**. Posljednje osmo poglavlje vrlo kratko predstavlja zakonske temelje za simbole jedinica lokalne samouprave u Republici Srpskoj i Federaciji.

Koncentrirana na normativno-pravni status državnih simbola, ova knjiga postaje važna referenca za sve koji se bave istraživanjem suvremene bh. simbolike, a njezin engleski prijevod pruža važna objašnjenja inozemnim istraživačima kojima nedostaje snalaženja u bespućima bh. državnog ustroja i njegove simboličke dimenzije. Slično ističu i recenzenti mr. sc. **Zoran Pejašinović** i mr. sc. **Željko Vujadinović**, izvodi iz čijih recenzija se nalaze na kraju knjige.

Dmičić: State Insignia and Symbols in B&H

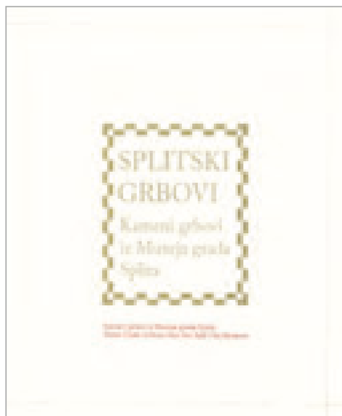
*Among rare vexillological-heraldic publications originating from **Bosnia and Herzegovina** (B&H) it is nice to discover the book presenting the state symbols published last year by Prof. Dr. **Mile (Simo) Dmičić**, full professor of constitutional law at the* Faculty of Law of the University in Banja Luka. *Prof. Dmičić was secretary general of the Office of the President of **Republika Srpska**, and held a number of notable offices in the **Srpska** entity of B&H. The book is written in Serbian, with a full English translation as the second half of the book. It includes nine figures of coats of arms, flags, and musical scores of anthems, while soundtracks of both anthems are attached to the book on an optical medium. The discussion is amplified by 130 footnotes, mostly referring to legislative provisions and mostly domestic legal literature. The appendices present symbols no longer used since the 2006 decision of the B&H Constitutional Court.*

The work consists of eight chapters plus the author's Introduction. *The first chapter presents the development of the B&H statehood; the second provides a general introduction of state symbols and their constitutional and legal status in other countries. The following chapters present the constitutional and legal status and design of the flag, the coat of arms, and the anthem of B&H; the flag, the coat of arms/emblem, and the anthem of Republika Srpska; the status of the symbols of the **Federation of B&H** and its cantons; and finally those of the **Brčko District**. The last chapter briefly presents the legal basis for the units of local self-government in Srpska and the Federation of B&H.*

*Concentrated on the normative status of the state symbols, this book is an important reference for anyone researching contemporary B&H symbols, and its English translation provides foreign researchers with important explanations of the intricacies of the B&H state structure and its symbolic dimension. This is highlighted by the reviewers of the book, **Zoran Pejašinović**, MSc, and **Željko Vujadinović**, MSc, whose reviews are excerpted at the end of the book.*

Naslov | *Title*: Државна обиљежја и симболи у Босни и Херцеговини (Državna obilježja i simboli u Bosni i Hercegovini) | *State Insignia and Symbols in Bosnia and Herzegovina*
Autor | *Author*: Миле С. Дмичић (Mile S. Dmičić)
Izdavač, mjesto i godina | *Publisher, place and year*: Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Ново Сарајево | *Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Novo Sarajevo*, 2018.
ISBN: 978-99955-1-364-1
Stranica | *Pages*: 120 + cd
Uvez | *Binding*: meki | *paperback*
Veličina | *Dimensions*: 17 cm × 24,5 cm (7″ × 10″)
Cijena | *Price*: 10 BAM *(~6 USD) (may not be deliverable world-wide)*
https://www.zunsrs.com/product/mile-s-dmicic-drzavna-obiljezja-i-simboli-u-bih/

Šarić Kostić: Splitski grbovi

Zbirka grbova kao podzbirka Zbirke kamenih spomenika *Muzeja grada Splita*, sastoji se od povijesnih državnih obilježja, gradskih grbova, grbova predstavnika vlasti, plemićkih i obiteljskih grbova te grbova crkvenih dostojanstvenika koji su obilježavali i ukrašavali pročelja javnih i obiteljskih zgrada, dijelove palača, krune bunara, prozore i crkve, crkvene zvonike ili nadgrobne ploče.

Poznato je da je **Split** imao neke od najstarijih grbova među ostalim dalmatinskim gradovima. Ponosan što je sagrađen među zidinama palače velikog rimskog imperatora, Split za svoj grb nije izabrao lik svog sveca i zaštitnika **sv. Dujma**, kao većina dalmatinskih gradova, već sliku utvrđenog grada – Dioklecijanove palače – u kojoj se razvio srednjovjekovni grad. Neke grbove su klesali poznati majstori kao **Juraj Dalmatinac** i **Nikola Firentinac**, ali velika

→ 24

Šarić Kostić: Coats of Arms of the City of Split

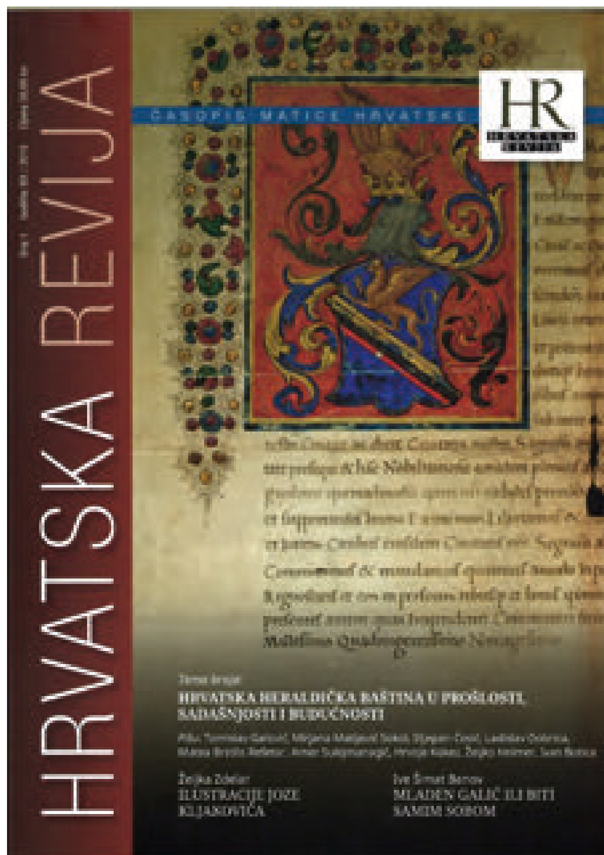
*The coats of arms collection is a subset of the Stone Monuments Collection of the **Split City Museum**. It comprises state emblems, city arms, armorial bearings of government officials, noble and family arms, and coats of arms of ecclesiastic dignitaries, which marked and ornamented façades of public and family houses, parts of palaces, well tops, windows and churches, church towers, and grave slabs.*

*It is known that **Split** had some of the oldest coats of arms among Dalmatian cities. Proud of its location within the walls of the great Roman emperor's palace, Split, unlike the majority of Dalmatian cities, did not choose the figure of its saint and patron **St. Dominus** for its coat of arms, but rather the figure of a fortified city – Diocletian's Palace – within which the medieval city developed. Some coats of arms were carved by renowned masters, such as the **Juraj Dalmatinac** (*Giorgio da Sebenico*) and **Nikola Firentinac** (*Niccolò di Giovanni Fiorentino, Nicolas of Florence*), but most were made by unknown local masters.*

→ 24

Novi tematski broj *Hrvatske revije* o heraldici

Hrvatska revija časopis je **Matice hrvatske** za društvena i kulturna pitanja. Utemeljena je 1928. u **Zagrebu** i objavljivana do 1945. Ponovno je pokrenuta 1951. u **Buenos Airesu**, a od 1991. ponovo vraćena u okrilje Matice hrvatske i od tada redovito izlazi kao tromjesečnik.

Najnoviji broj *Revije* za glavnu svoju temu izabrao je hrvatsku heraldičku baštinu, o kojoj na gotovo četrdeset stranica i uz niz sjajnih ilustracija pišu vodeći hrvatski istraživači ove tematike. Doc. dr. **Tomislav Galović** daje u tematskom uvodniku pregled te baštine i njezinog proučavanja u Hrvatskoj, potom prof. dr. sc. **Mirjana Matijević Sokol** predstavlja grbovnice kao povijesna vrela. Slijedi tekst prof. dr. sc. **Stjepana Ćosića** o *Korjenić-Neorićevom grbovniku* i tzv. ilirskoj heraldici te prikaz heraldičkih izvora u *Hrvatskom državnom arhivu* mr. sc. **Ladislava Dobrice**. Mr. sc. **Matea Brstilo Rešetar** uvodi nas u bogatstvo heraldičke i sfragističke zbirke *Hrvatskoga povijesnog muzeja*, a mr. sc. **Amer Sulejmanagić** predstavlja grbove grofova **Kurjakovića Krbavskih**, jednog od najvažnijih hrvatskih velikaških rodova u doba izbora **Habsburga** na hrvatsko prijestolje. Doc. dr. sc. **Hrvoje Kekez** nam u svojem članku predstavlja grbove knezova **Babonića**, a dr. sc. **Željko Heimer** suvremenu hrvatsku municipalnu heraldiku, kao današnju refleksiju te naslijeđene baštine. Na kraju ovog tematskog sklopa doc. dr. sc. **Ivan Botica** predstavlja svoj rad na izradi grba Općine **Otok** kao primjer bespuća primijenjene heraldike.

Hrvatska revija bez sumnje je najšire čitan hrvatski kulturni časopis stoga i najbolji promotor naše heraldičke baštine i brige s kojom i naše Društvo (budući da su svi autor i naši istaknuti članovi ili suradnici GiZ-a) brine o njoj. Stoga je ovaj broj neposredno sukladan statutarnim ciljevima našeg Društva i svojevrstan „nastavak" časopisa koji upravo čitate.

A New Thematic Number of Hrvatska revija *on Heraldry*

Hrvatska revija *(Croatian Review) is a journal of the* ***Croatian Matrix*** *covering social and cultural issues. The journal was established in* ***Zagreb*** *in 1928 and issued until 1945. It was reestablished in 1951 in* ***Buenos Aires****, and since 1991 it has again been issued quarterly in Zagreb under the* Matrix.

The latest number of Revija *has the heraldic heritage of Croatia as its main topic, with leading Croatian researchers writing nearly forty pages with a number of high-quality illustrations. Assistant Prof.* ***Tomislav Galović*** *introduces the topic with a review of the heritage and research into it in Croatia, followed by an article by Prof.* ***Mirjana Matijević Sokol*** *on armorial letters as historical sources. Prof.* ***Stjepan Ćosić*** *writes about the* Korjenić-Neorić Armorial *and the so-called Illyrian Heraldry, followed by a report by* ***Ladislav Dobrica****, MSc, on heraldic sources in the* Croatian State Archives. ***Matea Brstilo Rešetar****, MSc, describes the rich heraldic and sphragistic collections in the* Croatian History Museum, *and* ***Amer Sulejmanagić****, MSc. presents the coats of arms of the Counts* ***Kurjaković Krbavski****, a major Croatian magnate family in the period when* ***Habsburgs*** *were elected to the Croatian throne. In his article Assistant Prof.* ***Hrvoje Kekez*** *presents the coats of arms of the Dukes* ***Babonić****, while Dr.* ***Željko Heimer*** *leads us into modern Croatian municipal heraldry as a contemporary reflection of the heritage we've inherited. Finally, on that topic, Assistant Prof.* ***Ivan Botica*** *presents his work on the creation of the coat of arms of the Community of* ***Otok*** *as a case study and example of work in applied heraldry.*

Hrvatska Revija *is without doubt the most widely read cultural magazine in the country and therefore the best promoter of our heraldic heritage and the role of our Society in caring for it (all of the authors are prominent member or collaborators in the GiZ). Thus this issue is directly compatible with our Society's stated goals and serves as a kind of "extension" of the journal you are currently reading.*

Naslov | *Title*: Hrvatska revija (*Croatian Review*)
Broj | *Number*: 1 Godište/*Volume*: XIX (2019.)
Izdavač i mjesto | *Publisher and place*: Matica hrvatska, Zagreb
ISSN: 1330-2493 (Tisak | *Printed*), 1334-2037 (*Online*)
Tema broja | *Topic of the Number* : Hrvatska heraldička baština u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti | *Croatian Heraldic Heritage in the Past, Present, and Future* Stranice | *Pages*: 3-38
Uvez | *Binding*: meki | *paperback* Veličina | *Dimensions*: 22 × 30 cm (8.5″ × 12″)
Cijena | *Price*: 30 HRK *(~4.5 USD)*
http://www.matica.hr/hrvatska_revija/

→ 23

većina uglavnom je klesana rukom nepoznatih domaćih majstora.

Katalog na hrvatskom i engleskom jeziku donosi uz uvod u heraldiku, pregled dosadašnjih proučavanja splitskih grbova, predstavlja tzv. *Karamanov grbovnik*, te grbove iz muzejske zbirke kamenih grbova, državnih i gradskih, kneževskih, crkvenih i obiteljskih grbova. Glavna cjelina kataloga je detaljno obrađenih pedesetak izloženih grbova, uglavnom uz kvalitetne fotografije u boji, a završava povećom bibliografijom i kazalom osoba.

The catalog provides, in Croatian and in English, a brief introduction to heraldry, a review of the Split heraldic research papers, the so-called Karaman Armorial*, and the coats of arms from the Museum stone arms collection: state and city arms, governors' arms, and ecclesiastic and family arms. The main part of the catalog presents in detail some 50 exhibited coats of arms, most accompanied with high-quality color photos; it ends with a lengthy bibliography and an index.*

Naslov | *Title*: Splitski grbovi – Kameni grbovi iz Muzeja grada Splita | *Coats of Arms of the City of Split – Stone Coats of Arms from the Split City Museum*
Autor | *Author*: Elvira Šarić Kostić
Izdavač, mjesto i godina | *Publisher, place and year*: Muzej grada Splita, Split, 2018.
ISBN: 978-953-6638-79-6 Stranica | Pages: 174
Uvez/Binding: meki | paperback Veličina | Dimensions: 23 × 28 cm (9″ × 11″)
Cijena/Price: 150 HRK *(~22.5 USD)*
http://www.mgst.net/

Nikša Kuščić

Grb omiških Pavišića

The Coat of Arms of the Pavišić Nobility in Omiš

Omiška komuna je poput ostalih dalmatinskih gradskih općina s razvijenim municipalitetom imala svoje *plemićko vijeće* koje su sačinjavale obitelji pripadnice omiškog plemstva. Plemstvo je bilo društveni sloj koji je upravljao sudbinom svojih gradova pa tako i u **Omišu**. Staleški oblikovano u srednjem vijeku i povezano u razna vijeća ono je klasno bilo odvojeno od ostalog stanovništva. Omiš nije ušao u srednji vijek kao grad koji je sačuvao svoj pravno-politički kontinuitet iz antike poput gradova **bizantskog** *temata*. Njegovo se plemićko vijeće formiralo na hrvatskoj etničkoj i pravnoj matrici unutar gradske općine formirane od starih hrvatskih rodova, u prvom redu knezova **Kačića** i drugih lokalnih odličnika. Dokaz tome je zlatna bula iz 1258.[1] kojom hrvatsko-ugarski kralj **Bela IV.** – nakon što je omiške knezove Kačiće i grad Omiš podvrgnuo svojoj vlasti – priznaje Kačićima, plemićima i čitavoj omiškoj općini sva prava i povlastice koje uživaju ostali plemići njegovog kraljevstva.

Jednom zajamčena staleška prava omiški su plemići nastojali sačuvati i u kasnijim stoljećima. To su postigli povlasticama izdanim 1315. od kneza **Jurja II. Šubića**, bosanskog (hrvatskog i dalmatinskog) kralja **Ostoje** 1408., i naposljetku, od mletačke vlasti kada su 1444. priznali vlast **mletačkog dužda**. Omiško se vijeće kroz čitavo razdoblje mletačkog vladanja naziva *Consilium Nobilium Almisiensium* ili *Consilium Nobilium Almissae*, odnosno: Vijeće omiških plemića. Prava omiških plemića kao i njihove službe utvrđene su gradskim statutom. Broj omiških plemićkih obitelji kroz stoljeća se mijenjao što je ovisilo ponajviše o biološkim čimbenicima ili migracijskim kretanjima.

Jedna od starih omiških plemićkih obitelji svakako su i **Pavišići**. Prezime dolazi od svetačkog imena **Pavao**, odnosno njegovog hipokoristika **Paviša** od kojeg je nastalo prezime Pavišić. Omiški izvori bilježe tri roda Pavišića koja su živjela u Omišu, a da nisu bila u krvnom srodstvu. Počet ćemo s najmlađim rodom omiških Pavišića koji dolaze iz **Nerežišća** s otoka **Brača**. Ženidbom **Ivana Frane Pavišića** iz Nerežišća 18. studenoga1827. za **Katarinu Uršulić**[2] udovicu **Ivana Radića** zvanog **Pešić** i vjenčanjem njegovog mlađeg brata **Nikole Ante** 11. veljače 1833. za **Mariju Carminatti**[3] nastaje ovaj rod u Omišu. U stanju duša omiške nadžupe zapisani su kao trgovci i obrtnici, dok im je otac **Andrija** iz Nerežišća samo obrtnik, a majka je **Andriana Caporalli**.[4] Andrijin je otac u crkvenim maticama Nerežišća zabilježen imenom **Marko Pavičić**, a ne Pavišić,[5] prigodom vjenčanja 1. srpnja 1754. za **Margaritu Cvitanović** pok. **Jure**. Stariji brat **Ivan Frane** iz braka s udovicom **Katarinom Uršulić** izrodio je žensku djecu koja su umrla u djetinjoj dobi. **Nikola Ante** imao je jedanaestero djece od kojih je tek dvoje preživjelo te su nastavili obiteljsku lozu. Kći **Filomena Marija** bila je udana za **Blaža Vučemilovića**, a sin **Ante Marija** oženio je poljičko-omišku plemkinju

1. Grb obitelji Pavišić:
U srebrnome između šest (2:1, 1:2) zlatnih zvijezda u ljevòkosoj crvenoj gredi izrasta zelena glava baziliska. Polukružni štit na baroknoj stiliziranoj kartuši nadvisuje stilizirana kaciga s akantusovim lišćem. U dnu kartuše *tabula ansata* s ispisanim PAVISICH. (Ljubazno ustupljena slika g. Žarko Domljan.)

The Coat of Arms of Pavišić:
Argent between six (2:1, 1:2) mullets or in a bend sinister gules a basilisk head vert issuant. In a semi-circular Baroque cartouche topped with a stylized helmet with acanthus leaves. Beneath a *tabula ansata* inscribed PAVISICH. (Kindly provided by Mr Žarko Domljan.)

*The **Omiš Commune**, much like other Dalmatian civic communities with a developed municipal structure, had a* nobility council *consisting of families of the Omiš nobility. The nobility was a social layer governing the destiny of its cities, and so it was in **Omiš**. The class formed in the Middle Ages, linked in various councils; it stood apart from the other inhabitants. Unlike the cities of the **Byzantine*** themata, *Omiš had not retained its legal-political continuity from the Ancient Era. Instead its nobility council formed in a Croatian ethnic and legal matrix within a city community formed by the old Croatian gentes, primarily the Dukes of **Kačić** and other local dignitaries. This is confirmed by the 1258 Golden Bull (*bulla*)[1] issued by Croatian-Hungarian king **Bela IV** – after bringing the Omiš Dukes of Kačić and the city under his power – granting to Kačićs, the nobility, and the community of Omiš all the rights and privileges granted to other nobility in his kingdom.*

*The Omiš nobility endeavored to preserve those rights in the centuries to follow. This was achieved in grants issued in 1315 by Duke **George II Šubić**, in 1408 by the Bosnian (and Croatian and Dalmatian) king **Ostoja**, and finally in 1444 by the Venetian government after it recognized the sovereignty of the **Venetian doge**. For the entire duration of Venetian rule the Omiš council called itself* Consilium Nobilium Almisiensium *or* Consilium Nobilium Almissae, *i.e., The Council of Omiš Nobility. The Omiš nobility's rights and their offices were determined by the city statutes. The number of noble families changed through centuries, mostly due to biological facts and migration.*

***Pavišićs** appear among the older Omiš noble families. The surname comes from the saint name **Pavao** (Paul), and its hypocorism **Paviša**. Omiš sources mention three unrelated families of that name living in Omiš. The youngest such family came from **Nerežišća** on the island of **Brač**. On 18 November 1827 **Ivan Frane Pavišić** of Nerežišа married **Katarina Uršulić**,[2] widow of **Ivan Radić** called **Pešić** and on 11 February 1833 his younger brother **Nikola Ante** married **Marija Carminatti**,[3] thus bringing the family to Omiš. In the State of Souls (census) of the Omiš Archparish they were recorded as merchants and craftsmen, with their father **Andrija** from Nerežišća is only a craftsman, their mother **Andriana Caporalli**.[4] In the church registers in Nerežišća Andrija's father is inscribed as **Marko Pavičić**, and not Pavišić,[5] on the occasion of his marriage to **Margarita Cvitanović**, daughter of **Jure**, on 1 July 1754. The older brother, **Ivan Frane**, in his marriage with the widow **Katarina Uršulić**, had female children that all died young. **Nikola Ante** had 11 children, but only two grew until the age to continue the family line. The daughter **Filomena Marija** married **Blaž Vučemilović**, and the son **Ante Marija** married an Omiš noblewoman from **Poljice**, **Petronila Jelić Dražojević**, thus increasing his properties. He was a mayor of Omiš at the beginning of the*

1 Tadija Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. 5, izd. JAZU, Zagreb 1907.: 105 – 106.
2 Državni arhiv u Zadru (DAZd), *Zbirka matičnih knjiga* (*ZMK*), Inv. br. 1644, Omiš, knjiga vjenčanih (1825. – 1857.), fol. 3.
3 *Ibd.*, fol. 7.
4 Nadbiskupski Arhiv Split (NAS), *Zbirka matičnih knjiga* (*ZMK*), Stanje duša Omiša, sv. I, fol. 17.
5 Župni ured Nerežišća, *Matična knjiga vjenčanih nadžupe Nerežišća*, 1735.-

Petronilu Jelić Dražojević, te na taj način povećao svoj imetak i posjede. On je bio omiški načelnik početkom dvadesetog stoljeća, a sin mu **Ivan** podiže novu kuću na kojoj se danas nalazi grb Pavišića (Sl. 2).

Ivanov brat **Andrija** oženio je **Mariju Vučemilović**, a njihova kći **Kata** udana za **Luju Matu Domljana** majka je prvog predsjednika *Sabora Republike Hrvatske* **Žarka Domljana** i televizijske urednice **Ksenije Urličić**. Dok je od trećeg brata **Petra**, kći **Katica**, bila udana za narodnog heroja **Renka Šperca**, poginula u partizanima, a osnovna škola u Omišu u doba komunizma nosila je njeno ime.

U Nerežišćima odakle su starinom najmlađi omiški Pavišići (Pavičić) bilježe se u popisu za dobivanje soli iz 1718. u dvije obitelji, prva zabilježena je **Mandalena** udova pok. **Nikole Pavišića**[6] s dva člana, te obitelj **Ivana Pavišića** sa sedam članova bez ikakvih staleških oznaka. Zanimljivo je da su u crkvenim matičnim knjigama Nerežišća zapisani prezimenom Pavičić, dok ih kasniji popisi za dobivanje soli bilježe Pavišić i Pavičić. Već 1774. u popisu pučana za dobivanje soli u Nerežišću zabilježen je **Nikola Pavičić** s devet članova obiteljske zajednice, te **Nikola Pavičić** pok. **Andrije** s tri člana, **Frane Pavičić** s tri člana, braća **Pavičić** pok. **Ivana** sa šest članova u obitelji, **Marko Pavičić** sa sedam, **Mihovil Pavišić** s četiri člana, **Ante Pavišić** s četiri, *picokara*[7] **Pavišić** s dva člana, te **Mate Pavišić** sa sinom **Lukom**.[8] **Marko Pavičić** koji je zabilježen u tom popisu otac je Andrije koji je bio oženjen Andrianom Caporalli. Ovaj rod omiško-nerežiških Pavišića živi još i danas, a zadnji muški potomak nerežiško-omiške grane Pavišića je **Nikola Pavišić**.

Drugi rod Pavišića koji je stalno od davnina živio u Omišu izvorni su plemići toga grada. Prvi član plemenitih Pavišića koji je zabilježen u omiškom plemićkom vijeću na sjednici iz 1567. je gospodin **Frane Pavišić**.[9] U zapisniku sjednice plemićkog vijeća od 12. siječnja 1670. u vijeću je **Ivan Pavišić** i predlaže kapetana **Ivana de Franceschija** za jednog od općinskih sudaca.[10] U sačuvanom službenom popisu omiškog plemstva iz 1684. zapisan je omiški plemić **Juraj Pavišić**.[11] Popis omiškog vijeća iz 1700.[12] donosi ime gospodina **Ivana Pavišića** koji za općinskog prokuratora predlaže **Juru Furiosa** (**Deškovića**), a za justicijera gospodin i plemić **Juraj Pavišić** predlaže **Petra Marchielija**. Na sjednici vijeća iz 1730. plemić **Frane Pavišić** predlaže za suca **Aleksandra Caralipea**.[13] **Ivan Marija Pavišić** predlaže 6. siječnja 1780. plemića **Kovačića** za jednog od sudaca.[14] Isti je Ivan Marija nazočan na sjednici plemićkog vijeća grada Omiša 14. lipnja 1791.[15] te na sjednici održanoj u siječnju 1792.[16] Kao pripadnik plemićkog staleža, oznakom *Signor* (gospodin), Ivan je Pavišić zabilježen je u popisu za dobivanje soli iz 1795. s devet članova u kućanstvu.[17]

U anagrafu Omiša iz 1799. zabilježene su dvije obitelji Pavišića. Prva je obitelj **Katarine Pavišić** udove pok. **Ivana** sa sinovima **Antom** (9 godina) i **Šimunom** (7).[18] Druga je obitelj gospodina **Ivana Pavišića** zvanog **Vulas** (64), i njegove žene **Katarine**, sa sinovima **Franom** (9), **Jerolimom** (8), te kćerima **Toninom**, **Jelenom** i **Marijom**, i služavkom **Anom Danac**.[19] Iz navedenog proistječe da prva obitelj Pavišić pripada „pučkom“ (građanskom) staležu, dok druga, Pavišić zvana Vulas, pripada plemićkom staležu. Popis omiškog plemstva dostavljen pokrajinskim vlastima u **Zadru** za prve austrijske uprave 1802.[20] ima upisanu samo jednu plemićku obitelj Pavišić i to onu **Ivana Marije Pavišića** pok. **Frane**

20th century, and his son ***Ivan*** *erected a new house, on which the Pavišić coat of arms stands today (Fig. 2).*

Ivan's brother ***Andrija*** *married* ***Marija Vučemilović****, and their daughter* ***Kata****, who married* ***Lujo Mate Domljan****, was mother of the first speaker of the* Croatian Parliament ***Žarko Domljan*** *and the TV editor* ***Ksenija Urličić****. The daughter of the third brother,* ***Petar****,* ***Katica*** *was married to the people's hero* ***Renko Šperc****, was killed fighting in the Partisans, and a primary school in Omiš was named after her during the communist era.*

In Nerežišća, where the youngest Omiš Pavišićs originate from, they are mentioned in the 1718 salt distribution list with two families: one of ***Mandalena****, widow of late* ***Nikola Pavišić***[6] *with two family members, and of* ***Ivan Pavišić*** *with seven, without any class indicators. It is interesting to note that the church registers in Nerežišća record them as Pavičić, while subsequent salt lists have both Pavišić and Pavičić. Thus the 1774 salt list has among commoners* ***Nikola Pavičić*** *with nine family members, and* ***Nikola Pavičić*** *of late* ***Andrija*** *with three,* ***Frane Pavičić*** *with three, brothers* ***Pavičić*** *of late* ***Ivan*** *with six,* ***Marko Pavičić*** *with seven,* ***Mihovil Pavišić*** *with four,* ***Ante Pavišić*** *four, the* bizzocche[7] ***Pavišić*** *with two, and* ***Mate Pavišić*** *with his son* ***Luka***.[8] ***Marko Pavičić*** *inscribed there is father of Andrija who was married to Andriana Caporalli. This family of Omiš and Nerežišće Pavišić is still flourishing today, while the last male descendant is* ***Nikola Pavišić****.*

The second Pavišić family inhabited Omiš continually since the ancient times, being original town nobility. The first family member of the Omiš nobility council is ***Frane Pavišić*** *recorded in a council session in 1567.*[9] *In the record of the 12 January 1670 session one finds* ***Ivan Pavišić*** *proposing Captain* ***Ivan de Franceschi*** *as a communal judge.*[10] *In the 1684 official list of Omiš nobility one finds* ***Juraj Pavišić***.[11] *The list of Omiš Council members of 1700 presents the name of* ***Ivan Pavišić***,[12] *who proposed* ***Jure Furioso (Dešković)*** *as a communal procurator, while nobleman* ***Juraj Pavišić*** *proposed* ***Petar Marchieli*** *as a justicier. Nobleman* ***Frane Pavišić*** *proposed* ***Aleksandra Caralipea*** *as a judge in the 1730 council session.*[13] *On 6 January 1780* ***Ivan Marija Pavišić*** *proposed nobleman Kovačić as a judge.*[14] *The same Ivan Marija attended a session of the Omiš Nobility Council on 14 June 1791*[15] *and one held in January 1792.*[16] *As the noble class member, titled* Signor *(Mister), Ivan Pavišić is recorded in the 1795 salt distribution list with nine members of his household.*[17]

2. Kameni grb omiških plemića Pavišića.
Stone coat of arms of the Omiš nobility of Pavišić.

In the 1799 Omiš anagraph *(census) two families of Pavišić are mentioned. The first one is that of* ***Katarina Pavišić*** *widow of late* ***Ivan*** *with sons* ***Ante*** *(9 y.o.) and* ***Šimun*** *(7).*[18] *The other family is that of* ***Ivan Pavišića*** *called* ***Vulas*** *(64) and his wife* ***Katarina****, with sons* ***Frane*** *(9),* ***Jerolim*** *(8), and daughters* ***Tonina****,* ***Jelena****, and* ***Marija****, and servant girl* ***Ana Danac***.[19] *This means that the first family mentioned belonged to the "commoner" (civic) class, while the second called Vulas belonged to the nobility. The Omiš nobility list submitted to the regional Austrian authorities in* ***Zadar*** *during the first Austrian government in 1802*[20] *inscribed only one family of that name, of* ***Ivan Marija Pavišić*** *of late* ***Frane****, with the firstborn* ***Jerolim****, who lived civic life owning possessions in Omiš and surroundings. During the French government, the 1806 list*[21] *again has two families like in the 1799 anagraph. The first was of the*

1826., svezak II, *sub die*.
6 DAZd, *Brački arhiv* (*BA*), kutija 50, svezak 66, sveščić 16, fol. 9r-v.
7 tal. *bizzocche*, franjevačka redovnica trećeredka | *Ital.* bizzocche*, female Franciscan secular monk of the Third Order*
8 DAZd, *BA*, kutija 137, svezak 168, sveščić 36, fol. 7r-v, 8r-v.
9 Arheološki muzej u Splitu (AMS), *Arhivska zbirka* (*AZ*), sign. Ms II/4, Omiški spisi, fol. 10.
10 *Ibd.*, fol. 15.
11 DAZd , *Providurstvo Omiš/Arhiv Omiša (1523. – 1810.)* (*POAO*), kutija 102, svezak 53 (10), fol. 8.
12 AMS, *AZ*, sign. Ms II/4, Omiški spisi, fol. 18 v.; Godine su ovdje navedene prema suvremenom računanju, iako su u izvorima datumi prije 1. ožujka označeni prethodnom godinom (tzv. *Mos Venetus*, m. v.). | *The years are given according to the modern style; the sources provide dates prior to 1 March with preceding year (so called* Mos Venetus*, m. v.).*
13 *Ibd.*,fol. 21.
14 *Ibd.*,fol. 23.
15 DAZd, Spisi C. K. Vlade za Dalmaciju (1798.-1806.), svež. 57, Kat. XXV, god. 1799., br. 5460, fol. 728.
16 *Ibd.*, svež. 208, Kat. XII, god. 1803., br. 2345, fol. 121.
17 DAZd, *POAO*, kutija 168, svezak 103 (21), fol. 30, 31v.
18 DAZd, *ZMK*, Inv. br. 2198, Anagraf Omiša 1799., N. 116.
19 *Ibd.*, N. 120.
20 DAZd, *Spisi C. K. Dvorskog komesara grofa Goëss (1802. – 1805.)*,

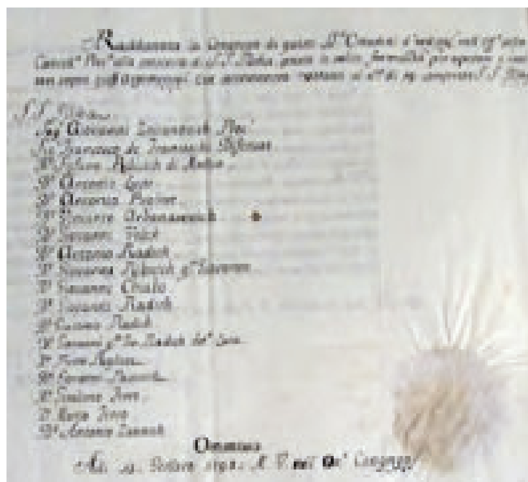
s prvorođencem **Jerolimom**; on živi građanski, posjednik je dobra u gradu Omišu i njegovoj okolici. Popis Omišana za francuske vlasti 1806.[21] bilježi također dvije obitelji Pavišić, kao u anagrafu iz 1799. Prva je obitelj udovice **Katarine Pavišić** zvane **Pranjo** (52) s malodobnim sinom **Antom** (13). Ta je obitelj s nadimkom Pranjo, pripadala omiškom građanstvu. Druga je obitelj u tom popisu ona plemenitog gospodina **Ivana Pavišića** (70), **Katarina** (51) mu je žena, djeca **Jerolim** (17), **Frane** (14), te kćerke **Jelena** (22) i **Marija** (18).

U zadnjem službenom popisu omiškog plemstva od 20. veljače 1817., dostavljenom Heraldičkoj komisiji u svrhu priznavanja plemstva omiške komune iskazan je kao omiški plemić **Frane Pavišić**.[22] On je sin omiškog plemića **Ivana Pavišića** i **Katarine Bugardelli** omiške plemkinje, a oženio je 11. studenoga 1839. **Orsolu Benković**, iz stare plemićke obitelji koja je pripadala plemstvu **Brača**, **Hvara** i **Omiša**.[23] Iz tog braka rođen je 1847.[24] jedinac **Ivan Karlo** koji je umro 1849.[25] Ostavši udovac 1852. Frane se Pavišić ženi 1854. udovicom **Anđela Samardžića**, **Frančeskom Foscatti** s kojom nije imao djece.[26] Njegovom je smrću 1869. u potpunosti izumrla loza starih omiških plemića Pavišića.[27]

Spomenimo usput potomstvo građanske grane omiških Pavišića nastanjenih u **Makarskoj** iz koje potječe **Ljudevit Cezar Pavišić** makarski začasni kanonik, apostolski protonotar i kućni prelat Njegove Svetosti Pape **Pija IX.** s pravom nošenja obične mitre (*mitra simplex*) u crkvenim funkcijama. Za zasluge stečene u uređenju pokrajinskog školstva u **Dalmaciji** od cara **Franje Josipa** bio je odlikovan 1875. *Redom željezne krune III. stupnja*. Temeljem čl. 21 Statuta tog Reda plemićkom poveljom od 15. lipnja 1880. postao je *vitez Austrijskog Carstva* i time promaknut u plemićki stalež s pravom na vlastiti grb.[28]

Potječe ovaj „plemeniti vitez Austrijskog Carstva" iz građanske grane Pavišića, koja je najvjerojatnije imala poljičko plemstvo, budući da katalog poljičkog plemstva iz 1799. predočen pokrajinskim vlastima u Zadru za prve austrijske uprave u Dalmaciji iskazuje među poljičkim plemstvom, obitelj **Kumbrijanović** zvani **Pavišić**. Njegov otac **Frane Pavišić** sin **Ivana**, zanimanjem trgovac, dolazi iz Omiša u Makarsku i tu se oženio **Terezijom Rossi**.[29] Brat mu **Josip**, postolar, ostaje u Omišu i s **Jelenom Biloborović** ili **Remetić** ima mnogo djece od kojih jedino **Špiro** nastavlja obiteljsku lozu i očev obrt. U **Splitu** je 1855. taj Špiro Pavišić iz Omiša oženio **Dujmu Senjanović Čepo**.[30] On pripada građanskoj grani Pavišića, čiji se djed gospodin **Ivan Pavišić** 1792. nalazi zabilježen na sjednici omiškog građanskog vijeća (Sl. 3).[31] Špiro bi prema svim indicijama trebao biti rođak **Alojza Cezara Pavišića** stečenika plemićkog naslova. Austrijska vlast, za svoje druge uprave u Dalmaciji (1814. – 1918.) nije uopće priznala omiško plemstvo članovima nekadašnjeg plemićkog vijeća koje se pravno temeljilo upravo na njihovoj pripadnosti plemićkom vijeću omiške komune.

Obiteljski grb koji se nalazi kod potomaka nerežiško-omiških Pavišića po ženskoj lozi, najvjerojatnije pripada starim omiškim plemićima **Pavišićima** (Sl. 1). Objašnjenje tome leži u činjenici da su ovi Pavišići, dosljedno pisani u Nerežišćima Pavičić, koji – koliko za sada znamo – nikada nisu bili iskazani staleškom oznakom *Signor* ili *Dominus* što bi upućivalo na možebitni plemićki status, ali nakon izumrуća plemenitih Pavišića, vjerojatno iz neznanja i bez ikakve zle namjere, posežu za njihovim plemićkim znamenjem da bi sebe prikazali kao potomke tog starog omiškog roda koji, eto, prenose jedan heraldički lijepi i zanimljiv grb.[32]

3. Zapisnik sjednice omiškog građanskog vijeća, 1792.
Minutes of the 1792 Omiš Commoner Council Session.

*widow **Katarina Pavišić** called **Pranjo** (52), with underaged son **Ante** (13) – the family nicknamed Pranjo belonged to the commoner class. The other family was that of noble Mr **Ivan Pavišić** (70) and his wife **Katarina** (51), children **Jerolim** (17), **Frane** (14), and dughters **Jelena** (22) and **Marija** (18).*

*The last official nobility list of 20 February 1817 was submitted to the Heraldic Commission in order to obtain recognition of nobility the Omiš municipality, include the nobleman **Frane Pavišić**.[22] He was son of **Ivan Pavišić** and **Katarina Bugardelli**, an Omiš noblewoman, and on 11 November 1839 he married **Orsola Benković**, from an ancient nobility family of **Brača**, **Hvar**, and **Omiš**.[23] In 1847 this marriage produced a single son **Ivan Karlo**[24] who died in 1849.[25] Widowed in 1852, Frane Pavišić married in 1854 the widow of **Anđelo Samardžić**, **Frančeska Foscatti**, but they had no children together.[26] With his death in 1869 the ancient lineage of the Pavišić nobility died out entirely.[27]*

*Here we briefly mention the progeny of the commoner branch of Omiš's Pavišićs living in **Makarska**, the origin of **Ljudevit Cezar Pavišić**, the honorary canon of Makarska, apostolic protonotar and household prelate of His Holiness **Pius IX** with the right of wearing the common mitre (*mitra simplex*) in ecclesiastic functions. For merit in organizing regional education in **Dalmatia** he was awarded the 3rd* Class Order of Iron Crown *by Emperor **Francis Joseph** in 1875. Based on the Art. 21 of the Order Statutes of 15 June 1880, he became of* knight of the Austrian Empire *and was promoted in nobility status with the right to a coat of arms.[28]*

This "noble knight of the Empire" originated from the commoner line of Pavišićs, which most probably held status of nobility of Poljice, since the 1799 Poljice nobility catalog submitted to the regional administration in Zadar lists the **Kumbrijanović** family, also called **Pavišić**. *His father **Frane Pavišić** son of **Ivan**, a merchant by trade, came from Omiš to Makarska, where he married **Terezija Rossi**.[29] His brother **Josip**, a shoemaker, remained in Omiš and had several children with **Jelena Biloborović** or **Remetić**. Only one among them, **Špiro**, continued the father's line and his craft. In 1855 in Split that same Špiro Pavišić of Omiš married **Dujma Senjanović Čepo**.[30] He belonged to the commoner line of Pavišićs, whose grandfather **Ivan Pavišić** was mentioned in 1792 session of the Omiš Commoner Council (Fig. 3).[31] According to all indications, Špiro would be a relative of **Alojz Cezar Pavišić**, who obtained the noble title. The Austrian administration in its second government of Dalmatia (1814 – 1918) had not even recognized the Omiš nobility as the members of the former Noble Council based on their membership in the Omiš municipal nobility.*

*The family coat of arms, in possession of the descendants of the Nerežišće-Omiš Pavišićs along the female line, most probably belonged to the ancient Omiš nobility of **Pavišić** (Fig. 1). This is because of the fact that these Pavišićs – consistently written Pavičić in Nerežiša – as far as it is known today never held a class title, such as* Signor *or* Dominus*, that would indicate some kind of nobility status. Probably after the extinction of the noble Pavišić line, out of ignorance and without any ill intent, the Nerežišće-Omiš Pavišićs assumed that family's nobility insignia to present themselves as descendants of the old Omiš gens, thus conveying a nice and interesting coat of arms.[32]*

Privileggi, filza II, fasc.VII, fol. 575-580, 583, 591v.

21 Josip Celić, „Stanovništvo Omiša prema popisu iz 1806. godine", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 48, Zadar 2006.: 546 – 547.

22 Archivio di Stato di Venezia, *Imperial Regia Comissione araldica*, busta 229, Cattaro e Macarsca, N. 9.

23 DAZd, *ZMK*, Inv. br. 1644, Omiš, knjiga vjenčanih (1825.-1857.), fol. 14.

24 DAZd, *ZMK*, Inv. br. 1643, Omiš, knjiga krštenih (1825.-1850.), fol. 89.

25 DAZd, *ZMK*, Inv. br. 1645, Omiš, knjiga mrtvih (1825.-1850.), fol. 100.

26 NAS, *ZMK*, Stanje duša Omiša, sv. I, fol. 71.

27 DAS, *Matična knjiga mrtvih nadžupe Omiša 1850.-1874.*, svezak V, fol. 81.

28 Tatjana Gareljić, *Grbovi i rodoslovi Makarske i Makarskog primorja*, Gradski muzej Makarska, Makarska 1996., str. 75. Pravo na stjecanje austrijskog barunstva i nasljednog viteštva odličjem Reda željezne krune (I. i II. stupanj barunstvo; III. stupanj viteštvo) ukinuto je odlukom cara Franje Josipa od 18. srpnja 1884. godine (*Wiener Zeitung*, Wien, 5. VIII. 1884., 180: 1). | *The right to obtain Austrian baronage and hereditary knighthood with the Order of Iron Crown (baronage for the 1st and 2nd Class, knighthood for the 3rd) was abolished by the imperial decree of Francis Joseph of 17 July 1884.*

29 DAZd, *ZMK*, Inv. br. 598, Makarska, knjiga vjenčanih (1709.- 1829.), fol.102.

30 Župni ured Marijinog Uznesenja (*aliter* Svetog Dujma) Split, *Matična knjiga vjenčanih, 1851. – 1857.*, M.K./55., svezak III, fol. 24.

31 DAZd, *Spisi C. K. Vlade za Dalmaciju (1798. – 1806.)*, svež. 208, Kat. XII, god. 1803., br. 2345, fol. 123.

32 Zadovoljstvo mi je izraziti zahvalnost gospodinu Žarku Domljanu, nekadašnjem predsjedniku Sabora Republike Hrvatske na priopćenim podatcima i na crtežu u boji obiteljskog grba omiških plemića Pavišića. | *It is my pleasure to express gratitude to Mr Žarko Domljan, previous Speaker of Croatian Parliament, who provided data and a color drawing of the family coat of arms of Pavišić of Omiš.*

Juraj Gorupec: *Heraldička baština grada Dubrovnika (do 16. stoljeća)*

Juraj Gorupec, student *Diplomskog studija povijesti – Istraživačkog smjera/Modula srednjovjekovne povijesti* **Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu** izradio je pod mentorstvom doc. dr. sc. **Tomislava Galovića** diplomski rad naslovljen *Heraldička baština grada Dubrovnika (do 16. stoljeća)*. Obrana diplomskog rada održana je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 6. srpnja 2018. pred povjerenstvom u sastavu: prof. dr. sc. **Mirjana Matijević Sokol** (predsjednica), doc. dr. sc. Tomislav Galović i dr. sc. **Luka Špoljarić**, poslijedoktorand.

Diplomski rad sadrži ukupno 144 stranice s 401 bilješkom ispod teksta. Rad je opremljen sa 146 slikovnih priloga, jednom tablicom i dva grafička prikaza.

Grad **Dubrovnik** ide u red naših najbolje istraženih urbanih cjelina na istočnoj jadranskoj obali. Međutim, s druge strane njegova heraldička baština nije bila u užem fokusu istraživača. Stoga se ovim diplomskim radom ta tematika pokušava obraditi i prezentirati u jednoj zaokruženoj cjelini i to za vremenski period od 12. do 16. stoljeća.

Istraživačko polazište jesu dva grbovnika koji sadrže grbove dubrovačkog plemstva: *Sarakin grbovnik* i *Album Martecchini* te dvije genealogije pučkih rodova: *Katićeva genealogija Antunina* i *Vlajkijeva genealogija Antunina*. Sve se to danas čuva u **Državnom arhivu u Dubrovniku**. Analizirani grbovnici nastali su u 18. odnosno 19. stoljeću.

Od tiskanih djela korišteni su (općenito za Dalmaciju) *Der Adel des Königreichs Dalmatien* **Carla Georga Friedricha Heyera von Rosenfelda** tiskano u Nürnbergu 1873. Potom je korišten cijeli niz historiografskih radova, od starijih do mlađih, od **Irmgard Mahnken** *Dubrovački patricijat u XIV veku* do kapitalnog višesveščanog djela **Nenada Vekarića** *Vlastela grada Dubrovnika*. Korišteni su i radovi **Vinka Foretića**, **Josipa Lučića**, **Zdenke Janeković-Römer**, **Stjepana Ćosića** i dr.

U pogledu heraldičke literature pristupnik ističe radove **Anđelka Badurine** *Motivi izbora sv. Vlaha za patrona grada Dubrovnika*, **Vita Galzinskog** *Državni grb Dubrovačke Republike*, te opsežno djelo **Milana Rešetara** *Dubrovačka numizmatika*.

U sadržajnom pogledu rad se sastoji od *Uvoda* s podcjelinom *Prostorno-vremenski okvir i metodologija istraživanja*. Potom se u zasebnom poglavlju tematiziraju simboli grada Dubrovnika kroz povijest, a to su **Sveti Vlaho**, **Grb Dubrovačke Republike** i **Libertina** (kovani novčić s grbom s natpisom *Libertas*). Središnje (treće) poglavlje govori o dubrovačkim vlasteoskim obiteljima i to o njima ukupno trideset osam: Basiljević, Beneša, Binčulić, Bobaljević, Boždarević, Bučinjelić, Buća, Bundić, Bunić, Crijević, Džamanjić, Đurđević, Đurđević-Bunić, Getaldić, Gradić, Gučetić, Gundulić, Kabožić, Klašić, Krusić, Lukarević, Martinušić, Menčetić, Natalić, Ovčarević, Palmotić, Pavlić, Primojević, Prodančić, Prugović, Pucić, Ranjina, Rastić, Saraka, Sorkočević, Tuduzić, Vodopija i Zlatarić.

Na kraju rada nalaze se *Zaključak*, *Prilozi* (Prikaz učestalosti ponavljanja i ukupan zbroj simbola unutar štita; Statistički podaci o simbolima koji se pojavljuju u grbovima), *Sažetak* na hrvatskom i engleskom jeziku te *Bibliografija* (Arhivska građa; Literatura; Internetske stranice).

S pravom se može konstatirati da je Dubrovnik heraldički gledano bogat grad, no „katastrofe koje su pogodile Dubrovnik kao što su kuge,

Stranica iz Sarakinog grbovnika s grbom Dubrovačke Republike.
Page from the Saraka Armorial Book with the coat of arms of the Republic of Dubrovnik.
Photo: DADU (Državni arhiv Dubrovnik).

Juraj Gorupec: Heraldic Heritage of the City of Dubrovnik (to the 16th Century)

Master's degree candidate ***Juraj Gorupec****, a student in the* Graduate History Studies Research Program in the Medieval History Module *of the* ***University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences, History Department****, completed his graduate thesis titled* Heraldic Heritage of the City of Dubrovnik (to the 16th Century) *under the mentorship of Assistant Prof.* ***Tomislav Galović****. He defended the thesis on 6 July 2018 before a commission composed of Prof.* ***Mirjana Matijević Sokol*** *(chair), Asst. Prof. Tomislav Galović, and Dr.* ***Luka Špoljarić****, postdoctorand.*

The thesis consists of 144 pages with 401 footnotes, accompanied by 146 illustrations, a table, and two graphs.

The city of ***Dubrovnik*** *is one of the best-researched urban centers on the eastern Adriatic coast. However, its heraldic heritage was not a focus of researchers. Therefore, this thesis attempts to rectify it and presents it in a well-rounded manner, for the period between the 12th and 16th centuries.*

The starting point of the research is two armorial books with the coats of arms of Dubrovnik nobility: the Saraka Armorial *and the* Album Martecchini*, as well as two genealogies of the plebeian genera: Katić's* Generalogia Antuniana *and Vlaki's* Generalogia Antuniana*. All of these are held today in the* ***State Archive in Dubrovnik*** *and were produced in the 18th and 19th centuries.*

The printed works used (for Dalmatia in general) include Der Adel des Königreichs Dalmatien *by* ***Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld*** *published in Nuremberg in 1873, followed by a number of historiographical papers, from older to more recent, from* ***Irmgard Mahnken's*** The Dubrovnik Patriciate in the 14th Century *to the important multivolume work by* ***Nenad Vekarić****,* The Gentry of the City of Dubrovnik*. Works by* ***Vinko Foretić****,* ***Josip Lučić****,* ***Zdenka Janeković-Römer****,* ***Stjepan Ćosić****, and others were also used.*

Among the heraldic literature the candidate pointed out the works by ***Anđelko Badurina*** Motives for the Choice of St. Blasius for the City Patron of Dubrovnik*, by* ***Vito Galzinski*** The State Coat of Arms of the Dubrovnik Republic*, and the large work by* ***Milan Rešetar*** The Numismatics of Dubrovnik.

Regarding its contents, the thesis consists of an Introduction *with a subchapter* Temporal-Regional Frame and Research Methodology*. It is followed by a chapter on the city's symbols through history, including* ***St. Blasius****, the coat of arms, and the* ***Libertina*** *(a coin with the inscription* Libertas *in a shield). The central (third) chapter describes 38 noble families of Dubrovnik: Basiljević, Beneša, Binčulić, Bobaljević, Boždarević, Bučinjelić, Buća, Bundić, Bunić, Crijević, Džamanjić, Đurđević, Đurđević-Bunić, Getaldić, Gradić, Gučetić, Gundulić, Kabožić, Klašić, Krusić, Lukarević, Martinušić, Menčetić, Natalić, Ovčarević, Palmotić, Pavlić, Primojević, Prodančić, Prugović, Pucić, Ranjina, Rastić, Saraka, Sorkočević, Tuduzić, Vodopija, and Zlatarić.*

The thesis ends with Conclusions*,* Appendices *(a table of frequency and count of symbols in shields; statistical data on symbols appearing in the coats of arms), a summary in Croatian and in English, and a* Bibliography *(archival matter, literature, Internet sites).*

It may well be said that Dubrovnik is a heraldically rich city, however the "catastrophes which hit the city, plagues, fires and

požari i kasniji potresi, a svakako onaj najjači iz 1667. onemogućio je istraživanje velikog broja vlasteoskih obitelji kojima je ostalo zapisano samo ime". Iz toga razloga brojka od 38 vlasteoskih obitelji s analizom njihovih grbova u ovom diplomskom radnu predstavlja jednu cjelinu, ali i širok prostor za nova podrobnija, ponajprije arhivska istraživanja.

Ovaj diplomski rad predstavlja istraživanje dubrovačke heraldičke baštine u vremenskom periodu od 12. do 16. stoljeća. Uz heraldičku analizu grbova vlasteoskih obitelji, prikazana je i njihova kratka povijest uz naglasak na neke od najvažnijih članova. Za svaku obitelj priložen je i prikaz/prikazi grba.

U završnom dijelu rada napravljena je analiza različitih simbola koji se nalaze na grbovima, te je priložena statistika o najčešće upotrjebljenim simbolima. Tako je od biljnih simbola najzastupljeniji ljiljan koji označava povezanost plemstva s **Francuskom** (*Anžuvincima*), dok se od životinjskih pojavljuju sokol i lav, a što se tumači u svrhu povezivanja pojedinih obitelji s njihovim legendarnim porijeklom. Uz biljne i životinjske simbole javljaju se često i elementi nebeskih pojava, polumjesec, sunce, zvijezde.

Pristupnik najzad ističe bogatstvo vlasteoskih obitelji i njihovih identifikacijskih simbola.

earthquakes, and particularly the great earthquake of 1667, prevented research of larger number of noble families, some of which we only know by their recorded names". For that reason the 38 families with their armorial emblems analysed in this thesis represent a sample, but provide a large area for further research.

This thesis represents research into Dubrovnik's heraldic heritage in the period from the 12th to the 16th century. Along with the heraldic analysis of noble families, short histories are presented with examples of their most notable members. For each family a depiction of the family arms is provided.

The final chapters of the thesis provide an analysis of various symbols found in the coats of arms and present statistics on the most frequently used symbols. Among plants the most frequent symbol used is the fleur-de-lis, highlighting the nobility's links with the ***French*** *(Anjou), while among animals the most frequently used are the hawk and lion, explained though linking individual families with their legendary origins. Beside plants and animals, frequent symbols include celestial bodies: crescent, sun, and stars.*

Finally, the candidate points out the richness of the noble families and their identity symbols.

Link na Repozitoriju Knjižnice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Link at the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences Repository
http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10406/

Lorena Slatina: *Heraldička baština zagrebačke katedrale*

Diplomski rad **Lorene Slatina** *Heraldička baština zagrebačke katedrale* sadrži 296 stranica teksta i 742 bilješke te je opremljen s 142 numerirana slikovna priloga i 2 zasebna priloga. Izrađen je na **Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu** pod mentorstvom doc. dr. sc. **Tomislava Galovića**.

Pristupnica Lorena Slatina, studentica *Diplomskog studija povijesti – Istraživačkog smjera/Modula srednjovjekovne povijesti* spomenutoga Odsjeka za povijest napisala je vrlo opsežan rad, koji prelazi uobičajene okvire jednog diplomskog rada, budući je opremljen uistinu brojnim i kvalitetnim slikovnim prilozima.

Obrana diplomskog rada održana je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 22. veljače 2019. pred povjerenstvom prof. dr. sc. **Mirjana Matijević Sokol** (predsjednica), te doc. dr. sc. Tomislav Galović i izv. prof. dr. sc. **Zrinka Nikolić Jakus**.

Unutar svoje vrlo bogate povijesti **Zagrebačka biskupija**, kasnije **nadbiskupija**, iz razdoblja srednjega vijeka i novog vijeka te modernog i suvremenog doba sačuvala je brojne spomenike i svjedočanstva svoje devetostoljetne povijesti pa tako i one heraldičke provenijencije.

Rad predstavlja sintezu istraživačkih spoznaja na polju heraldičke baštine **zagrebačke katedrale**. Uz postojeće i poznate, sada su registrirani i oni heraldički spomenici koji su bili slabo ili uopće nepoznati široj javnosti i zainteresiranoj znanstvenoj zajednici. Analizirana građa objedinjuje crkvenu, vojnu i vladarsku heraldiku od srednjovjekovnih početaka zagrebačke katedrale do njezina suvremenog doba.

Treba istaknuti da se velik dio grbova, osim na samoj građevini, nalazi i na različitim predmetima u **Riznici katedrale**. Za potrebe ovoga rada izrađena je fotodokumentaciju grbova na vanjskim i unutrašnjim zidinama katedrale, te na vrijedim vitrajima koji datiraju iz vremena biskupa/nadbiskupa **Jurja Haulika**. No, kako bi građa bila što potpunija pristupnica je u svoj istraživački zadatak uključila i druge institucije koje čuvaju heraldičku građu vezanu za katedralu. To su ponajprije *Hrvatski povijesni muzej*, *Hrvatski državni arhiv* i *Muzej grada Zagreba*. Metodološki, svaki grb u katedrali pridružen je njegovom vlasniku uz popratni kratki životopis.

Za potrebe ovoga rada sva dostupna heraldička, sfragistička i

Lorena Slatina: The Heraldic Heritage of Zagreb Cathedral

The graduate thesis by ***Lorena Slatina*** The Heraldic Heritage of Zagreb Cathedral *consists of 296 pages and 742 footnotes as well as 142 numbered illustrations and 2 appendices. It was completed at the* ***University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences, History Department****, under the mentorship of Assistant Prof.* ***Tomislav Galović****.*

The candidate Lorena Slatina, a student in the Graduate History Studies Research Program in the Medieval History Module*, wrote a fairly voluminous work, exceeding the usual size of a graduate thesis, especially regarding the extensive high-quality illustrations.*

The thesis defense was held on 22 February 2019 before a commission composed of Prof. ***Mirjana Matijević Sokol*** *(chair), Asst. Prof.* ***Tomislav Galović****, and Associate Prof.* ***Zrinka Nikolić Jakus****.*

During its rich history from the early Middle Ages to today, the ***Diocese of Zagreb*** *(and afterward the* ***Archdiocese****) has preserved many monuments and testimonials to its nine centuries of history, including those of heraldic provenance.*

The thesis is a synthesis of research into the heraldic heritage of ***Zagreb Cathedral****. It adds to previously known heraldic monuments many more that were hardly known or entirely unknown to the wider public and the research community. The material analyzed includes ecclesiastical, military, and rulers' heraldry from the medieval beginnings of Zagreb Cathedral to the present day.*

It should be mentioned that a large number of coats of arms, besides those on the building itself, are located on various items in the ***Cathedral Treasury****. For this thesis photo-documentation was prepared of the exterior and interior cathedral walls, along with the valuable stained glass windows dating from the era of Bishop/Archbishop* ***Juraj Haulik****. To include all-encompassing materials, the candidate also referenced other institutions preserving the heraldic heritage of the cathedral, foremost among them the* Croatian History Museum*, the* Croatian State Archives*, and the* City of Zagreb Museum*. Regarding the methodology, each of the cathedral arms is linked with its owner, along with a short biography.*

For all heraldic, sphragistic, and liturgical artifacts, high quality photographs appear in the appropriate chapters and on the attached

Ispravak: Na str. 29. u GiZ 24 u prikazu diplomskoga rada Ane Marije Ambrušec greškom kao izdavač planirane monografije navedena Općina Gradec umjesto Općine Kalnik, koja namjerava objaviti ovo vrijedno djelo. Ispričavamo se autorici, općinama i čitateljima.
Errata: *On p. 29 in the GiZ 24 in the article on the Ana Marija Ambrušec graduation thesis, the Community of Gradec was incorrectly named the publisher of her planned book, instead ofthe Community of Kalnik, which is publishing it. We appologize to the author, communities and readers.*

liturgijska građa kvalitetno je fotografirana i priložena uz pripadajuća poglavlja i potpoglavlja, a također i na zasebnom DVD-u. Većinu fotografije u radu potpisuje profesionalni fotograf **Saša Ćetković**.

U radu se ističu velike zasluge jednog od najistaknutijih crkvenih povjesničara i poznavatelja pisanih spomenika Zagrebačke biskupije **Ivana Krstitelja Tkalčića**. Također je konzultirana i druga brojna literatura o biskupskom i kaptolskom Zagrebu odnosno o **Slobodnom i Kraljevskom gradu Zagrebu**.

Sadržajno je diplomski rad strukturiran od *Uvoda* u kojem se definiraju metode istraživanja i prikupljanja građe te šest zasebnih, većih poglavlja. U drugom poglavlju donosi se prikaz opće kronologije i povijesni pregled gradnje zagrebačke katedrale s podcjelinama: *Biskupski i kaptolski Zagreb i kraljevski Gradec*; *Osnutak Zagrebačke biskupije* – odnosno – *pregled povijesti izgradnje zagrebačke katedrale* gdje je naglasak stavljen na *Riznicu zagrebačke katedrale* i *Kratak životopis Hermana Bolléa*.

Središnje je treće poglavlje *Grbovi crkvenih dostojanstvenika*. Tu su obrađeni grbovi kanonika, biskupski i nadbiskupski grbovi (tj. grbovi sa starog portala zagrebačke prvostolnice i jedan nepoznati grb). Potom slijede životopisi nadbiskupa i kardinala s njihovim grbovima te papinski grbovi.

U četvrtom poglavlju obrađeni su velikaški grbovi u tri skupine prema rangu: plemići, grofovski i banski.

Peto poglavlje posvećeno je *Glagoljskom natpisu Družbe "Braće Hrvatskog zmaja" u katedrali*, a šesto *Grbu Trojedne Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*.

Zasebno su pak obrađeni u sedmom poglavlju grbovi grada Zagreba, tj. grb Gradeca i grb Kaptola te zastava Zagrebačkog kaptolskog vojničkog zbora.

U radu se zaključno ističe kako „većina grbova nađena u katedrali ne postoji niti zabilježena, a nikako blazonirana u dosadašnjoj literaturi. Stoga je ovaj rad prikaz "novih" grbova prema postojećim blazonima njihovih vlasnika…".

U devetom poglavlju naslovljenom *Prilozi* donesene su ilustracije grbova papa **Pija XII.**, **Ivana XXIII.** i **Pavla VI.** te *Pečatnjak br. 45.* iz publikacije: **Antun Ivandija** *Zbirka pečatnjaka* (u: *Inventar Riznice zagrebačke katedrale, Metali*, sv. 2. Zagreb: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1986.).

Na kraju rada nalazi se *Sažetak* na hrvatskom i engleskom jeziku te *Bibliografija* koja raspoređena na korištenu arhivsku građu, literaturu, film, internet stranice, enciklopedije i leksikone.

Opravdan je zaključak pristupnice kako bi ovaj rad „trebao biti trag novim istraživačkim skupinama (znanstvenicima, heraldičarima, povjesničarima, povjesničarima umjetnosti, arheolozima i dr.) da osvijetle začetak nastanka zagrebačke katedrale te sve njeno bogatstvo i baštinu kroz proučavanje grbova i njima pripadajućih ličnosti".

Diplomski rad Lorene Slatina *Heraldička baština zagrebačke katedrale* osmišljen je i realiziran kao sustavni pregled, rekapitulacija postojećih spoznaja, ali i terensko istraživanje samog sakralnoga zdanja – zagrebačke katedrale, pa time ujedno i vrijedno istraživanje ukupne heraldičke baštine u Hrvatskoj.

Grbovi na krovnom zabatu groba bl. Alojzija Stepinca u Katedrali: pape Ivana Pavla II. (gore), Trojedine Kraljevine (sredina), zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franje Kuharića (lijevo) i zagrebačkog nadbiskupa blaženog Alojzija Stepinca (desno).
The coat of arms at the cover gable of the Bl. Aloysius Stepinac in the Cathedral: Pope John Paul II (top), Triunited Kingdom (middle), Cardinal Franjo Kuharić, archbishop of Zagreb (left) and Blessed Aloysius Stepinac, archbishop of Zagreb (right).
Photo: Zagrebačka nadbiskupija.

Grb zagrebačkog nadbiskupa (1870. - 1891.), kardinala Josipa Mihalovića, na portalu Katedrale, Herman Bollé, nakon 1880.
The coat of arms of Cardinal Josip Mihalović, archbishop of Zagreb (1870 -1891), at the portal of the Zagreb Cathedral, Herman Bollé, after 1880.
Photo: Wikimedia Commons.

DVD. The photographs were mostly shot by ***Saša Ćetković****, a professional photographer.*

The thesis highlights the importance of one of the most prominent ecclesiastic historians and connoisseur of the written monuments of the Diocese of Zagreb, ***Ivan Krstitelj Tkalčić****. The candidate also consulted many other bibliographic sources on diocesan and chapter Zagreb and of the* ***Free and Royal City of Zagreb*** *(Gradec).*

The thesis consists of an Introduction*, defining the research methods, followed by six larger chapters. The second chapter presents a general chronology and overview of the building of the cathedral though subchapters:* The Zagreb Diocese and Chapter and the Royal Gradec*;* Foundation of the Diocese *– highlighting* the development of the Zagreb Cathedral Treasury*; and a* Short Biography of Herman Bollé*.*

The central chapter is the third: The Coats of Arms of Ecclesiastical Dignitaries*. This includes coats of arms of collegiate canons, bishops, and archbishops (including the coats of arms of the old portal of the Cathedral). It also includes the biographies of archbishops and cardinals with their coats of arms and the pontifical arms.*

The fifth chapter explores the Glagolitic inscription of the Society of "Croatian Dragon Brotherhood" in the Cathedral*, and the sixth the* coat of arms of the *Triunited Kingdom of Croatia, Dalmatia, and Slavonia.*

The next chapter deals with the coats of arms of Zagreb (those of Gradec and Kaptol), as well as the flag of the Zagreb Chapter Military Corps.

The conclusion notes that "many coats of arms found in the Cathedral were not previously recorded and certainly not blazoned in the literature. Therefore the thesis presents these "new" coats of arms after the known blazons of their owners…".

The ninth chapter includes appendices presenting illustrations of pontifical arms of ***Pius XII****,* ***John XXIII****, and* ***Paul VI****, as well as Seal no. 45 from the* ***Antun Ivandi*** *publication* Sphragistic Collection *(in:* Inventar Riznice zagrebačke katedrale, Metali*, Vol. 2. Zagreb: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1986).*

The final pages include summaries in Croatian and in English and the Bibliography*, divided into archival matter, literature, movies, Internet pages, encyclopedia, and lexicons.*

The candidate's conclusion asserts that this thesis "should provide clues for new research groups (scientists, heraldists, historians, art historians, archeologists, etc.) to illuminate the beginnings of Zagreb Cathedral and all of its richness and heritage though research into the coats of arms and their owners".

Lorena Slatina envisioned and realized her thesis as a systematic review, a recapitulation of existing knowledge, and a field work of the sacral building – the Cathedral – valuable research into Croatia's heraldic heritage.

Marko Vitez

Grb i zastava Općine Gornji Kneginec

The Coat of Arms and the Flag of the Community of Gornji Kneginec

Općina **Gornji Kneginec** smještena je u središnjem dijelu **Varaždinske županije** osam kilometara jugoistočno od grada **Varaždina**. Pripada u red srednje velikih općina u županiji, a po gospodarsko-demografskim karakteristikama među najrazvijenije.[1] Mjesto Kneginec prvi se puta spominje u povelji hrvatsko-ugarskog kralja **Andrije II. Arpadovića** iz 1209. kojom je Varaždinu dodijelio povlastice slobodnog kraljevskog grada. Hrvatsko-ugarski kralj **Bela III.** je 1194. povjerio svojem sinu **Emeriku** (Mirko) na upravljanje hrvatski prostor potpuno isključivši mlađeg sina **Andriju** kojemu je predodredio da ode u križarske ratove. Emerik je oko 1203. okrunio svojeg sina **Ladislava** za hrvatskog kralja što je bio povod za vojni sukob između braće. Vojske dviju tabora susrele su se u okolici Varaždina. Emerik je brata Andriju zatočio u kuli u Knegincu (današnja **Andrijina kula** koja se nalazi u centru mjesta), a kako bi mu olakšali tamnovanje Varaždinci su ga dvorili i gostili. Smrću kralja Ladislava 1205. Andrija postaje kraljem i iz zahvalnosti prema Varaždincima za gostoljubivost prilikom tamnovanja dodjeljuje im privilegije gradskog tipa, dok Kneginec postaje dio varaždinskog gradskog teritorija.[2]

Općina je svoje prve simbole usvojila 10. listopada 1995.[3] Autor simbola, **Krunoslav Čolo**, varaždinski kaligraf, heraldičar i grafički dizajner (poznatiji kao „gradski notar") donosi heraldički opis grba: *Na crvenoj podlozi štita na vrhu zelenog brijega nalazi se bijela stožasta kula sa kruništem. Na sredini kule smješten je prozor sa srebrnom rešetkom iz kojeg se pomalja ruka koja drži zlatnu vagu u ravnoteži. Iznad kule je zlatna kruna. Sa lijeve strane nalazi se zlatna grančica vinove loze na kojoj je jedan zlatni grozd i jedan zlatni list. Sa desne strane kule nalaze se tri zlatna klasa pšenice. Klasje i vinova loza se u dnu štita križaju.* Bijela kula simbolizira nekadašnju utvrdu Kneginec od kojih se sačuvala samo Andrijina kula. Ruka koja izlazi iz kule i drži vagu predstavlja pravednost Andrije II. koji je iskazao prema Varaždincima izdavanjem povlastica slobodnog kraljevskog grada. Žito i vinova loza simbol su poljoprivrede: nizinski kraj općine pogodan je za uzgoj žitarica, dok je brežuljkasti (prostor Varaždin Brega) poznati vinogradarski kraj.[4] Zastava omjera 1:2 sastoji se od pet crveno-bijelih pruga temeljenih na zastavi grada Varaždina i Varaždinske županije, s bijelim poljem uz koplje dužine 3/7 ukupne dužine zastave i grbom u njihovom središtu. Grb na zastavi stiliziran je u obliku kartuše.

Grb i zastava Općine Gornji Kneginec usvojeni 1995.
The coat of arms and the flag of the Community of Gornji Kneginec adopted in 1995.

*The Community of **Gornji Kneginec** is located in the central part of **Varaždin County**, 8 km southeast of the city of **Varaždin**. It ranks among the mid-sized communities in the county, but based on its economic and demographic characteristics it is among the most developed.[1] The place named Kneginec was first mentioned in a 1209 charter of the Croatian-Hungarian king **Andrew II Arpad**, which granted free and royal city status to Varaždin. The Croatian-Hungarian king **Bela III** entrusted Croatian lands to his son **Emerik** (Mirko), entirely passing over his younger son **Andrew**, whom he determined should go on one of the Crusades. Around 1203 Emerik crowned his son **Ladislas** as Croatian king, resulting in military conflict between the brothers. The armies of two camps met around Varaždin. Emerik captured his brother Andrew and locked him up in Kneginec (in **Andrew's Tower** – in today's town center). To ease his incarceration, the citizens of Varaždin served and fed him. With passing of King Ladislas in 1205, Andrew became the king and in gratitude towards the citizens of Varaždin for their hospitality during his confinement, he granted them further civic privileges, while Kneginec became a part of the city territory.[2]*

*The community adopted its first symbols on 10 October 1995.[3] The designer, **Krunoslav Čolo**, a calligrapher, heraldist, and graphic designer from Varaždin (known as the "city notary"), provided heraldic blazon:* Gules on a mount vert a white conical embattled tower with a window grilled argent from which a hand is issuing holding balanced scales or. The tower is ensigned with a crown. In sinister a vine branch with a bunch of grapes and a leaf or and in dexter three wheat ears, both in saltire in the base. *The white tower stands for the former fortress of Kneginec, of which only Andrew's Tower is preserved. The issuing hand with the scales represent the justice that Andrew II showed toward Varaždin by granting expanded rights. The wheat and vine symbolize agriculture: the lowlands are convenient for grain production and the highlands (around Varaždin Breg) are a famous wine-producing region.[4] The flag, in proportions of 1:2, is composed of five red and white stripes, based on the flag of Varaždin and its county. It has a white field with the coat of arms in the center next to the hoist 3/7 of the flag length. The coat of arms in the flag is shown in a cartouche shape.*

*These symbols have not received approval from the **Ministry of Administration**.* The Commission for Evaluation of Coats of Arms and Flags of Local Self-Government Units, *in its 10th session on 3 January 1996, concluded that the design of the coat of arms disregarded heraldic rules – that it was overburdened with diverse*

1 Dragutin Feletar, „Položaj, prirodno-geografske i demografske značajke", in: Dragutin Feletar, ed. *Općina Gornji Kneginec: povijesno-zemljopisna monografija (izabrane teme)*, Meridijani, Samobor, 2004:10.

2 Hrvoje Petrić, „Prostor današnje općine i župe Kneginec do sredine 20. stoljeća", in: Feletar, 2004: 43 – 44.

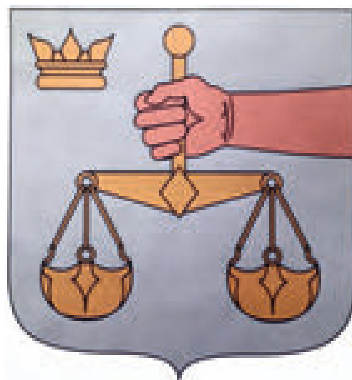
3 Odluka o opisu i uporabi grba i zastave Općine Gornji Kneginec, 10. 10. 1995. (KLASA: 017-01/95-01/01, URBROJ: 2186-05-95-2), *Službeni vjesnik Županije Varaždinske*, 16/1995, 17. 11. 1995.

4 Autorov literarni opis grba, arhiv Općine, 1995. | *Author's description of the coat of arms, archive of the Community, 1995.*

Ovakvi simboli nisu dobili odobrenje **Ministarstva uprave**. *Povjerenstvo za davanje ocjene o grbu i zastavi jedinice lokalne samouprave* je na svojoj desetoj sjednici 3. siječnja 1996. ocijenilo da pri izradi grba nisu poštivana pravila heraldike, odnosno da je prenatrpan najrazličitijom simbolikom, a zastava je nepravilna jer prema P*ravilniku o postupku za utvrđivanje grba i zastave jedinice lokalne samouprave* općinska zastava mora biti jednobojna.[5] Povjerenstvo nije prihvatilo prijedlog da zastava ostane dvobojna, iako je u zahtjevu takvim prijedlogom izražena pripadnost Varaždinskoj županiji i povijesna činjenica da je **Varaždin Breg** povijesno bio katastarski dio Grada Varaždina.[6] Unatoč tome, simboli su se koristili neslužbeno do odobrenja sadašnjih simbola 2004. godine, a nakon toga zastavu preuzima Kulturno-umjetničko društvo *Knegingrad* koje je na nju ušivalo naziv društva i općine.

Općinsko vijeće usvojilo je 19. kolovoza 1996. godine nove simbole, pojednostavljene i modificirane u odnosu na prethodne.[7] Opis grba je: *Na crnoj podlozi štita pomalja se ruka koja drži zlatnu vagu u ravnoteži. U gornjem desnom uglu nalazi se pomoćni simbol u obliku zlatne krune.* Zastava omjera 1:2 je crvene boje s grbom općine u sredini. Autor ovih simbola ponovo je Krunoslav Čolo. Iako je općinsko poglavarstvo zatražilo odobrenje za izmijenjene simbole,[8] Ministarstvo uprave je nakon gotovo godinu dana odbilo prijedlog zbog loše izvedene stilizacije ruke u grbu.[9] Općina je tada odustala od daljnje procedure, a ovi simboli nisu nikada korišteni u upotrebi.

Grb usvojen 1996.
The coat of arms adopted in 1996.

Općina treći puta 2004. godine kreće u proces usvajanja grba i zastave, ovoga puta poštujući cjelovitu proceduru. **Hrvatski državni arhiv** ustanovio je kako Općina nema povijesni grb,[10] dok je dizajn simbola ponovo povjeren Krunoslavu Čoli koji je, uz stručne savjete akademskog slikara i grafičara **Zdravka Tišljara**, donio konačno rješenje. Općinsko je vijeće 16. srpnja 2004. godine donijelo Odluku koja sadrži opis grba i zastave, uvjete i načine njihove uporabe.[11] Članak 7. donosi opis grba: *Na grbu Općine Gornji Kneginec kao centralni simbol nalazi se vaga u ravnovjesju kao simbol pravde koju Andrija II. Arpadović iskazuje prema stanovnicima varaždinskog kraja za nesebičnu brigu i pomoć za trajanja njegovog utamničenja u kuli Knegingrada u razdoblju od dvije godine (od 1202. do 1204. godine). Poslije smrti svojega brata Emerika godine 1205. godine koji ga je i dao zatvoriti, postavši kraljem Andrija II. odlučuje se odužiti ljudima ovoga kraja na način da gradu Varaždinu daje povlasticu slobodnog kraljevskog grada. Pomoćni simboli u obliku dvije krune simboliziraju kraljevsko porijeklo Andrije i njegovog brata Emerika koji su na specifičan način doprinijeli da grad Varaždin dobije gore spomenute sloboštine.* Idući članak opisuje zastavu: *Zastava je izrađena u omjeru (visina prema dužini) 1:2 i plave je boje. Grb Općine smješten je na sredini zastave. Veličina i smještaj grba u skladu su s naputkom Povjerenstva za davanje odobrenja*

Prijedlog grba iz 2004.
The coat of arms proposal of 2004.

symbolism, while the flag violated the Regulations on the Procedure for Determining Coats of Arms and Flags of Local Self-Government Units*, which requires that community flags to be single-colored.*[5] *The Commission rejected the proposal for the flag to remain two-colored, even when that was explained as expression of the affiliation to the County and the fact that* ***Varaždin Breg*** *was historically a cadastral part of the City of Varaždin.*[6] *Nevertheless, these symbols were used unofficially and extensively until the current design's approval in 2004. Afterward the flag was handed over to the* Knegingrad *Cultural-Artistic Society, which defaced it with the Society and Community names.*

The Community Council adopted new set of symbols on 19 August 1996, simplified and modified.[7] *The blazon is:* Sable a hand holding balanced scales or and in the dexter chief a crown also or. *The flag is red, in proportions of 1:2, with the coat of arms in the center. Krunoslav Čolo designed these as well. Although the Community Magistrate submitted the request for the approval,*[8] *after almost a year the Ministry of Administration rejected it, citing a poorly performed stylization of the hand in the coat of arms.*[9] *The Community delayed pursing the matter further and these symbols were never used.*

In 2004 the Community started a third attempt to adopt its symbols, now following the procedure. The ***Croatian State Archives*** *determined that the Community had no historical coat of arms,*[10] *while the design was again entrusted to Krunoslav Čolo, who made the final design with the professional guidance of academic painter and graphic artist* ***Zdravko Tišljar****. The Community Council adopted the Decision including the descriptions of the coat of arms and the flag and conditions and modes of their use on 16 July 2004.*[11] *Art. 7 provides for a (non-heraldic) blazon:* In the coat of arms of the Community of Gornji Kneginec the central symbol is balanced scales as a symbol of justice which Andrew II Arpad granted to citizens of the Varaždin region for the altruistic care and help during his incarceration in the Knegingrad Fort for two years (from 1202 to 1204). After the death of his brother Emerik, who incarcerated him, in 1205, and becoming the king, Andrew II decided to repay to the people of the region, granting free and royal city privileges to Varaždin. An auxiliary symbol of two crowns symbolize the royal origin of Andrew and his brother Emerik, who contributed in their particular way in proving the city of Varaždin with these liberties. *The following article describes the flag:* The flag is produced in the ratio (height to length) 1:2 and it is blue. The Community coat of arms is set in its center. The size and location of the coat of arms are in accordance with the guides of the Commission for Evaluation of Coats of Arms and Flags of Local Self-Government Units of the Central State Office for Administration. *The symbols were consecrated on 22 July, the feast of St. Mary Magdalene, celebrated as the Community Day.*

5 Obavijest Ministarstva uprave, 23. 1. 1996. (KLASA: UP/I-017-02/95-01/84, URBROJ: 515-04-03/1-95-1).
6 Zahtjev za odobrenje zastave i grba Općine Gornji Kneginec, 7. 11. 1995. (KLASA: 017-01/95-01/03, URBROJ: 2186-05-95-1).
7 Odluka o opisu i uporabi grba i zastave Općine Gornji Kneginec, 19. 8. 1996. (KLASA: 017-01/96-01/02, URBROJ: 2186-05-96-1), *Službeni vjesnik Županije Varaždinske*, 15/1996, 3. 9. 1996.
8 Zahtjev za odobrenje grba i zastave Općine Gornji Kneginec, 22. 8. 1996. (KLASA: 017-01/96-01/02, URBROJ: 2186-05-96-2).
9 Obavijest Ministarstva uprave, 18. 7. 1997. (KLASA: UP/I-017-02/95-01/84, URBROJ: 515-04-03/1-96-2).
10 Zahtjev načelnika za povijesnim grbom Općine, 27. 4. 2004. (KLASA: 017-01/04-01/01, URBROJ: 2186-05-04-01); Odgovor Hrvatskog državnog arhiva, 30. 4. 2004. (KLASA: 017-02/04-01/15, URBROJ: 565-03-04-2).
11 Odluka o opisu i uporabi grba i zastave Općine Gornji Kneginec, 16. 7. 2004. (KLASA: 017-01/04-01/01, URBROJ: 2186-05-04-4), *Službeni vjesnik Varaždinske županije*, 21/2004, 23. 7. 2004.
12 Željko Pavlek, „Općina Kneginec Gornji dobila novi grb i zastavu – simbol

grba i zastave Središnjeg državnog ureda za upravu. Simboli su posvećeni 22. srpnja na blagdan svete Marije Magdalene koja se slavi kao Dan općine. Zastavu je blagoslovio varaždinski biskup msgr. Marko Culej dok je kum zastave bio saborski zastupnik Vladimir Kurečić.[12]

Poglavarstvo je prije formalnog usvajanja predalo zahtjev za odobrenjem **Središnjem državnom uredu za upravu** koje je, nakon sjednice Povjerenstva 13. prosinca 2004., ustvrdilo da je heraldički grb ispravan, ali da je zbog stilizacije u grbu potrebno na krunama plave dragulje obojiti crveno.[13] Iako je Općina službeno ispravila likovni dizajn,[14] u praksi se i dalje koristi originalno likovno rješenje s plavim središnjim draguljima u kruni. Središnji državni ured za upravu donio je 2. lipnja 2005. odobrenje uz službeni blazon grba: *U plavome zlatnu/žutu vagu nadvisuju dvije zlatne/žute krune*, dok je odobreni opis zastave: *Zastava omjera 1:2 plave boje sa žuto obrubljenim grbom općine u sredini*.[15] Općina je i gotovo identičnu odluku o usvajanju simbola ponovo donijela 9. rujna 2009.[16]

Ovakav je odabir grba i zastave najbolji od sva tri do sada usvojena prijedloga. Grb je jednostavan zbog toga što se sastoji od samo dva elementa. Vaga i kruna održali su se od prvog prijedloga. Njihova je simbolika višestruka, a opet ističu sastavnicu koje je naselje imalo kroz prošlost. U arhivi Općine čuva se standardizacija simbola u kojoj se navodi kako se grb sastoji od samo četiri heraldičke boje koje su definirane CMYK modelom boja: bijele (srebrne), crvene: 0-100-100-0; plave: 80-60-0-0 i žute (zlatne): 0-0-100-0.[17]

Također treba spomenuti kako se koriste i stolne zastavice koje su okomite s grbom i natpisom općine iznad i ispod grba. U standardizaciji je prikazan likovni prijedlog svečane zastave s pomalo nejasnim izborom ornamenta (npr. ljiljani). Ona do danas nikada nije izrađena. ■

Zahvala
Zahvaljujem se pročelniku *Jedinstvenog upravnog odjela Općine Gornji Kneginec* g. **Mariju Levatiću** i općinskom načelniku g. **Goranu Kaniškom**, koji su mi omogućili uvid u općinsku arhivu, i bez čije pomoći ne bi mogao nastati ovaj članak.

Gore: Grb i zastava Općine Gornji Kneginec, usvojeni 20. 7. 2004., odobreni 2. 6. 2005.
Top: The coat of arms and the flag of the Community of Gornji Kneginec, adopted on 20 July 2004, approved on 2 June 2005.
Dolje: Likovno rješenje počasne zastave. Primijeti plavi središnji dragulj na krunama.
Bottom: Design of ceremonial flag. Note the blue central jewel in the crowns.

The flag was consecrated by Msgr. ***Marko Culej****, Bishop of Varaždin, while its patron was* ***Vladimir Kurečić****, MP.*

Before the symbols' formal adoption, the Magistrate submitted the request to the ***Central State Office for Administration****, which, following the Commission session of 13 December 2004, determined that the coat of arms was heraldically correct, but that due to stylization in it the crown jewels should be colored red.[13] Although the Community officially corrected the design,[14] in practice the original one with blue central jewels in the crowns is still used. The Central State Office for Administration issued a formal approval on 2 July 2005, providing the official blazon:* Azure scales or and in the chief two crowns also or. *The approved flag description is:* A flag in the ratio 1:2, blue with yellow outlined coat of arms in its center.[15] *The same decision on symbols was again adopted almost word-for-word by the Community on 9 September 2009.[16]*

Such choice of the coat of arms and the flag is the best among the three sets considered. The coat of arms is simple, consisting of only two charges. The scales and two crowns were preserved from the original design. Their symbolism is multiple, and they recount a component the town inherited from history. The Community archives also preserve the symbols' specifications, among other details the four heraldic colors in the CYMK model: white (argent), red: 0-100-100-0; blue: 80-60-0-0; and yellow (or): 0-0-100-0.

It should be mentioned that table flags are used as well – vertical hanging flags with the coat of arms and the community name inscribed in two lines above and below it. The specifications also include a design for a ceremonial flag, including the somewhat unclear choice of charges (e.g. lilies), but so far, it was not produced. ■

Acknowledgment
I express my gratitude to **Mario Levatić**, head of the *Administrative Department*, and **Goran Kaniški**, community mayor, for providing me access to the Community archive and without whose help this paper would not be possible

pravde Andrije II. Arpadovića“, *Večernji list*, 21. 7. 2004.; „Novi grb i zastava“, *Kneginečki list: glasilo Općine Gornji Kneginec*, studeni 2004., 7; Tomislav Gumbas, „Nova zastava Općine Gornji Kneginec“, *Vjesnik: hrvatski politički dnevnik*, 23. 7. 2004., 6; „Bogatstvo kulturno-zabavnog programa“, *Varaždinske vijesti*, 28. 7. 2004., 35.

13 Zahtjev za odobrenje grba i zastave Općine Gornji Kneginec, 6. 5. 2004. (KLASA: 017-01/04-01/01, URBROJ: 2186-05-04-3); Mišljenje Središnjeg državnog ureda za upravu, 27. 1. 2005. (KLASA: UP/I-017-01/04-01/21, URBROJ: 515-10/06-04-2).

14 Ispravak likovnog rješenja grba i zastave Općine Gornji Kneginec, 11. 3. 2005. (KLASA: 017-01/04-01/01, URBROJ: 2186-05-05-1-1).

15 Rješenje Središnjeg državnog ureda za upravu, 2. 6. 2005. (KLASA: UP/I-017-01/04-01/21, URBROJ: 515-10/06-05-5); Obavijest Središnjeg državnog ureda za upravu, 3. 6. 2005. (KLASA: UP/I-017-01/04-01/21, URBROJ: 515-10/06-05-4).

16 Odluka o opisu i uporabi grba i zastave Općine Gornji Kneginec, 9. 9. 2009. (KLASA: 017-01/09-01/1, URBROJ: 2186/05-01-09-1), *Službeni vjesnik Varaždinske županije*, 32/2009, 16. 9. 2009.

17 *Standardizacija grba i zastave Općine Gornji Kneginec*, arhiv Općine | *Archive of the Community*, 2004.

Kronika HGZD *HGZD Chronicles*

🏳 *17. studeni 2018.* – na sajmu *Interliber* na *Zagrebačkom velesajmu* predstavljena monografija *»Hrvatska odlikovanja, priznanja i medalje«*, autora **Krešimira Kašpara**, mr. sc. **Mirka Marijana**, **Siniše Pogačića** i **Borisa Pristera**, izdavač *Školska knjiga* ①
🏳 *21. studeni 2018.* – 6. predavanje iz ciklusa *»Zastave zemalja Europe i svijeta«* (ZZES), **Željko Heimer**: *»Turske zastave«*, **Koordinacija hrvatskih društava prijateljstva** (KHDP), u prostorijama **Hrvatsko-turske udruge prijateljstva**, Zagreb, pod pokroviteljstvom predsjednice Republike Hrvatske gospođe **Kolinde Grabar Kitarović** ②
🏳 *27. studeni 2018.* – Predsjednik HGZD-a sastao se u **Bruxellesu**, Belgija, s predsjednikom FIAV-a, gospodinom **Michelom Lupantom** ③
🏳 *1. veljače 2019.* – Otvorenje *Muzejskoga postava Domovinskog rata* u Bjelovaru, *Društvo za očuvanje hrvatske vojne tradicije*, predsjednik **Marin Sabolović** ④
🏳 *1. veljače 2019.* – Otvorenje izložbe *»Splitski grbovi – Kameni grbovi iz Muzeja grada Splita«* (otvorena do 30. travnja, v. tr. 23–24) ⑤
🏳 *7. veljače 2019.* – 7. predavanje ZZES, **Heimer**: *»Grbovi i zastave Bosne i Hercegovine«*, KHDP
🏳 *1. ožujka 2019.* – 8. predavanje ZZES, **Heimer**: *»Zastave Azerbajdžana«*, KHDP, pozdravno obraćanje predsjednik *Hrvatsko-azerbajdžanskog društva prijateljstva*, bivši predsjednik Republike Hrvatske, g. **Stjepan Mesić** i veleposlanik Republike Azerbajdžan u Republici Hrvatskoj Nj. E. g. **Fahradin Gurbanov**

→ 36

🏳 17 November 2018 – *the book* »Croatian Orders, Awards and Medals« *by* ***Krešimir Kašpar***, ***Mirko Marijan***, *MSc*, ***Siniša Pogačić***, *and* ***Boris Prister***, *published by* Školska knjiga *promoted at the* Interliber *fair* ①
🏳 21 November 2018 – 6th *lecture in the cycle* »Country flags of Europe and the World« *(ZZES)*, ***Željko Heimer***: »Coats of Arms and Flags of Slovenia«, ***Coordination of Croatian Friendship Societies*** *(KHDP), Zagreb, under auspices of the President of the Republic of Croatia, Mrs.* ***Kolinda Grabar-Kitarović*** ②
🏳 27 November 2018 – *the HGZD President met with the FIAV President, Mr.* ***Michel Lupant***, *in* ***Bruxelles***, *Belgium* ③
🏳 1 February 2019 – *Opening of the* Museum Collection of Croatian War of Independence *in Bjelovar, Association for the Preservation of the Croatian Military Tradition,* ***Marin Sabolović*** ④
🏳 1 Fabruary 2019 – *Exhibition opening* »Coats of Arms of Split – Stone Coats of Arms from the Split City Museum« *(opened until 30 April, see p. 23–24)* ⑤
🏳 7 February 2019 – 7th *lecture ZZES,* ***Heimer***: »Coats of Arms and Flags of Bosnia and Herzegovina«, *KHDP*
🏳 1 March 2019 – 8th *lecture ZZES,* ***Heimer***: »Flags of Azerbaijan«, *KHDP, introductory greeting by the president of the* Croatian-Azerbaijan Friendship Society, *the former president of the Republic, Mr.* ***Stjepan Mesić*** *and the Ambassador of the Republic of Azerbaijan to the Republic of Croatia H.E. Mr.* ***Fakhraddin Gurbanov***
🏳 4 March 2019 – 11th *annual guest lecture for the Zagrebb Classical Gymnasium Society,* ***Heimer***: »Flags of China«

→ 36

Međunarodni kongresi *International Congresses*

15.–19. srpnja 2019. | *15 – 19 July 2019* **HEMISFLAG: 28 ICV**
28. međunarodni veksilološki kongres, San Antonio, Teksas, SAD
***28th International Congress of Vexillology**, San Antonio, Texas, USA*
Vexillological Association of the State of Texas texflags.org
Flag Research Center flagresearchcenter.org

kolovoz 2020. | *August 2020* **34 ICGHS** Madrid, Španjolska | *Spain*
34. međunarodni kongres genealoških i heraldičkih znanosti
34th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences

kolovoz 2021. | *August 2021* **29 ICV**
29. međunarodni veksilološki kongres, Ljubljana, Slovenija
***29th International Congress of Vexillology**, Ljubljana, Slovenia*
Heraldično, veksilološko in genealoško društvo Heraldica Slovenica www.heraldica-slovenica.si

35 ICGHS 2022 *Cambridge, England, UK*
Beijing, PR China (candidate) **30 ICV 2023**
36 ICGHS 2024 [u pripremi | *TBD*]
Paris, France (candidate) **31 ICV 2025**

Suradnici u ovom broju *Authors in this issue*

Mislav Barić, kustos Zbirke zastava i zastavnih vrpci i Zbirke odora Hrvatskog povijesnog muzeja, član HGZD-a, Zagreb, m.baric@hismus.hr
Mate Božić, mag. educ. phil et hist., član HGZD-a, koordinator projekta arheološkog turizma *Regnum Croatorum*, Solin, matefil97@gmail.com
Tomislav Galović, doc. dr. sc., prof. povijesti i dipl. arhivist, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, voditelj seminara *Pomoćne povijesne znanosti*, član Predsjedništva HGZD-a, tgalovic@ffzg.hr
Željko Heimer, pukovnik dr. sc., LF, FF, predsjednik HGZD-a, Zagreb, zheimer@gmail.com
Matija Horvat, nezavisni istraživač, član HGZD-a, Breznički Hum, matija191@gmail.com
Vjekoslav Kramberger, apsolvent arheologije, kolekcionar odlikovanja i znakovlja, tajnik udruge »Starinar« u Zadru, objavljivao iz numizmatike i faleristike, vjekokramberger@gmail .com
Nikša pl. Kuščić, predsjednik ogranka Split Hrvatskog plemićkog zbora, član Hrvatskog rodoslovnog društva *Pavao Ritter Vitezović* i HGZD-a, nkuscic@hotmail.com
Ninoslav Ljubičić, dr. med. spec. ginek. i porodništva, numizmatičar i šahist, Slavonski Brod
Dijana Nazor, dr. art., viša konzervatortica-restauratorica u Hrvatskom restauratorskom zavodu, voditeljica likovnog programa Međunarodnog uličnog festivala *Cest is d´Best* i autorica festivala zastavica, članica HGZD-a, Zagreb, dijananazor@gmail.com
Márton Pelles, MSc, student poslijediplomskog doktorskog studija regionalne politike i ekonomije na Sveučilištu u Pečuhu, proučava trgovačku povijest Rijeke, pellesmarci@gmail.com
Amer Sulejmanagić, dipl. ing. arh., numizmatičar i heraldičar, član HGDZ-a, Sarajevo, asulejma@ yahoo.com
Marko Vitez, mag. educ. geogr. et hist., učitelj geografije u OŠ Kneginec Gornji, član HGZD-a, markovitez@yahoo.com

Grb i Zastava
Glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva
Bulletin of the Croatian Heraldic & Vexillological Association

IMPRESSUM
Grb i Zastava:
Glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva
Broj **25**, Godina **XIII.** Zagreb **svibanj 2019.**
ISSN **1846-3827**
Urednik i engleski prijevod: **Željko Heimer**
Predsjedništvo HGZD-a: **Željko Heimer**, predsjednik; **Dubravka Peić Čaldarović**, potpredsjednica; **Matea Brstilo Rešetar**, tajnica; **Tijana Trako Poljak**, **Tomislav Galović**, članovi Predsjedništva. Engleska lektura: **Ted Kaye,** North American Vexillological Association.
Cijena broja 35 kn, za inozemstvo 7 €.
Godišnja pretplata (2 broja): 60 kn, za inozemstvo 12 €.
Za članove HGZD-a besplatno.
Narudžbe na **Leykam international, Ilica 42, HR-10000 Zagreb** ili **leykaminternational@gmail.com**
Izdavač: **Hrvatsko grboslovno i zastavoslovno društvo Pazinska 50, HR-10110 Zagreb**
E-mail: **hgzd@hgzd.hr** Web: **http://www.hgzd.hr**
IBAN **HR2323600001101905988** Tisak: **Denona d. o. o.**
OIB **21212575148** Naklada ovog broja: **200 komada**
Prilozi za »Grb i Zastavu« dobrodošli su. Članci, fotografije i ostalo mogu se dostaviti izdavaču u pisanom ili tiskanom obliku, u elektroničkom obliku ili kao privici elektroničkom poštom. Materijali se ne vraćaju.
Stavovi i mišljenja izneseni u glasilu su autorski, i ne predstavljaju stavove i mišljenja uredništva ni HGZD-a. Iako se HGZD trudi da su podaci izneseni u glasilu točni, Društvo ne garantira njihovu točnost i ne preuzima nikakvu materijalnu ni moralnu odgovornost za štetu koja bi zbog njih nastala.
Ovaj broj zaključen je 15. svibnja 2019.

LEYKAM international

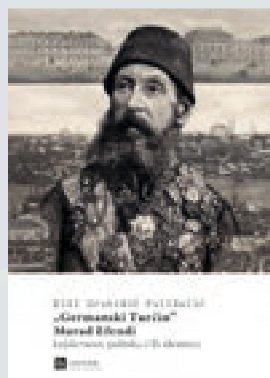
s ponosom predstavlja novosti u svojim bibliotekama
proudly presents new titles in our series

KNJIŽEVNOST / LITERATURE

178,-
Eva Menasse:
Životinje za napredne.
Zbirka pripovijedaka

GERMANISTIKA / GERMAN STUDIES

178,-
Eldi Grubišić Pulišelić:
Germanski turčin Murad Efendi.
Književnost, politika i/ili identitet

198,-
Svjetlan Lacko Vidulić:
Schlaglichter der Moderne.
Studien zur österreichischen Literatur
im langen 20. Jahrhundert

KAZALIŠTE / THEATER

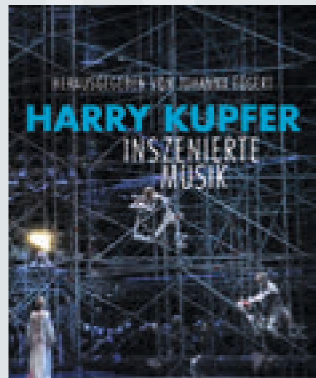

178,-
Boris Senker:
S obiju strana rampe.
Ogledi o hrvatskoj
drami i kazalištu

GLAZBA / MUSICOLOGY

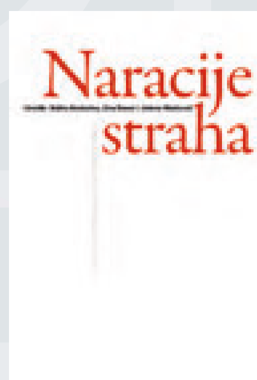

188,-
Zagrebački kvartet
100 godina – Zagreb
Quartet 100 years

298,-
Johanna Eggert:
Harry Kupfer –
Inszenierte Musik

ETNOLOGIJA / ETHNOLOGY

198,-
Natka Badurina, Una Bauer i Jelena Marković:
Naracije straha. Zbornik

LEYKAM international

www.leykam-international.hr
info@leykam-international.hr
Ilica 42, 10000 Zagreb

Upitajte za prethodnih
13 godišta, 25 brojeva!
Inquire for the previous
13 volumes, 25 numbers!

Grb i Zastava
2006. – 2018.

→ 34

⚐ *4. ožujka 2019.* – 11. godišnje gostovanje na tribini *Društva zagrebačke klasične gimnazije*, predavanje **Heimer**: *»Zastave Kine«*

⚐ *12. ožujka 2019.* – 9. predavanje ZZES, **Heimer**: *»Zastave Kazahstana«*, KHDP, pozdravno obraćanje veleposlanik Republike Kazahstan u Republici Hrvatskoj Nj. E. g. **Toležan Barlibajev** ⑥

⚐ *16. ožujka 2019.* – 10. predavanje ZZES, **Heimer**: *»Ruske zastave«*, **Sisak**, KHDP i *Hrvatsko-ruskog društva prijateljstva Sisak* ⑦

⚐ *1. travnja 2019.* – objavljen br. 1/2019 *»Hrvatske revije«* časopisa **Matice hrvatske** za društverna i kulturna pitanja, tema broja: *Hrvatska heraldička baština u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti* (v. str. 24)

⚐ *18. travnja – 30. svibnja 2019.* – ciklus predavanja *»Hrvatski simbolički identitet«*, **Centar za kulturu Trešnjevka**, Zagreb, autorica projekta doc. dr. sc. **Tijana Trako Poljak**

- 18.4. doc. dr. sc. T. Trako Poljak »Hrvatski državni blagdani« ⑧
- 25.4. doc. dr. sc. T. Galović »Hrvatski heraldičari u 20. stoljeću« ⑨
- 9.5. mr. sc. Mirko Marjan »Hrvatska odlikovanja« ⑩
- 16.5. dr. sc. Ž. Heimer »Hrvatski municipalni identitet«
- 23.5. M. Sabolović, mag. geog. »Vizualni identitet hrv. oružanih formacija«
- 30.5. izv. prof. dr. sc. Božo Skoko »Imidž Hrvata i Hrvatske u svijetu«

⚐ *26. travnja 2019.* – predavanje **Heimer**: *»Hrvatska municipalna veksilologija i zastave grada Splita«*, Muzej grada Splita; razgovor na Radio Split HRT-a, Radio Brač i Radio Sunce

⚐ *28. travnja* i *5. svibnja 2019.* – gostovanje **Heimer** u emisiji *Baština* **Radio Splita** urednice i voditeljice **Ivone Jakić**. https://radio.hrt.hr/radio-split/ep/bastina-radio-splita/297791/ i https://radio.hrt.hr/radio-split/ep/bastina-radio-splita/298908/

Prilog o veksilologiji **Darko Šarić**: „Splite koji barjak viješ?“, *Slobodna Dalmacija*, 05.05.2019. str. 17–19. https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/602388

→ 34

⚐12 March 2019 – *9th lecture ZZES,* ***Heimer****:* »Flags of Kazakhstan«*, KHDP, introduction by the Ambassador of the Republic of Kazakhstan to the Republic of Croatia H.E. Mr.* ***Tolezhan Barlibayev*** ⑥

⚐16 March 2019 – *10th lecture ZZES,* ***Heimer****:* »Russian Flags« *in* ***Sisak****, KHDP,* Croatian-Russian Friendship Society in Sisak ⑦

⚐1 April 2019 – *issued nr1/2019 of »Hrvatska revija« journal for social and cultural issues of the* ***Croatian Matrix****, theme of the number* Croatian Heraldic Heritage in the past, present and future (se p. 24)

⚐18 April 2019 – 30 May 2019 – *lecture cycle* »Croatian Symbolic Identity«, ***Trešnjevka Cultural Center****, Zagreb, project author Asst. Prof.* ***Tijana Trako Poljak***

- *18.4. Asst. Prof. T. Trako Poljak,* »Croatian State Holidays« ⑧
- *25.4. Asst. Prof. T. Galović,* »Croatian Heraldists of the 20th Century« ⑨
- *9.5. Mirko Marjan, MSc,* »Croatian Orders of Merit« ⑩
- *16.5. Dr. Ž. Heimer,* »Croatian Municipal Identity«
- *23.5. M.Sabolović,* »Visual Identity of the Croatian Armed Formations«
- *30.5. Assoc. Prof. Božo Skoko,* »Image of Croats and Croatia in the World«

⚐26 April 2019 – *lecture* ***Heimer****:* »Croatian Municipal Vexillology and the flags of the city of Split«, *City Museum of Split,* ***Split****; interview at the HRT Radio Split, Radio Brač and Radio Sunce*

⚐28 April and 5 May 2019 – ***Radio Split*** *show* Baština (Heritage) *editor and speaker* ***Ivona Jakić****, guest* ***Heimer*** *(recordings available on line); article on vexillology* ***Darko Šarić****: „Split, what flag are you hoisting?“, in the Split daily newspapers* Slobodna Dalmacija*, Split, 05.05.2019. pp. 17–19.*

②

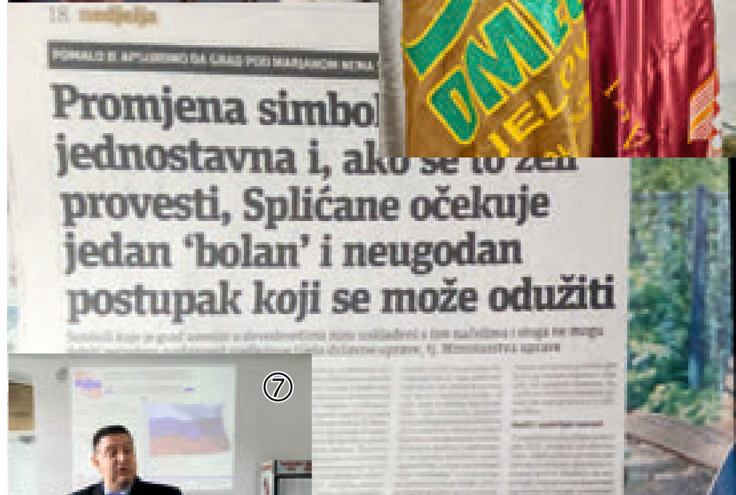

③

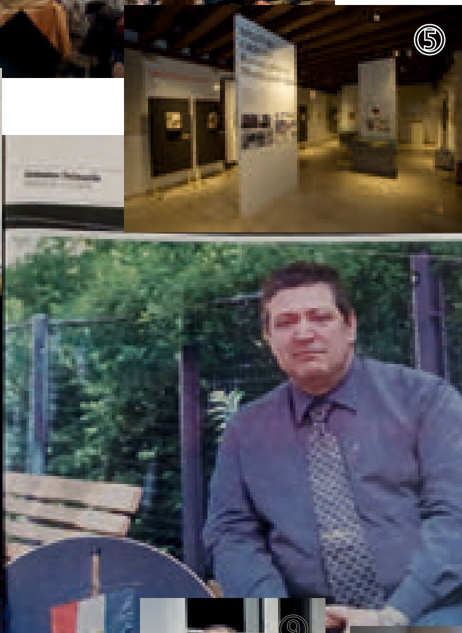

①

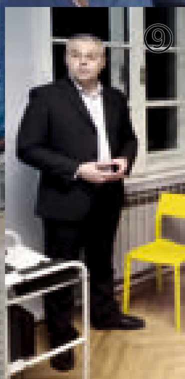

④

⑤

Promjena simbol
jednostavna i, ako
provesti, Splićane očekuje
jedan 'bolan' i neugodan
postupak koji se može odužiti

⑥

⑦

⑧

⑨ ⑩